

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

JAG ÄR INTE BARA MISSBRUKARE - JAG ÄR PAPPA OCKSÅ!

En studie om stöd till pappor med missbruksbakgrund.

SW2226, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp
Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits
Avancerad nivå
2009-06-05

Författare: Elisabeth Lindell
Handledare: Per-Olof Larsson

ABSTRACT

Titel: Jag är inte bara missbrukare – jag är pappa också!
En studie om stöd till pappor med missbruksbakgrund.

Författare: Elisabeth Lindell

Nyckelord: Faderskap Missbruk Stöd

I samtal med andra, klienter och professionella inom socialt arbete, uppmärksammades bristen av stöd till pappor med missbruksbakgrund. Litteraturstudier visade att det inte fanns så mycket kunskap om pappornas behov och därför fanns heller inte kunskapen om hur stödjande insatser skulle utformas.

Syftet med studien var att undersöka och beskriva vilka behov av stöd i faderskapet som pappor med missbruksbakgrund har under barnets uppväxttid samt att se om det utifrån undersökningens resultat går att ge rekommendationer som kan användas till att utveckla innehållet i riktade stödinsatser till pappor med missbruksbakgrund. Utifrån detta syfte formulerades sex frågeställningar: Vilket behov av stöd upplever papporna att de har?, Vad har de upplevt hindrat dem från att vara den pappa de önskar vara?, Önskar de få stöd i faderskapsrollen?, Vilken sorts stöd önskar de?, Av vem önskar de få stöd? och När är de mest öppna för att söka och ta emot stöd?

Den teoretiska referensramen är hämtad ur stödforskningen. Som en hjälp att integrera teori och resultat användes Blomdahl Frejs illustration av social-humanistisk socialpedagogik. Studien är kvalitativ och tio kvalitativa intervjuer genomfördes med pappor med missbruksbakgrund. Intervjuerna var delvis strukturerade och till hjälp fanns en intervjuguide med delvis strukturerade frågor och särskilt utarbetade hjälpmedel. I analysarbetet användes den kvalitativa forskningsintervjuns analys så som Kvale beskriver den. Som meningsanalys användes tolv ad hoc-metoder som beskrivs av Miles och Huberman.

Resultatet visar att informanterna upplevt fem hinder i umgänget med sina barn. Dessa var missbruk, frihetsberövande, relationer, inre orsaker och yttre orsaker.

Det stöd som nämns oftast är inget stöd alls. Informanterna beskriver att de inte tror att de var mottagliga för stöd, att de bestämt sig för att stänga alla andra ute eller att de inte var färdiga med sitt missbruk och sin kriminalitet.

Den mest önskade stödinsatsen är samtal. Det önskas olika sorters samtal: enskilda samtal, parsamtal och gruppsamtal. Oftast säger informanterna att det är av underordnad betydelse vem de samtalar med, det viktigaste är att få prata med någon som har ett pappaperspektiv. Resultatet visar att informanterna var som mest mottagliga för att ta emot stöd under drogfria perioder, vid barnets födelse och då de separerade från barnets mamma.

Resultatet ledde fram till fem olika sorters stöd som svarar upp till pappornas behov och önskemål. Dessa är nätverks- och familjestöd, riktat stöd, pappastöd, samtalsstöd och materiellt stöd.

TACK!

Några personer har på ett särskilt sätt varit delaktiga i arbetet med min magisteruppsats. Dessa vill jag naturligtvis ge ett särskilt tack till.

Gunnel, Göran och Anki för att ni tog er tid att granska intervjuguiden.

Boendeföreståndarna som förmedlade kontakt till informanterna.

Kollegor som har visat intresse för mitt uppsatsämne, gärna diskuterat för uppsatsen aktuella frågor och även möjliggjort för mig att kombinera uppsatsarbetet med heltidsarbete.

Min handledare, Per-Olof Larsson, som aldrig yppat ett ord om tiden och som tillfört ny energi till mitt arbete.

Min älskade Anders som troget uppmuntrat och aldrig visat tvivel på att uppsatsen skulle bli färdig.

Slutligen mitt varmaste tack till de tio fantastiska pappor som så generöst lät mig få ta del av deras berättelser.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

ABSTRACT

TACK!

1. INLEDNING	6
Bakgrund	6
Tidigare forskning	7
Syfte och frågeställningar	10
Avgränsningar	11
2. ÖVERGRIPANDE LITTERATURGENOMGÅNG	13
Faderskap ur ett historiskt perspektiv	16
Faderskap och missbruk	18
Föräldrautbildning och pappautbildning	22
Stöd i faderskapet	26
Sammanfattning	28
3. TEORETISK REFERENSRAM	30
Stödforskning	30
Olika former av stöd – funktion och innehåll	31
Relation, funktion och innehåll i social-humanistisk socialpedagogik	32
Olika former av stödsystem – struktur	34
Sammanfattning	35
4. METOD	37
Datainsamlingsmetod	37
Urval	40
Tillvägagångssätt	40
Etiska överväganden	41

Tillförlitlighet	42
Analysmetod	44
Bearbetning av materialet	47
Sammanfattning	48
5. RESULTATPRESENTATION OCH KOMMENTARER TILL RESULTATET	49
Beskrivning av informanterna	49
Vilka hinder?	52
Vilket stöd?	64
Vem ska stödja?	67
Umgänge med barnen – framtidstro och vilja	70
Sammanfattning	72
6. SLUTDISKUSSION	75
Förslag till fortsatt forskning.....	80
7. AVSLUTNING	81
REFERENSER	84
BILAGA 1 – Kategorisering av 41 olika huvudformer av stöd	
BILAGA 2 – Intervjuguide	
BILAGA 3 – Kategorier av hinder	
BILAGA 4 – Resultatets fem sorters stöd	

1. INLEDNING

Bakgrund

Denna undersökning handlar om pappor. Pappor som längtar efter att få finnas till för sina barn och att få umgås med sina barn. För dessa pappor är det inte brist på uttag av föräldraledighet som gör att tiden med barnen är knapp. Papporna i denna undersökning har en missbruksbakgrund som påverkar relationen mellan pappa och barn.

Mina tankar kring detta uppsatsämne tog sin början i ett samtal med en klient. Vi började prata om stöd och hjälp i faderskapet. Han saknade detta och vi kunde i vår diskussion inte komma på särskilt många verksamheter som inriktar sig på att ge stöd och hjälp till pappor i just faderskapet.

Jag bar med mig tankar från detta samtal och började lyssna på pappor i min omgivning med lite mer nyfikenhet. Förstod efter ett tag att pappor i allmänhet känner sig lite utanför.

Graviditet, förlossning och småbarnstid har fokus mot mamman. Många pappor håller sig i bakgrunden och flera pappor i min bekantskapskrets berättar om stor glädje när de under sin föräldraledighet vid enstaka tillfällen mött andra föräldralediga pappor. I Sverige för vi statistik över hur många kvinnor per år som föder sitt första barn. Hur många män som varje år får sitt första barn finns det ingen som helst statistik på – är det så i vårt land att pappor inte får barn.¹

Jag har under ett decennium varit yrkesverksam inom missbruksvården, både på institution och inom öppenvård. Jag har arbetat med både män och kvinnor och vet att professionella i många fall uppmärksammar föräldraskapet i olika hög grad beroende på om de möter en kvinna eller en man. Min erfarenhet säger att det aldrig är lätt att vara en missbrukande förälder, ofta har de ett stort förtroendekapital att tjäna in innan de blir godkända som föräldrar. Men om föräldern dessutom är pappa så är förväntningarna på honom som en aktiv förälder nästan obefintliga. Den missbrukande pappan glöms bort dubbel upp, för att han är pappa och för att han missbrukar.

Ju mer kunskap jag fick om pappor med missbruksbakgrund desto mer angeläget kändes det att lyfta fram den gruppen och göra deras berättelser hörda. Dessa pappor uppmärksammas i

---

¹ Bergensten, Gunilla (2000): *Pappor föder barn*. Richter AB. Malmö.

väldigt liten utsträckning vilket leder till att vi inte vet särskilt mycket om deras behov och därför vet vi inte heller hur vi ska bemöta och stödja dem.

Tidigare forskning

En översikt visar att det finns ett stort antal studier som handlar om föräldraskap i allmänhet. Tillgången på studier i ämnet visar på en stor efterfrågan av kunskap om både hur man blir en bra förälder samt specifika frågeställningar kring just faderskapet. Ämnet faderskap ges plats både i litteratur och i dagspress². En del nyare studier finns i ämnet faderskap och de tar bland annat upp frågor om fäders betydelse för barnet och om faderskapsrollen.³ När forskningsområdet snävas in till att handla om pappor med missbruksbakgrund finns det ytterst lite att läsa. Avsnittet tidigare forskning syftar till att ge en kort inblick i forskning som knyter an till studiens målgrupp: pappor med missbruksbakgrund. En fördjupning i ämnet kommer senare i kapitlet övergripande litteraturgenomgång.

Plantin och Månsson skriver om mäns föräldraskap och har i sina intervjuer fått fram att flera män beskriver en irritation över att många av de budskap de mötte under sitt pappablivande utgick från kvinnornas perspektiv.⁴ De upplevde i kontakten med mödravårdscentralerna att fokus hamnade på kvinnan och mannen verkade inte vara särskilt intressant.⁵ SOU-betänkandet Föräldrastöd – en vinst för alla lyfter fram två undersökningar från 2008 där blivande pappor berättar att de inte känner sig sedda eller till och med känner sig osynliga då de är med på mödravårdscentralerna.⁶ När Bianca Leidi intervjuade tio barnmorskor i

---

² Dükler, Hannes (2004): *Uppdrag pappa*. Bonnier. Stockholm.

Persson, Åke (red.) (1998): *Till alla pappor: 17 kända svenska män skriver om papparollen*. Semic. Sundbyberg.

Sundevall, Dick (2001): *Du ska bli pappa*. Fischer & Co. Stockholm.

Sundevall, Dick (2004): *Du är pappa*. Fischer & Co. Rimbo.

Carlsson Bergdahl, Annica: Kurs för osäkra föräldrar. *GöteborgsPosten*. 17 november 2004

Slonawski, Agneta: Liv Alva gör pappa vuxen. *GöteborgsPosten*. 22 oktober 2006

Slonawski, Agneta: Ingen plats för fäder på MVC. *GöteborgsPosten*. 22 oktober 2006

Fredriksson, Anna: Barn har rätt till båda föräldrarna. *GöteborgsPosten*. 3 maj 2007

³ Plantin, Lars (2001): *Mäns föräldraskap. Om mäns upplevelser och erfarenheter av faderskapet*.

Doktorsavhandling. Institutionen för socialt arbete. Göteborgs universitet.

Bremberg, Sven, Kristiansson, Robert & Sarkadi, Anna (Rapport 2004:17): *Fäders betydelse för barns och ungdomars hälsa. En systematisk översikt av longitudinella studier*. Statens folkhälsoinstitut. Stockholm.

Hwang, Philip (Rapport 2005:26): *Pappapusslet – vilka är bitarna och hur får man ihop det?* Statens folkhälsoinstitut. Stockholm.

⁴ Plantin, Lars i samarbete med Månsson, Sven-Axel (Rapport 1999:6): *Mäns föräldraskap. Om faderskap och manlighet i ett livsperspektiv*. Institutionen för socialt arbete. Göteborgs universitet.

⁵ Plantin, Lars (2001)

⁶ Statens Offentliga Utredningar 2008:131. *Föräldrastöd – en vinst för alla. Nationell strategi för samhällets stöd och hjälp till föräldrar i deras föräldraskap*. Betänkande av Föräldrastödsutredningen. Fritzes. Stockholm.

Göteborg berättade barnmorskorna att de faktiskt inte förväntade sig att papporna hade en självklar roll som omsorgsgivande föräldrar.⁷ Detta förstärks ytterligare om man ser på det resultat som gavs då samtliga fast anställda BVC-sjuksköterskor i Sverige svarade på frågor om pappagrupper. Fem procent av sköterskorna uppgav att de anordnade pappagrupper. Drygt en tredjedel av sköterskorna uppgav att de på olika sätt försökte öka pappornas deltagande i de generella föräldragrupperna.⁸ Augustin Erba har berättat om upplevelsen av att bli pappa i boken *Uppdrag pappa*. Han berättar såhär: ”Jag trodde det skulle vara självklart att vara med mitt barn på samma villkor som min fru. Det visade sig vara betydligt svårare än jag trott. Jag kunde aldrig drömma om att ett aktivt faderskap skulle vara en sån kamp mot fördomar och systemfel”.⁹ Studierna visar att papporna får dubbla budskap redan under graviditeten. Det förväntas att papporna ska vara närvarande och delaktiga samtidigt som det paradoxalt nog också finns en brist på förväntningar att papporna faktiskt ska uppfylla förväntningen om att vara närvarande och delaktig.

Bengtsson och Gavelin har studerat föräldraskapet utifrån föräldrar som missbrukar. Bengtsson och Gavelin kallar dem för ”glömda föräldrar” eftersom omgivningen ser dem som missbrukare i första hand och inte som föräldrar. Bengtsson och Gavelin menar att man sällan uppmärksammar föräldraskapet när man inom vården arbetar med missbruket. Därför får missbrukaren inte möjlighet att prata om sina känslor av skam, skuld, sorg och oro över att vara en dålig förälder.¹⁰ Även inom Riksförbundet för behandlingshem har man uppmärksammat att föräldrarollen inte ges något utrymme när man gör upp konkreta behandlingsplaner för vuxna på behandlingshem eller i öppenvård.¹¹ Detta pekar på att papporna som missbrukar inte verkar ha några förväntningar alls på sig från omgivningen att vara närvarande och delaktiga pappor. Först så förväntas inte de ”glömda papporna” göra det förväntade (precis som flertalet andra pappor). Sen kommer dessutom aldrig riktigt någon vändpunkt för de ”glömda papporna” utan de fortsätter mötas av inga eller låga förväntningar på att vara pappor.

---

⁷ Slonawski, Agneta (2006)

⁸ Statens Offentliga Utredningar 2008:131.

⁹ Dükler, Hannes (2004): Sid. 67

¹⁰ Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1996): *Familjer och missbruk. Om glömda barn och glömda föräldrar*. Liber, Stockholm.

¹¹ Christensen, Rita (1995): *Ifrågasatt föräldraskap: en studiecirkel om föräldrar, barn och droger*. Stockholms Riksförbund för behandlingshem (RFB) i samverkan med Institutet för kunskapsutveckling inom missbruksvården (IKM)

SOU-rapporten Barn, föräldrar och alkohol lyfter fram att när en familjemedlem missbrukar läggs fokus på missbruket och varken föräldrar eller barn får det stöd och den vård de behöver. Ett av hindren för att rätt stöd och hjälp ska kunna ges är att många familjer förnekar att det finns ett missbruk. Men rapporten menar också att det i hög grad beror på att samhället förnekar behovet av insatser.¹²

Socialstyrelsen genomförde en enkätundersökning 1992. Syftet var att undersöka hur problemkomplexet missbruk och föräldraskap hanterades på vårdcentralerna runt om i landet. Huvudfrågan var om vårdcentralerna bedrev någon särskild verksamhet eller hade några särskilda insatser för gravida missbrukare och/eller missbrukande föräldrar. Resultatet visade att av cirka 400 inkomna svar var det bara 42 vårdcentraler som kunde erbjuda verksamhet eller insatser som särskilt riktade sig mot gravida missbrukare eller missbrukande föräldrar. Bland de få verksamheter som fanns¹³ visade sig de flesta vara inriktade mot den gravida kvinnan.¹⁴ Socialstyrelsens och SOU-rapportens undersökningar visar att den pappa som missbrukar inte förväntas vara en närvarande och delaktig pappa. De bemöts med insatser för missbruket men mycket sällan med insatser för föräldraskapet. Ibland beror bristen på stödinsatser i faderskapet på att pappan själv väljer bort att ta emot dem. Ibland beror det helt enkelt på att det inte finns sådana insatser att erbjuda. Om denna sortens insatser ska byggas upp så är det nödvändigt att både papporna och samhället slutar förneka att det finns ett behov av ett föräldrastöd särskilt riktat till pappor som missbrukar.

Det finns ett flertal olika stödinsatser för föräldrar. Samhället erbjuder generella stödinsatser, oftast i form av föräldrautbildningar. Många föräldrautbildningar¹⁵ som finns utgår från ett barnperspektiv och är antingen samspelsprogram eller kommunikationsprogram¹⁶. En genomgång av olika föräldrautbildningsprogram visar att det tyvärr saknas utbildningar med fokus på vuxenperspektiv av slaget ”hur stärks jag i min pappaidentitet”. Enligt SOU-rapporten Stöd i föräldraskapet har särskilda pappautbildningar fått positivt gensvar från deltagande pappor. Utvecklingen går mot att pappans deltagande i barnuppfostran ökar och därför blir det viktigt att få mer kunskap om pappans önskemål och behov. De föräldrar som

---

¹² Statens Offentliga Utredningar 1994:29. *Barn-föräldrar-alkohol*: delbetänkande / av Alkoholpolitiska kommissionen. Fritze. Stockholm.

¹³ Exempel på verksamheter som nämns i Socialstyrelsens resultat; Semillan i Göteborg, Familjesociala mottagningen vid Huddinge sjukhus och Alkohol och graviditetsprojektet i Värmlands Landsting.

¹⁴ Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 1993:6. *Drogmissbruk och föräldraskap*. Fritze. Stockholm.

¹⁵ I skriften Nya möjligheter nämns bland annat följande föräldrautbildningsprogram: COPE, Tonårs COPE, De otroliga åren, KOMET, Aktivt föräldraskap, Föräldrakraft och Steg för steg.

¹⁶ Statens folkhälsoinstitut (2005): *Nya möjligheter. Metoder för föräldrastöd från förskolan till tonåren*. Stockholm.

är svåra att nå med erbjudande om stöd i föräldraskapet är bland annat föräldrar med sociala problem så som till exempel missbruk.¹⁷

I Norge genomfördes en landsomfattande enkät 1995. Syftet var att ta reda på vilka behov av stöd som föräldrarna själva tyckte att de hade. Cirka 1300 föräldrar besvarade enkäten och det visade sig att föräldrarna ansåg sig ha två huvudbehov: behov av information och kunskap som är knuten till avgränsbara frågeställningar och problem samt behov av vägledning i socialiseringen till föräldrarollen. Utredarna tror att behovet av vägledning till föräldrar kommer att öka i takt med att pappor blir mer delaktiga. Arbetet måste gå ut på att pappan ska växa och bli trygg i sin papparoll.¹⁸

I Sverige genomfördes telefonintervjuer med 1020 föräldrar och de efterfrågade då sex olika sorters stöd. De önskade föräldrastödsaktiviteter, gemensam träfflokal, föräldrautbildning i grupp, individuell rådgivning av familjerådgivare, föräldratelefon och internetsajt för föräldrar. Det stöd som efterfrågades i den svenska undersökningen handlade till stor del om information och vägledning, precis som i den norska undersökningen. Föräldrarna i den svenska undersökningen gav även uttryck för ett behov av socialt sammanhang.¹⁹

Sammanfattningsvis kan sägas att tidigare forskning visar att samhället förväntar sig ansvarstagande, delaktiga och jämlika pappor. Tanken är god men den verkar inte fungera i praktiken. Glömda pappor finns det gott om, både med och utan missbruksbakgrund. Det saknas både generella och riktade stödinsatser för pappor. Det kan delvis bero på att undersökningar som gjorts visar att stödinsatser för pappor behövs men att det finns alldeles för lite kunskap om vilken sorts stöd de önskar och behöver.

Syfte och frågeställningar

Studien har två syften.

Det första är att undersöka och beskriva vilka behov av stöd i faderskapet som pappor med missbruksbakgrund har under barnets uppväxttid.

---

¹⁷ Statens Offentliga Utredningar 1997:161. *Stöd i föräldraskapet*: betänkande / av utredningen om föräldrautbildning. Fritze. Stockholm.

¹⁸ Statens Offentliga Utredningar 1997:161.

¹⁹ Statens Offentliga Utredningar 2008:131.

Det andra är att se om det utifrån undersökningens resultat går att ge rekommendationer som kan användas till att utveckla innehållet i riktade stödinsatser till pappor med missbruksbakgrund.

Syftet mynnar ut i följande frågeställningar:

Vilket behov av stöd upplever papporna att de har?

Vad har de upplevt hindrat dem från att vara den pappa de önskar vara?

Önskar de få stöd i faderskapsrollen?

Vilken sorts stöd önskar de?

Av vem önskar de få stöd?

När är de mest öppna för att söka och ta emot stöd?

Avgränsningar

Studien har tre primära avgränsningsområden: faderskap, missbruksbakgrund och vuxenperspektiv.

Undersökningens första avgränsning är att den fokuserar på män och faderskap. Papporna kan ha ett eller flera barn och umgänget med barnen kan ha sett ut på olika sätt. Dock finns krav på att pappan ska ha haft någon form av kontakt med sitt barn under barnets uppväxttid. Några jämförelser mellan könen kommer inte att göras.

Andra avgränsningen är pappor med missbruksbakgrund. Missbruket avgränsas till att gälla drogmissbruk, dvs. alkohol, narkotika och tableter. Missbruk som till exempel mat-, spel- och sexmissbruk inkluderas inte i studien. Papporna ska vara drogfria vid intervjutillfället. Utöver det kravet kan missbruket ligga olika nära eller långt bort i tid.

Tredje avgränsningen är att undersökningen har ett vuxenperspektiv. Studiens fokus ligger på papporna och vad de har haft för egna behov av stöd i faderskapet.

Uppsatsens vuxenperspektiv motsäger inte ett barnperspektiv. I barnkonventionens nionde artikel står det om barns åtskiljande från föräldrar: ”Konventionsstaterna skall respektera rätten för det barn som är skilt från ena av eller båda föräldrarna att regelbundet upprätthålla

ett personligt förhållande till och direkt kontakt med båda föräldrarna, utom då detta strider mot barnets bästa.”²⁰

Här ska extra tydligt poängteras att vuxenperspektivet, så som jag ser det, inte handlar om att tvinga något barn till att träffa sina föräldrar. Givetvis ska, i enlighet med barnkonventionen, hänsyn alltid tas till barnets bästa.

---

²⁰ www.rb.se/vartarbete/barnkonventionen/pages/langversion

2. ÖVERGRIPANDE LITTERATURGENOMGÅNG

I detta kapitel presenteras litteratur som har relevans för min studie. Urvalet har skett genom en genomgång av olika databaser. Genomgången visade på ett stort antal studier i ämnet föräldraskap. Antalet studier i ämnet faderskap och missbruk var väldigt få. Därför innehåller den övergripande litteraturgenomgången studier som handlar om föräldraskap, faderskap och eller missbruk. Denna utvidgning av kunskapsfältet behövdes för att få en god inblick i både det generella och det riktade stödet som erbjuds pappor. Studierna presenteras under rubrikerna faderskap ur ett historiskt perspektiv, faderskap och missbruk, föräldrautbildning och pappautbildning samt stöd i faderskapet.

Först ges här en kort presentation av de författare och rapporter som tas upp i kapitlet, därefter fortsätter diskussionen under ovan nämnda rubriker.

Lars Plantins doktorsavhandling handlar om mäns föräldraskap. Avhandlingens syfte var att undersöka mäns upplevelser och erfarenheter av sitt föräldraskap samt se hur faderskapet påverkar den manliga självbilden.²¹ I samarbete med Sven-Axel Månsson har Plantin också beskrivit hur mäns upplevelser och erfarenheter av faderskapet över tid har påverkat synen på sig själv som man.²² Plantins och Månssons forskning ger i denna uppsats röst för pappor i allmänhet och deras upplevelser av faderskapet samt forskningens syn på faderskapet.

Anna-Bodil Bengtsson och Ingegerd Gavelin har skrivit en bok om föräldraskap och missbruk där både mamman och pappan inkluderas i ordet föräldraskap. Bengtsson och Gavelin drev projektet Glömda barn och föräldrar på fyra rådgivningsbyråer i Sverige. Erfarenheterna från projektet presenterar de i boken, dels som fakta och dels som en diskussion kring hinder och möjligheter i arbetet med att stödja barn och föräldrar i familjer med alkoholmissbruk.²³

Litteraturgenomgången visade att Bengtsson och Gavelin är unika i sitt sätt att inkludera både mamman och pappan i föräldraskapsbegreppet då föräldraskap diskuteras i kombination med missbruk.

Anette Skårner har skrivit sin doktorsavhandling om narkotikamissbrukares sociala relationer och sociala nätverk. I avhandlingen berör hon ämnet barn och föräldraskap och hon ser både likheter och skillnader i männens och kvinnornas berättelser om sitt föräldraskap.²⁴

---

²¹ Plantin, Lars (2001)

²² Plantin, Lars i samarbete med Månsson, Sven-Axel (Rapport 1999:6)

²³ Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1996)

²⁴ Skårner, Anette (2001): *Skilda världar – en studie av narkotikamissbrukares sociala relationer och sociala nätverk*. Doktorsavhandling. Institutionen för socialt arbete. Göteborgs universitet.

Kristiansen beskriver i sin doktorsavhandling fjorton personers uppväxtförhållanden och följer dem in i och ut ur missbruket. Hälften av intervjupersonerna är män och Kristensen uppmärksammar faderskapet som betydelsefullt både som drivkraft för drogfrihet och för det sociala livet i stort.²⁵

McMahon, Winkel och Luthar har i sin studie i USA studerat skillnader och likheter i föräldraskapet hos 524 män och kvinnor.²⁶

Tre SOU-rapporter i ämnet har publicerats.²⁷ Barn, föräldrar, alkohol är ett delbetänkande av den alkoholpolitiska kommissionen och tillsattes av regeringen. I kommissionens uppdrag ingick att kartlägga och analysera alkoholmissbrukets familjesociala konsekvenser och bedöma vilka insatser som behöver göras för att möta de anhörigas, särskilt barnens, behov av stöd. Stöd i föräldraskapet är en utredning som undersökte vilka åtgärder som behövde vidtas för att utveckla och förbättra stödet till föräldrar i form av föräldrautbildning och andra verksamheter som var avsedda att stödja och stärka föräldrarna i deras föräldraroll. Föräldrastöd – en vinst för alla är ett betänkande av Föräldrastödsutredningen. Regeringen tillsatte i maj 2008 en föräldrastödsutredning vars uppdrag var att ta fram förslag på en långsiktig nationell strategi för en kvalitetshöjande kompetensuppbyggnad och utveckling av samhällets erbjudande om stöd och hjälp till kvinnor och män i deras föräldraskap.

Socialstyrelsen har publicerat en utvärdering om Drogmisbruk och föräldraskap samt rapporten Att arbeta med barn och föräldrar.²⁸ I Drogmisbruk och föräldraskap presenteras den enkätundersökning som vårdprogrammet inom Socialstyrelsens barn- och familjeenhet genomförde för att kartlägga insatser kring drogmisbruk och föräldraskap. Syftet med kartläggningen var att sprida goda erfarenheter och främja fortsatt utveckling inom området. Ursprungssyftet med rapporten Att arbeta med barn och föräldrar var att utveckla barnhemsvården. Men Socialstyrelsen ansåg att även barnhälsovård och socialtjänsten hade nytta av kunskapen. Rapportens syfte blev därför att öka förståelsen för utsatta människors

---

²⁵ Kristiansen, Arne (1999): *Fri från narkotika. Om kvinnor och män som har varit narkotikamisbrukare*. Bjurner och Bruno. Stockholm.

²⁶ McMahon TJ, Winkel JD & Luthar SS, et al.: Looking for Poppa: Parenting status of men versus women seeking drug abuse treatment. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse* 2005; 1:79-91.

²⁷ Statens Offentliga Utredningar 1994:29.
Statens Offentliga Utredningar 1997:161.

Statens Offentliga Utredningar 2008:131.

²⁸ Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 1993:6.

Rapport Socialstyrelsen redovisar 1988:1. *Att arbeta med barn och föräldrar*. Allmänna Förlaget. Stockholm.

behov av respekt och stöd samt utveckling av behandlingsinnehåll som mötte upp dåtidens behov, både på institution och i öppenvård.

Socialdepartementet fick i uppgift av regeringen att kartlägga, beskriva och analysera verksamheter med föräldrautbildning och föräldrastöd. I uppdraget specificeras bland annat att kartläggningen ska föra fram exempel på pappornas betydelse och beskriva exempel på verksamheter som avser familjeutbildning för familjer med särskilt behov av stöd.²⁹

SOU-rapporterna, Socialstyrelsens skrifter och Socialdepartementets kartläggning visar på ämnets aktualitet över två decennier. Syftet med de olika rapporterna och skrifterna har varit densamma, att kartlägga och att utreda för att få ökad kunskap och förståelse för ämnet så att insatser kan utvärderas och omformas.

Elinor Bylund och Karin Mogren har arbetat med föräldrautbildningen Föräldrakraft. Deras erfarenheter är att föräldrastödet kommer flest föräldrar till del om det erbjuds till alla jämfört med att erbjuda riktat föräldrastöd till särskilt utsatta föräldrar.³⁰ Ulla-Carin Hedin har forskat kring socialt stöd i förhållande till människor i utsatta situationer. Hedins studie visar bland annat att socialt stöd är en kombination av relationens kvalitet, av handlingar och andra budskap som förmedlar stöd samt av mottagarens upplevelse av stöd.³¹

Statens folkhälsoinstitut har också intresserat sig för pappor och deras barn. De studerar föräldraskapet ur ett folkhälsoperspektiv. I en rapport från Statens folkhälsoinstitut har det undersökts vilken betydelse pappor har för barn och ungdomars hälsa. I rapporten har man kartlagt tjugotvå studier om pappans effekt på barns psykiska hälsa och sociala anpassning. Kartläggningen tyder på att en pappa som är engagerad i barnet främjar barnets psykiska hälsa och sociala anpassning. Med engagerad menas tillgänglighet, samspel och ansvar.³²

För Statens folkhälsoinstitut har Philip Hwang skrivit en rapport som heter Pappapusslet. Där försöker han besvara frågan om hur vi bäst kan stödja pappor som föräldrar och han ger förslag på hur pappornas engagemang kan uppmuntras.³³

---

²⁹ D:s departementsserien 1997:6. *Stöd i föräldraskapet: kartläggning av föräldrautbildning*. Fritze. Stockholm.

³⁰ Bylund, Elinor & Mogren, Karin. "Föräldrakraft". FoU-seminarium. Pedagogiska institutionen. Göteborgs Universitet. 13 juni 2007.

³¹ Hedin, Ulla-Carin (1994): *Socialt stöd på arbetsplatsen vid sjukdom*. Doktorsavhandling. Institutionen för socialt arbete. Göteborgs universitet.

³² Bremberg, Sven, Kristiansson, Robert & Sarkadi, Anna (Rapport 2004:17)

³³ Hwang, Philip (Rapport 2005:26)

På uppdrag av regeringen kartlade Kriminalvården och Socialstyrelsen villkoren för barn till frihetsberövade föräldrar. Resultatet av kartläggningen ledde till att föräldrautbildning genomfördes på 15 kriminalvårdsanstalter under 1999. Syftet med utvärdering av föräldrautbildningen var att dokumentera och att värdera erfarenheterna både ur intagnas perspektiv och ur personalens perspektiv.³⁴ Rädda barnen har gett ut en bok som fokuserar på att barn behöver sina föräldrar och att den person som begår brott inte per automatik diskvalificerar sig som förälder.³⁵ Flera studier har visat på positiva effekter på livet efter anstaltsvistelsen för den förälder som har haft möjlighet att upprätthålla kontakten med sin familj under tiden för frihetsberövning.³⁶ Ekbohm, Engström och Göransson resonerar kring om ett skyddande förhållningssätt gentemot barn till frihetsberövade föräldrar är skadligt eller nödvändigt.³⁷

Faderskap ur ett historiskt perspektiv

Plantin, Månsson³⁸ och Hedin³⁹ beskriver hur synen på faderskapsrollen förändrats och utvecklats under 1900-talet fram till idag.

Vid sekelskiftet nittonhundrade hade mannen ett stort och viktigt föräldraansvar. Han hade huvudansvaret för barnens religiösa uppfostran och var även den som såg till att barnen fick lära sig ett yrke. Industrialismen kom, männen arbetade långa dagar i fabriker och deras huvuduppgift blev att vara familjeförsörjare. Kvinnorna fick huvudansvaret för hem och barn och blev därmed också starkt kopplade till föräldraskapet.

Fattigdom och trångboddhet ledde till barnbegränsning vilket i sin tur ledde till att det under 1930-talet blev kris i befolkningsfrågan eftersom det föddes för få barn. 1938 infördes en allmän ekonomisk ersättning till alla kvinnor som födde barn i Sverige, familjen blev då ett statligt ansvarsområde och föremål för olika statliga ingripanden. Familjeforskningen blev nära kopplad till socialpolitik och det statliga välfärdsprojektets framväxt.

---

³⁴ Hedin, Ulla-Carin (2000): *Fångarnas föräldraskap. En utvärdering av föräldrautbildningar inom kriminalvården*. Institutionen för socialt arbete. Göteborgs universitet.

³⁵ Holm, Kristina (red) (1998): *Barnets rätt till båda föräldrarna*. Rädda Barnen. Stockholm.

³⁶ Melin, Mie (1998): *Barn till föräldrar i fängelse*. i Holm Kristina (red.): *Barnets rätt till båda föräldrarna*. Rädda Barnen. Stockholm.

Holt, Miller & Mustin refereras i Janeling, Victoria & Ribberfalk, Anna (1998): *Fäder i fängelse. En studie av mäns kontakt med sina barn under anstaltsvistelsen*. Kriminalvården. Norrköping.

³⁷ Ekbohm, Thomas & Engström, Gunnar & Göransson, Birgitta (1996): *Människan, brottet och följderna – om kriminalitet och kriminalvård i Sverige*. Natur och Kultur. Stockholm.

³⁸ Plantin, Lars i samarbete med Månsson, Sven-Axel (Rapport 1999:6)

³⁹ Hedin, Ulla-Carin (2000)

Diskussionen om det goda föräldraskapet kom under 1940/50-talet. Det innebar tydliga föräldraroller med mannen som lönearbetare och kvinnan som hemmafru. Mannen skulle fortfarande fungera som familjeförsörjare men även som könsrollsmodell för sina barn. Kvinnan, som fortfarande var starkt förknippad med föräldraskapet, stod i fokus i familj och föräldraskapsforskningen.

På 1960-talet gick kvinnorna ut i arbetslivet och därmed ställdes andra krav på mannen. Föräldraskapet skulle bli jämställt och mannen förväntades delta aktivt i familjens vardag och i hemmets alla sysslor. Som ett steg i jämställdheten bytte moderskapspenningen namn till föräldrapenning 1974. Så småningom började den sociologiskt och psykologiskt orienterade familjeforskningen intressera sig för männen.

Platin sammanfattar träffsäkert hur synen på mäns föräldraskap har förändrats över tid: ”från en myndig fadersroll med tydligt könsspecifikt handlingsmönster till en mer vardagsinriktad pappa med ett mer flexibelt och könsöverskridande förhållningssätt i praktiken”.⁴⁰

Hedin skriver att faderskapsforskningen är intressant både som mans- och familjeforskning.⁴¹ Forskning kring mäns föräldraskap sker inte längre enbart utifrån barnets behov utan nu finns det även ett intresse av att se på faderskapet utifrån männens behov och perspektiv. Men enligt Plantin & Månsson behandlas faderskapet i allt för liten utsträckning som en central del av mäns liv i den nutida forskningen. Deras studie undersökte hur mäns upplevelser och erfarenheter av faderskapet avspeglas i den manliga självbilden. Studien visar på att faderskapet påverkas av materiella förutsättningar, konkreta mellanmänskliga relationer och tidigare erfarenheter som präglat den egna livsbanan. Faderskapsidentiteten befinner sig alltså i en ständig utveckling där männens tankar och handlingar oavbrutet förändras.⁴² Faderskapet skildras som en mognadsprocess i vilken den manliga självbilden förändras och känsloregistret och handlingsrepertoaren breddas. Plantin lyfter fram tre viktiga aspekter av faderskapsprocessen: de livshistoriska erfarenheterna, interaktionen i vardagslivet och de strukturella förutsättningarna.⁴³ Faderskapet kan inte ses som något förutbestämt eller statiskt, utan faderskapet skapas aktivt av den enskilde individen i samklang med det övriga livet. Strukturella, kulturella och individuella förutsättningar påverkar hur faderskapet kan utformas.⁴⁴ Plantin och Månssons olika aspekter av vad som påverkar faderskapet och

---

⁴⁰ Plantin, Lars (2001): Sid. 40.

⁴¹ Hedin, Ulla-Carin (2000)

⁴² Plantin, Lars i samarbete med Månsson, Sven-Axel (Rapport 1999:6)

⁴³ Plantin, Lars (2001)

⁴⁴ Plantin, Lars i samarbete med Månsson, Sven-Axel (Rapport 1999:6)

faderskapsprocessen kan sammanfattas till tre viktiga områden som har betydelse för hur en man kan utveckla sin faderskapsidentitet. Dessa tre områden är: den han är och hans historia, relationer och interaktion inom den kulturella kontext som han befinner sig i samt materiella och strukturella förutsättningar.

Faderskap och missbruk

Forskning om utsatta familjer har pågått ganska länge i Sverige, till exempel i barnbyn Skå där Gustav Jonsson la grunden till ny forskning om utsatta familjer. I denna forskning har de utsatta föräldrarna ofta varit ensamstående mödrar som har haft ett stort försörjnings- och omsorgsansvar och flera sociala problem att brottas med. Papporna i dessa familjer har varit helt eller delvis frånvarande.⁴⁵

Bengtsson och Gavelin skriver att de har mött många borttappade pappor. Med borttappade pappor syftar de på pappor som på grund av alkohol och/eller skilsmässa mer eller mindre tappat kontakten med sina barn. Flera av papporna har berättat om hur de själva saknade kontakt med sina fäder och några har också kunnat berätta om hur de i vuxen ålder kunde återknyta kontakten med sina fäder. Att vara mamma eller pappa och missbrukare innebär att i stor utsträckning även vara glömd som förälder. Det är vanligt att professionella talar mycket om barn och föräldrar i missbruksfamiljer men sällan med dem. Det gör att den missbrukande föräldern inte får möjlighet att prata om skammen, skulden, sorgen, och oron över att vara en ”dålig förälder”.

Vidare beskriver Bengtsson och Gavelin att missbruk i familjen stör både växandet till förälder och möjligheterna att utvecklas i samspel med barnen. Missbruket förhindrar tilltron till sig själv, till partnern och till omgivningen. Dessutom är det sociala nätverket ofta glest, bland annat därför att familjens hemlighet inte får avslöjas. Kontakten mellan olika generationer är ett av de viktigaste stöden i föräldraskapet. Detta stöd är inte lika vanligt idag och därför finns det behov av att hitta andra stödformer och nätverk. De flesta får stöd i föräldraskapet genom släkt och vänner i kombination med stöd från till exempel mödra- och barnavårdscentraler och barnomsorgen. Missbrukarfamiljer saknar ofta eller vågar inte använda sig av vare sig det informella eller formella nätverket. Rädslan att bli ifrågasatt som

---

⁴⁵ Hedin, Ulla-Carin (2000)

förälder eller att barnen skall omhändertas är ett vanligt hinder för att söka stöd. Detta hindrar föräldrarna från att få det stöd och de kunskaper man behöver för att klara föräldraskapet.⁴⁶

Skårners studie visade att vissa saker återkom i de olika pappornas berättelser om sitt faderskap. Papporna beskrev att barnen var emotionellt viktiga och det var först när barnet var fött som det fanns anledning för papporna att vara drogfria. Relationen till barnen nämndes som den emotionellt viktigaste relationen i nätverket och barnen fanns ständigt närvarande även när de inte var tillsammans. Flera män separerade från barnets mamma när barnet var litet vilket ledde till att de förlorade vardagskontakten med sina barn. Papporna drog sig undan och hölls utanför men de var absolut inte likgiltiga inför sina barn utan ansträngde sig för att hålla kontakten med barnen. Faderskapet gav innehåll och mening till ett drogfritt liv och därför blev barnen extra viktiga när papporna försökte bryta upp från missbruket.

Många gånger är inställningen till och erfarenheten av föräldraskap komplext och klivet för personer med missbruksrelaterad problematik. Man har egna negativa erfarenheter från uppväxten, saknar goda förebilder för föräldraskapet och barn kontra droger skapar en grundläggande kollision mellan olika världar, identiteter och livsstilar. Den skillnad som ofta finns mellan föräldraidealet och vardagslivets verklighet kan ge föräldrarna dåligt samvete. För föräldrar som missbrukar kan den skillnaden vara mer påtaglig på grund av det liv de lever och har levt och på grund av en starkt fördömande omgivning. Att vara förälder och samtidigt använda droger är förknippat med starka känslor av skam och skuld för att man inte tagit hand om sina barn på det sätt man önskat. Både insikt om behovet av hjälp och längtan efter stöd finns där men samtidigt existerar en stark rädsla för insyn och för att barnen ska tas ifrån dem.

Studien visar på ett antal faktorer som försvårar och försvagar möjligheten att vara den förälder som man önskar: otrygga sociala förhållanden, ensamhet, frånvaro av stöd och förebilder från det sociala nätverket och skillnaden mellan ideal och verklighet. Vidare beskriver Skårner att geografiskt avstånd, dålig ekonomi och infekterad relation till den före detta partnern kan vara hinder för umgänget med barnen.

Slutligen lyfter Skårner även upp att ingen av papporna nämnde något om stöd i form av familjerådgivning, familjeterapi eller samarbetsamtal och det verkade inte vara så att någon

---

⁴⁶ Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1996)

erbjudits den sortens hjälp av de professionella som de hade kontakt med. Skårner menar att detta är anmärkningsvärt utifrån att det idag är ett etablerat stödalternativ för många familjer. Det kan vara så att personer med missbruksrelaterad problematik är ovana att söka den sortens hjälp, de kanske inte vet att den erbjuds eller det kanske finns en föreställning om att den inte är till för personer som de själva. Samtidigt så finns det anledning att fundera kring om det även är så att samhället uppfattar dessa personer som missbrukare eller före detta missbrukare och därför inte erbjuder den sortens hjälp som ”vanliga” personer i denna situation skulle få. Här är det viktigt med kunskap om att alla problem inte alltid har med tillvaron som missbrukare att göra och att en normalisering är betydelsefull för att avlasta från skuld.⁴⁷

Betydelsen av att ha en materiellt ordnad tillvaro var ett återkommande tema i Kristiansens studie. Det hade betydelse att livsstilsförändringen som intervjupersonerna gjorde gav tidiga resultat och konkreta förbättringar av tillvaron. Exempel på detta kunde vara att flytta från de miljöer de bott i under missbruket, att få bo i en egen bostad, att vara självförsörjande genom en legal inkomst samt andra materiella frågor. För intervjupersonerna innebar en fungerande vardag att deras identiteter som drogfria individer förstärktes. Det gav dem upplevelser av att deras liv började likna det liv de ville leva.

För flera pappor i Kristiansens studie var en drivkraft till drogfrihet att de önskade att deras barn skulle ha en pappa eftersom de själva inte hade haft någon pappa när de var barn. Döttrar och söner hade en suverän ställning när det gällde betydelsen för att intervjupersonerna förändrade sina liv.

Några aspekter som missbruksforskningen vanligtvis inte uppmärksammar som betydelsefulla för missbrukares livsstilsförändring är betydelsen av deras egna medvetna förhållningssätt för att omgivningens bemötande skulle kunna bidra till förändringen av deras liv. Studien visar att oavsett hur mycket socialt stöd de fick så krävdes deras personliga engagemang och ställningstanken för att de skulle kunna genomföra förändringen. Det handlar bland annat om en ömsesidighet i de stödjande relationerna och att personen det berör själv är beredd att ta emot stöd.

Kristiansen skriver att han funnit få studier som berör faderskapets betydelse för manliga missbrukare. Studien visade tydligt på att strävan efter bibehållen relation till barnen hade betydelse för pappornas livsstilsförändring. Barnen sågs som den främsta garanten för

---

⁴⁷ Skårner, Anette (2001)

drogfriheten och en bra kontakt med barnen samt delaktighet i deras uppväxt var viktigt. Därför anser Kristiansen att faderskapet som möjlighet att ge pappor som missbrukar motiv för att förändra sina liv borde vara intressant att utveckla inom missbrukarvården.⁴⁸ Liknande resultat har McMahon, Winkel och Luthar fått då de genomfört en undersökning bland 524 män och kvinnor som sökte metadonbehandling i USA. Syftet var att se på skillnader och likheter i föräldrastatus mellan män och kvinnor. Undersökningen visade bland annat att männen i större utsträckning än kvinnorna var benägna att missbruka efter barnets födelse och att männen oftare levde separerade från sina barn. Undersökningens resultat visade på att faderskap kan fungera som en viktig drivkraft för missbrukande män att söka behandling men att denna drivkraft är mycket förbisedd.⁴⁹

I SOU-rapporten Barn, föräldrar och alkohol poängteras också att liksom barn behöver bekräftas att de är tillräckligt bra för att kunna gå vidare i sin utveckling så behöver föräldrar av samma anledning bekräftas att de är tillräckligt bra. Denna utvecklingsprocess riskerar att störas av till exempel missbruk i familjen. Enligt kommissionens mening är utvärdering och effektmätning av förebyggande och behandlande insatser och metoder synnerligen angelägna. Kunskapen är otillräcklig om hur stöd och hjälp bör utformas för att nå bästa möjliga resultat och när olika insatser bör göras för att bäst tillgodose behoven.⁵⁰ Socialstyrelsens rapport Att arbeta med barn och föräldrar poängterar att när det gäller missbrukare med barn är det bäst med individ- och familjeanpassade lösningar. Utgångspunkten måste tas utifrån varje enskilt fall och undersöka vad som är bäst för just den familjen.⁵¹

Då missbruk i många fall leder till kriminalitet är det en viktig kunskap att även veta vad frihetsberövade pappor upplever.

Rädda Barnen uppskattar att det är tusentals barn som lever separerade från en förälder på grund av att föräldern avtjänar ett fängelsestraff. Barn behöver sina föräldrar och även om föräldern begått brott så är han eller hon inte diskvalificerad som förälder.⁵² Det finns olika åsikter kring hur barnets kontakt med den frihetsberövade föräldern ska se ut. Den ena sidan anser att barnet bör skyddas från de svåra upplevelser som en frihetsberövning kan medföra för barnet, till exempel besöka sin förälder på anstalten eller berätta för klasskamrater att

---

⁴⁸ Kristiansen, Arne (1999)

⁴⁹ McMahon TJ, Winkel JD & Luthar SS, et al. (2005)

⁵⁰ Statens Offentliga Utredningar 1994:29.

⁵¹ Rapport Socialstyrelsen redovisar 1988:1.

⁵² Holm, Kristina (red) (1998)

mamma eller pappa sitter i fängelse. Den andra sidan menar att ett skyddande förhållningssätt kan vara skadligt för barnet och att plötsliga separationer från viktiga personer i barnets närhet kan ge barnet skador för livet. Därför menar man att upprätthållandet av en kontinuerlig kontakt är viktig även om det kan medföra svåra upplevelser.⁵³

Flera undersökningar har visat på positiva effekter på livet efter anstaltsvistelsen för den förälder som upprätthållit kontakten med sin familj under tiden för frihetsberövning. Melin, Holt, Miller och Mustin är några av dem som har studerat detta område och sett att:

- en kontinuerlig kontakt mellan barnet och föräldern är en god investering både för föräldern, för barnet och för samhället.
- det finns tydliga och positiva samband mellan bibehållen kontakt med det sociala nätverket och deltagande i föräldrakurser kontra lyckade permissioner och frigivningar.
- en regelbunden och tillfredsställande kontakt mellan familjemedlemmar under tiden för frihetsberövning kan relateras positivt till ett bättre fungerande familjeliv när den intagne har avtjänat sitt straff och kommer hem.⁵⁴

Föräldrautbildning och pappautbildning

I departementsserien Stöd i föräldraskapet har begreppet föräldrautbildning definierats. Med föräldrautbildning menas den verksamhet som förmedlar kunskap och stöd till föräldrar för att stärka och stödja deras kompetens när de väntar barn och under barnets hela uppväxttid samt att medverka till att föräldrar får möjlighet till kontakt och gemenskap med andra föräldrar i liknande situation. Föräldrautbildning innebär ett stöd till föräldrarna med respekt för deras integritet, kompetens och förmåga.⁵⁵ I Föräldrastöd – en vinst för alla har begreppet föräldrastöd definierats som ”ett brett utbud av insatser som föräldrar erbjuds ta del av och som syftar till att främja barns hälsa och psykosociala utveckling”⁵⁶. Vidare menar man att föräldrastödet ska bidra till att föräldrarna får en fördjupad kunskap om barns behov och rättigheter, de ska få kontakt och gemenskap med andra föräldrar och att föräldrar ska stärkas i sin föräldraroll.⁵⁷

---

⁵³ Ekbo, Thomas & Engström, Gunnar & Göransson, Birgitta (1996)

⁵⁴ Melin, Mie (1998) i Holm, Kristina (red) (1998)

Holt, Miller och Mustin refereras i Janeling, Victoria & Ribberfalk, Anna (1998)

⁵⁵ D:s departementsserien 1997:6.

⁵⁶ Statens Offentliga Utredningar 2008:131. Sid 24.

⁵⁷ Statens Offentliga Utredningar 2008:131.

Historiskt sett så började frågan om föräldrautbildning diskuteras under 1960-talet. Frågan togs upp i riksdagsmotioner under åren 1969, 1971, 1972 och 1973. Så till sist beslutade riksdagen 1979 om en föräldrautbildning riktad till alla föräldrar för tiden kring barnets födelse. 1980 träffades en överenskommelse med landstingsförbundet om en utbyggnad av föräldrautbildningen. Fortfarande gällde föräldrautbildningen enbart för tiden kring barnets första levnadsår.

I socialstyrelsens rapport Skydda skyddsnetet från 1992 redovisas bland annat att alla föräldrar inte nås. Under 1990-talet tog riksdagens socialutskott upp frågan om föräldrautbildning. Motionerna påtalade bland annat vikten av att föräldrautbildning kommer till stånd och att det saknas föräldrautbildning i tillräcklig omfattning. Vidare betonades behovet av åtgärder för att stärka papprollen och föräldrautbildningens betydelse då dessa kan leda till att papporna tar ännu större del av ansvaret för barnen. Socialutskottet ansåg att det borde skapas förutsättningar för en föräldrautbildning för föräldrar till barn som passerat spädbarnstiden och avstyrkte motionerna med hänvisning till pågående beredning av frågan om föräldrautbildning inom ramen för mödra- och barnhälsovården.⁵⁸ I det betänkande som Föräldrautredningen gav ut 2008 menar man att föräldrastöd behövs för att det främjar en positiv utveckling hos barn, för att föräldrar efterfrågar det och för att föräldrastöd ger positiva effekter på samhällsekonomin. Betänkandet betonar flera gånger vikten av att utforma strategier så att föräldrastödet även tilltalar grupper som vanligtvis inte tar för sig av det generella föräldrastöd som samhället erbjuder. Vidare beskrivs hur synen på pappornas delaktighet i föräldraskapet har genomgått en stor förändring i och med strävan efter ett jämställt familjeliv. Därför är det viktigt att öka pappornas deltagande i föräldragrupperna och öka erbjudandet om särskilda pappagrupper.⁵⁹

Det föräldrastöd som finns idag erbjuds från mödravårdscentralen, barnvårdscentralen, barnomsorgen, den öppna förskolan och skolan. Viss föräldrastödjande verksamhet erbjuds genom föreningslivet och handikapporganisationer.

Då föräldrar själva får beskriva vad de efterfrågar i föräldrautbildningen nämner de kontakt med andra föräldrar, kunskap om barnets utveckling, omsorg/vård och råd/stöd kring utveckling, barnuppfostran, syskonrelationer, leksaker och barnsäkerhet. Föräldrar vill diskutera föräldraskapet, få kunskap om barnomsorg, skola, om normer, regler, gränssättning, alkohol och droger. Arbetsgruppen konstaterar även att det behövs mer forskning och

---

⁵⁸ D:s departementsserien 1997:6.

⁵⁹ Statens Offentliga Utredningar 2008:131.

utvecklingsarbete kring bland annat föräldrar som inte deltar i landstingens föräldrautbildning.

Den föräldrautbildning och det föräldrastöd som erbjuds inriktar sig främst på tre områden.

Dessa är:

- allmänna och generellt riktade föräldrautbildning och föräldrastöd
- föräldrautbildning och föräldrastöd riktat till vissa grupper av föräldrar
- behandlande och i viss mån mer tvingande föräldrastöd.⁶⁰

I föräldrautbildningarna har alltid antalet deltagande mammor varit fler än antalet deltagande pappor. Föräldrastödsutredningen skriver att mödrahälsovårdens föräldragrupper har en relativt jämn fördelning mellan deltagande män och kvinnor, 47 procent av männen deltar i grupperna. Däremot sjunker männens deltagande om man ser på barnhälsovårdens föräldragrupper. Då sjunker siffrorna ner till att cirka 20 procent av papporna deltar vid något tillfälle. Det finns även undersökningar som visat på så lågt deltagande som 5-17 procent.⁶¹ Regeringskansliets jämställdhetsenhet och landstingsförbundet bedrev åren 1994 och 1995 ett pappautbildningsprojekt för blivande och nyblivna pappor. Syftet var att öka pappornas uttag av föräldraledighet, förståelsen för en aktiv papparoll, ge bättre psykosocial miljö och ökad livskvalitet samt bidra till att underlätta för både kvinnor och män att förena yrkes- och familjeliv. Utbildningen genomfördes med cirka 1200 blivande eller nyblivna pappor och fungerade som ett forum där det var legitimt att prata om känslor och upplevelser och gav tillfälle till reflektion över papparoll och föräldraskap.

Ur pappautbildningsprojektet kunde följande slutsatser dras:

En tidig och nära kontakt mellan pappan och barnet har stor betydelse för de framtida relationerna. De blivande papporna behöver oftast mer än kvinnorna, påminnas om sitt ansvar och sin betydelse som förälder. Det behövs erbjudande om föräldrautbildning som riktar sig direkt till mannen där det markeras vikten av just hans deltagande. Inbjudan bör därför gå ut separat till både mannen och kvinnan. Föräldrarnas frågor är viktiga att ta i grupperna och det är viktigt att ta både män och kvinnors frågor. Män och kvinnor har olika frågor som de anser är viktiga därför kan man med fördel variera stora mixade grupper med separata män och kvinnor grupper. Majoriteten av deltagarna i försöksverksamheterna ansåg att det var mycket viktigt att erbjuda separata pappagrupper. En satsning på att erbjuda särskilda pappagrupper kan ge ett positivt utslag på mäns deltagande. Män önskar generellt sätt mer organiserade och

---

⁶⁰ D:s departementsserien 1997:6.

⁶¹ Statens Offentliga Utredningar 2008:131.

strukturerade grupper, de vill ha en plan över vilka ämnen som ska diskuteras. Män önskar också att gruppverksamheten bygger på någon form av bindande överenskommelse med föräldrarna.⁶²

Det finns en del riktade stödinsatser i form av föräldrautbildning och pappautbildning som vänder sig till pappor med missbruk och/eller kriminalitetsproblematik. Även dessa utbildningar har oftast fokus på barnet och barnets behov och inte så mycket på just stöd i papparollen och kring frågor som rör pappidentiteten.

Kriminalvården erbjuder en studiecirkel om föräldraskap till de föräldrar som avtjänar sitt straff i fängelse. Studiecirkel fokuserar på barns utveckling och behov, barns och föräldrars rättigheter, samhällets stöd till föräldrar och barn samt hur relationen till barnet kan bibehållas under fängelsetiden.⁶³ Föreningen Göteborgs Räddningsmission bedriver verksamheten Solrosen. Solrosen är en pedagogisk verksamhet som vänder sig till barn och ungdomar som har en familjemedlem som är frihetsberövad. Solrosen deltar i föräldragrupper på anstalter i och omkring Göteborg. Deras anhörigstöd innehåller bland annat individuella samtal, rådgivning, familjesamtal och de erbjuder en mötesplats för umgänge under fängelsestraffet.⁶⁴ Föreningen Bryggan vänder sig också till barn och ungdomar som har en förälder som är eller har varit aktuell inom kriminalvården. De erbjuder barn-, tonårs- och föräldragrupper samt samtal och rådgivning. Föräldragrupper erbjuds både som mammagrupper och pappagrupper. Bryggan leder även föräldracirklar på anstalter.⁶⁵

Under fem år i slutet på 90-talet hade Ersta vändpunkten en gruppverksamhet för pappor med missbruksbakgrund eller som hade levt tillsammans med en person med missbruksbakgrund. Gruppverksamheten kallades Tillfrisknande pappor och mötesordningen var hämtad från AA-rörelsens program. I gruppen var det tillåtet att diskutera och ge feedback och råd. Samtalens röda tråd var att papporna försökte hitta fram till ett nytt föräldraskap, en ny föräldraroll och delvis en ny identitet.⁶⁶ Den ideella föreningen Bona Via arbetar med gruppmaterial från Ersta vändpunkten i både barn-, tonårs- och föräldraprogram. Bona Via vänder sig till familjer där någon vuxen är beroende av droger och fokus i deras arbete ligger på baren och barnens

---

⁶² D:s departementsserien 1997:6.

⁶³ www.kriminalvarden.se

⁶⁴ www.raddningsmissionen.se

⁶⁵ www.bryggan.a.se

⁶⁶ Hammare, Ulf (2006): *Pappor som brukade. Om en gruppverksamhet vid Ersta vändpunkten*. Ersta sköndal högskola.

behov. De föräldrar som deltar i föräldrargrupp hos Bona Via ska samtidigt ha ett barn som deltar i barn- eller tonårsgrupp.⁶⁷

Stöd i faderskapet

Om föräldrarna behöver stöd eller inte kan vanligtvis bara föräldrarna själva avgöra. De kan och skall också formulera vilket stöd, vilken hjälp och vilken information de behöver och önskar.⁶⁸ Utgångspunkten för stödet måste vara att alla föräldrar vill sitt barns bästa och vill vara goda föräldrar, men att förutsättningarna skiftar. Ett stödarbete måste därför utgå från denna positiva kraft och målet bör vara att ge föräldrarna bättre redskap att klara av att vara mamma eller pappa.⁶⁹

Bylund och Mogren har erfarenhet av föräldrautbildningen Föräldrakraft och menar att det är mer effektivt att erbjuda ett brett stöd till alla än riktat stöd till särskilda grupper. Med bättre menas då att stödet kommer flest föräldrar till del.⁷⁰ Vissa grupper, till exempel föräldrar med missbruksproblematik, tar mycket sällan del av det generella stöd som erbjuds hur brett erbjudandet än går ut. För riskgrupper av detta slag måste riktat stöd erbjudas. I Föräldrastöd – en vinst för alla menar man att det generella stödets viktigaste funktion är att förebygga ohälsa och framtida problem, därför är det viktigt att alltid arbeta med ett generellt föräldrastöd. Men man betonar även att det riktade föräldrastödet är viktigt och rekommenderar det för att på så sätt hitta föräldrastödsformer som passar bättre för de föräldrar som sällan tar del av det generella stödet.⁷¹

I SOU-rapporten Stöd i föräldraskapet lyfts det fram att det är i lägen när det sker genomgripande förändringar i barnens och föräldrarnas liv som det finns förutsättningar att nå ut med kunskap och information till föräldrarna.⁷² Detta är en viktig kunskap i arbetet med föräldrar som har missbruksrelaterad problematik. För det innebär att stödet till dessa föräldrar bör inrikta sig särskilt på de skeden i livet då det sker genomgripande förändringar.⁷³

Sen 1970-talets mitt har det forskats i vilket typ av stöd människor behöver och får i belastade situationer. Största delen av forskningen har studerat olika sjukdomstillstånd och handikapp.

---

⁶⁷ www.bonavia.se

⁶⁸ Statens Offentliga Utredningar 1997:161.

⁶⁹ Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1996)

⁷⁰ Bylund, Elinor & Mogren, Karin. (2007)

⁷¹ Statens Offentliga Utredningar 2008:131.

⁷² Statens Offentliga Utredningar 1997:161.

⁷³ Statens Offentliga Utredningar 1997:161.

Vid sociala problem så som t.ex. arbetslöshet och missbruk är stödmobiliseringen mycket mindre än vid sjukdom och handikapp. Man måste kanske be om stöd och det ger en sämre utgångssituation.⁷⁴ Eckenrode och Wethington menar att det är stor skillnad på spontant stöd och det stöd som sker till följd av en begäran⁷⁵

SOU-rapporten Stöd i föräldraskapet la fram två förslag särskilt riktat att stärka föräldrastödet för pappor. Det första var att regeringen skulle tillsätta en referensgrupp med uppgift att beskriva, belysa och utveckla mäns roll som föräldrar och fostrare och olika perspektiv på barnens, kvinnornas och männens roll. Det andra var att namnet Mödravårdscentral skulle ersättas med till exempel Föräldracentral, som tydligare talar om att även papporna hör till verksamheten.⁷⁶ Förslaget att byta namn på Mödravårdscentralen har tagits upp i en motion till riksdagen.⁷⁷ Den fick avslag. I olika motioner har också nämnts föräldrautbildning, pappautbildning, mansrollen och stöd i föräldraskapet.⁷⁸ Även dessa har fått avslag.

I rapporten Fäders betydelse för barns och ungdomars hälsa menar man att en pappa som är engagerad i barnet främjar barnets psykiska hälsa och sociala anpassning. Utifrån det är det viktigt att utforma ett föräldrastöd som främjar pappans engagemang. Rapporten menar att en väg till detta är att öka manligt deltagande i barnhälsovårdens föräldragrupper. Ökat manligt deltagande ska uppnås genom två åtgärder. Det ena är att erbjuda föräldragrupper specifikt utformade för män. Det andra är att utforma föräldrastöd så att det relativt likvärdigt når både kvinnor och män. Ett förslag på hur det skulle kunna göras är att föräldragrupper organiseras av föräldrarna själva med stöd av till exempel studieförbund. Rapporten lyfter också fram att föräldragrupper ska vara strukturerade.⁷⁹ Dessa två åtgärder går i linje med det resultat som pappautbildningsprojektet visade.

I rapporten Pappapusslet tar Philip Hwang sig an den stora frågan om hur vi på bästa sätt uppmuntrar pappor att vara engagerade i sina barns liv. Hwang kommer fram till att det inte är en fråga som går att besvara med ett svar. I rapporten ger han förslag på olika sätt att uppmuntra pappor till engagemang. Det handlar om att se till de olika roller som papporna har och till de olika arenor som papporna befinner sig i. Papporna behöver stöd som förälder i relation till sitt barn samtidigt som han även behöver stöd som medförälder tillsammans med

---

⁷⁴ Hedin, Ulla-Carin (2000)

⁷⁵ Eckenrode & Wethington refereras i Hedin, Ulla-Carin (1994)

⁷⁶ Statens Offentliga Utredning 1997:161.

⁷⁷ Motion 2005/06:So620

⁷⁸ Exempel på motioner: Motion 2005/06:A311, Motion 2005/06:So550, Motion 2003/04:So412, Motion 1999/2000:So340 och Motion 1996/97:So638.

⁷⁹ Bremberg, Sven, Kristiansson, Robert & Sarkadi, Anna (Rapport 2004:17)

barnets mamma, som man i relation till en partner och som medlem i en familj. Papporna behöver också stöd i det sociala nätverk som han ingår i så som till exempel fritidssysselsättning, föreningsliv och vänner. Det behöver också ges stöd i kommunikationen mellan hemmet och arbetslivet.

Hwang menar också att en pappa som inte har regelbunden kontakt med sina barn, på grund av till exempel en skilsmässa, inte alltid förstår sin egen stora betydelse som pappa. Pappan känner sin egen längtan och saknad men underskattar barnets behov av honom.⁸⁰

Sammanfattning

Den övergripande litteraturgenomgången visar att faderskapet idag förväntas utföras av en vardagsinriktad pappa som är flexibel och könsöverskridande i sitt förhållningssätt.

Plantin och Månsson beskriver tre viktiga områden som har betydelse för hur en man kan utveckla sin faderskapsidentitet: den han är och hans historia, relationer och interaktion inom den kulturella kontext som han befinner sig i samt materiella och strukturella förutsättningar. I denna faderskapsprocess befinner sig faderskapsidentiteten i en ständig utveckling.⁸¹

Bengtsson och Gavelin menar att ett mycket vanligt misstag som många professionella gör är att de talar mycket om barn och föräldrar i missbruksfamiljer men sällan med dem. Det leder till att den missbrukande föräldern inte får möjlighet att prata om skammen, skulden, sorgen, och oron över att vara en ”dålig förälder”. Liksom barn behöver bekräftas att de duger för att kunna gå vidare i sin utveckling så behöver föräldrar av samma anledning bekräftas att de duger och att de är viktiga för sina barn. Missbruk i familjen stör växandet till förälder och stör möjligheterna att utvecklas i samspel med barnen. Det sociala nätverket är ofta glest för familjer där det förekommer missbruk eftersom familjens hemlighet inte får avslöjas.

Förekommer det missbruk är stödmobiliseringen oftast bristande vilket ger en sämre utgångssituation.⁸² Skårner lyfter fram att ingen av papporna nämnt något om stöd i form av familjerådgivning, familjeterapi eller samarbetsamtal och menar att detta är anmärkningsvärt utifrån att det idag är etablerade stödalternativ för många familjer.⁸³

---

⁸⁰ Hwang, Philip (Rapport 2005:26)

⁸¹ Plantin, Lars (2001)

Plantin, Lars i samarbete med Månsson, Sven-Axel (Rapport 1999:6)

⁸² Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1996)

⁸³ Skårner, Anette (2001)

Både Kristiansen, McMahon, Winkel och Luthar har i sina studier sett att faderskapet är en möjlighet och en drivkraft för pappor som gör en livsstilsförändring. De anser att denna drivkraft är förbisedd och att den borde uppmärksammas mer inom missbruksvården.⁸⁴

SOU-rapporten framhåller att kunskapen är otillräcklig om hur stöd och hjälp bör utformas för att nå bästa möjliga resultat och när olika insatser bör göras för att bäst tillgodose behoven. Men man vet att det är mer gynnsamt att nå ut med information och kunskap till föräldrar som går igenom en genomgripande förändring.⁸⁵ Utgångspunkten för stödet måste, enligt Bengtsson och Gavelin, vara att alla föräldrar vill sitt barns bästa och vill vara goda föräldrar. Ett stödarbete måste därför utgå från denna positiva kraft och det är viktigt att det är föräldrarna som formulerar vilket stöd de önskar få. Målet med stödet bör vara att ge föräldrarna bättre redskap att klara av att vara mamma eller pappa.⁸⁶

Föräldrastöd definieras av SOU-rapporten som ”ett brett utbud av insatser som föräldrar erbjuds ta del av och som syftar till att främja barns hälsa och psykosociala utveckling”.⁸⁷ Det föräldrastöd som samhället erbjuder föräldrar är generellt stöd, riktat stöd eller behandlande stöd.⁸⁸ Pappor är svåra att nå med erbjudande om stöd, därför är det viktigt att erbjuda särskilda pappagrupper.

Pappagrupper är särskilt angeläget utifrån att socialdepartementet såg i sin kartläggning över föräldrautbildning att en tidig och nära kontakt mellan pappan och barnet har betydelse för de framtida relationerna och för barnets psykiska hälsa och sociala anpassning. För att öka pappornas deltagande i föräldrautbildningen bör särskild inbjudan skickas till papporna, helst så ska inbjudan även erbjuda separata pappagrupper.⁸⁹ För att stödja pappor till ökat engagemang i barnet menar Hwang att hänsyn måste tas till de olika roller och arenor som pappan har och befinner sig i.⁹⁰

---

⁸⁴ Kristiansen, Arne (1999)

McMahon TJ, Winkel JD & Luthar SS, et al. (2005)

⁸⁵ Statens Offentliga Utredningar 1997:161.

⁸⁶ Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1996)

⁸⁷ Statens Offentliga Utredningar 2008:131. Sid 24.

⁸⁸ D:s departementsserien 1997:6.

⁸⁹ D:s departementsserien 1997:6.

⁹⁰ Hwang, Philip (Rapport 2005:26)

3. TEORETISK REFERENSRAM

Denna studie handlar om stöd och hämtar därför sin teoretiska referensram ur stödforskningen. I detta kapitel vill jag lyfta fram, för studien, relevanta begrepp ur stödforskningen. Stödforskningen är ett omfattande forskningsområde. För att hitta rätt ingång för studiens teoretiska grund studerades stödbegreppet i kontexten socialt arbete och i närliggande områden så som pedagogik, omsorg och vård.

Stödforskning

Stödforskningen är en del inom ramen för nätverksforskning, eftersom stöd ytterst handlar om relationer mellan medlemmarna i ett socialt nätverk. Nätverksforskningen är äldre än stödforskningen och på senare tid har dessa två ur ett relationsperspektiv mer och mer betraktats som en helhet. Många forskare belyser vikten av att studera både strukturen och innehållet av personliga sociala nätverk eftersom det inom forskningen finns en slagsida åt de strukturella aspekterna av sociala nätverk.⁹¹

Centrala begrepp i stödforskningen är begreppen socialt nätverk och socialt stöd.

Socialt nätverk är ett begrepp som beskriver strukturen. Begreppet används som ett analysredskap för att studera mänskliga kontakter och för att studera sociala relationer i förhållande till en viss frågeställning t.ex. sjukdom eller föräldrastöd. Det är omöjligt att täcka in alla olika delar av ett nätverk så därför är det alltid delnätverk som studeras.⁹² Finset har definierat socialt nätverk på följande sätt: ”Ett socialt nätverk består av oformella relationer mellan människor som samhandlar mer eller mindre regelbundet med varandra.”⁹³

Definitionen lyfter fram tre delar av det sociala nätverket: det oformella, relationer och samhandling. Den ursprungliga nätverksforskningen studerade informella relationer.

Begreppet har sedan dess utvecklats och är idag både ett folkligt och ett professionellt uttryck som syftar på olika typer av relationer mellan olika deltagare. Därför används begreppet socialt nätverk både för informella relationer och formella relationer. Definitionen syftar inte på en särskild sorts relation, därför kan det handla om olika sorters relationer. Samhandlingen

---

⁹¹ Skårner, Anette (2001)

⁹² Svedhem, Lennart (1991): *Socialt nätverk och beteendeproblem i skolan hos 11-13-åringar. En teoretisk och empirisk grund för nätverksterapi*. Doktorsavhandling. Institutionen för barn- och ungdomspsykiatri vid S:t Görans sjukhus. Karolinska institutet, Stockholm.

⁹³ Fyrand, Live (2001): *Socialt nettverk. Teori og praksis*. Sidan 24. Universitetsforlaget Oslo.

visar på innehållet i det sociala stödet och det ska ske något mellan minst två människor. Finsets definition av socialt nätverk skiljer sig från tidigare definitioner av begreppet på så sätt att Finset inte anger något särskilt tidsperspektiv. Socialt nätverk och socialt stöd kan fylla en viktig funktion oavsett om det är en kort insats eller något som sker över en längre tid.⁹⁴

Socialt stöd är ett begrepp som beskriver innehållet och funktionen i det sociala nätverket. Vad är det för stöd som ges i det sociala nätverket och vad fyller stödet för funktion. Cassel, Caplan och Cobb har vissa gemensamma nämnare i sitt resonemang kring socialt stöd. De menar att socialt stöd finns för att skydda människors välbefinnande. Insatsen socialt stöd ses som relativt kortvarig och det ges under en tillfälligt svår livssituation. Syftet med socialt stöd är att förhindra att människor hamnar utanför sitt sociala sammanhang.⁹⁵ Hessle beskriver däremot att socialt stöd har en annan funktion och är kritisk till att samhällsvården enbart erbjuder tillfälliga sociala stödåtgärder istället för sociala framtidsrelationer. Stöd ses av många som utbytbart medan Hessle menar att stöd är en livsnödvändig del i människors utveckling.⁹⁶

Om Cassel, Caplan och Cobbs resonemang jämförs med Hessles uppstår frågan om stöd är ett tillfälligt skydd för att inte falla utanför sitt sammanhang eller om stöd är en livsnödvändig del i alla människors utveckling. Bengtsson och Gavelin menar att alla föräldrar behöver stöd i sitt föräldraskap och Plantin anser att faderskapet kan ses som en mognadsprocess där faderskapsidentiteten befinner sig i en ständig utveckling. Sammanförs Bengtsson och Gavelins syn på stöd i föräldraskapet med Plantins åsikt om att faderskapet är en mognadsprocess ger det oss en tydlig antydning till att stöd i faderskapet bör ses som en möjlighet till att bygga sociala framtidsrelationer på det sätt som Hessle beskriver det.

Olika former av stöd – funktion och innehåll

Hedin skriver att stödbegreppet kategoriseras olika av forskarna vilket skapat en ganska stor begreppslig oreda. Ibland kategoriseras stöd efter dess funktion och ibland efter dess innehåll

---

⁹⁴ Fyrand, Live (2001)

⁹⁵ Gunnarsson, Nord, Y & Ringsby Jansson, B (1992): *Socialt stöd på pedagogisk grund*.

Påbyggnadsutbildningen i karaktärsämnet social omsorg. Institutionen för social omsorg. Vårdhögskolan Göteborg.

⁹⁶ Hessle, Sven (1991): Social support och sociala nätverk i Bergsten, Birgitta, Bjekman, Anders, Hermansson, Hans-Erik & Israel, Joachim (1991): *Etik, Solidaritet, Välfärd. Till Harald Swedner. En vänbok från kamrater på en irrande planet*. Didalos. Göteborg.

och själva aktiviteten i samspelet. Barrera, Vaux, Cobb, Caplan, Lin, House, Karasek/Theorell, Hedin och Blomdahl Frej är några av dem som har kategoriserat olika former av stöd. De har klassificerat stöd i allt från två till sex huvudformer, sammanlagt är det 41 huvudformer av stöd.⁹⁷ Vid en närmare granskning av de 41 huvudformerna visade det sig att en del huvudformer var identiska med varandra och en del huvudformer skulle kunna tillhöra samma kategori av stöd. Efter att ha listat och kategoriserat samtliga huvudformer av stödbegreppet sökte jag efter minsta gemensamma nämnare. Mitt syfte var att stödbegreppets användning för studien och få ner antalet till så få huvudformer som möjligt utan att förlora de olikheter eller nyanser som stödbegreppet rymmer. Min bedömning var att det gick att få ner samtliga huvudformer under tre områden: utförande som t.ex. praktisk och konkret hjälp, samspel som t.ex. feedback och nätverksstöd och till sist känslor som t.ex. uppskattning och känslomässigt stöd.⁹⁸

Områdena utförande, samspel och känslor har likheter med de tre aspekterna av hjälp som Blomdahl Frej använder i sin illustration av socialpedagogiskt arbete. Blomdahl Frej benämner de tre aspekterna som praktisk, social och existentiell hjälp.⁹⁹ Jag valde att utgå från Blomdahl Frejs illustration av en social-humanistisk socialpedagogik då jag arbetade vidare med min undersökning. Dels för att Blomdahl Frejs tre huvudformer av stöd, enligt min bedömning, rymde den variation som de tidigare nämnda fyrtioen huvudformerna representerade. Dels för att Blomdahl Frejs illustration av en social-humanistisk socialpedagogik också rymmer de tre delarna av Finsets definition av socialt nätverk; det oformella/formella, relationer och samhandling. Detta gör att Blomdahl Frejs modell är tillämpbar både för att se på innehåll (vilka behov av stöd) och på struktur (hur kan stödinsatser utformas).

Relation, funktion och innehåll i social-humanistisk socialpedagogik

Blomdahl Frej beskriver det professionella arbetet som sker tillsammans med människor i deras vardag. Detta arbete sker med hjälp av relationen som det främsta arbetsredskapet

---

⁹⁷ Blomdahl Frej, Gunborg & Eriksson, Bengt (red) (1998): *Social omsorg och socialpedagogik, filosofi – teori – praktik*. Studentlitteratur. Lund.

Hedin, Ulla-Carin (1994)

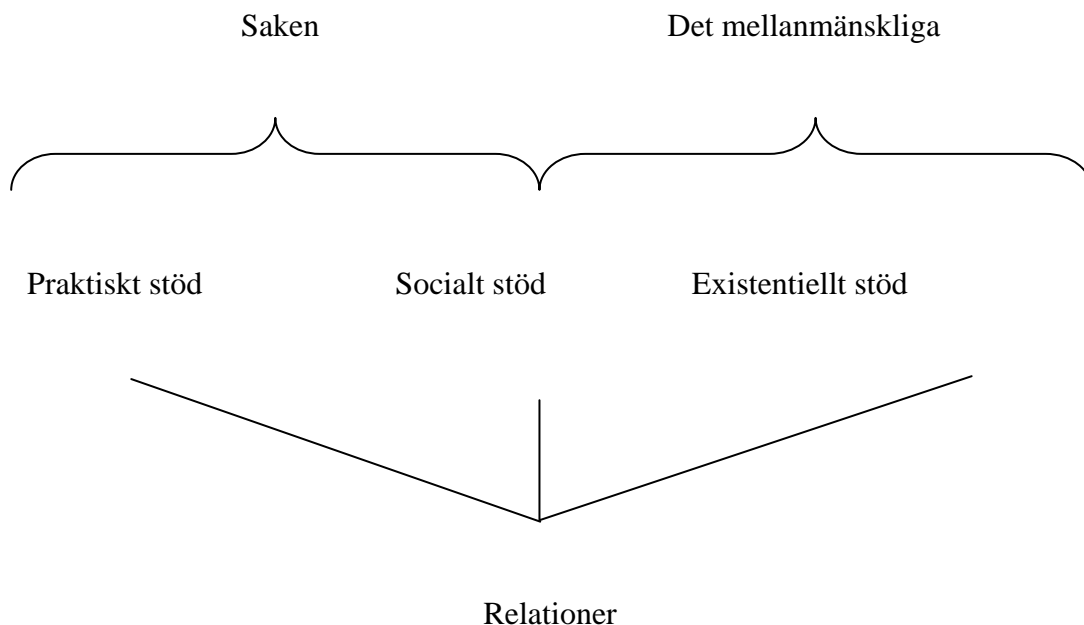
Vaux, Alan (1988): *Social support. Theory, research and intervention*. Praeger, New York.

⁹⁸ Se Bilaga 1. Kategorier av 41 olika huvudformer av stöd.

⁹⁹ Blomdahl Frej, Gunborg: *Social omsorg och socialpedagogik. Ett social-humanistiskt perspektiv*. i Blomdahl Frej, Gunborg & Eriksson, Bengt (red)(1998): *Social omsorg och socialpedagogik, filosofi – teori – praktik*. Studentlitteratur. Lund.

mellan klient och professionell. I relationsarbetet används socialpedagogik och det socialpedagogiska arbetet sker i gränslandet mellan professionellt relationsarbete (formella relationer) och vardagliga allmän- och medmänskliga relationer (informella relationer). Blomdahl Frejs illustration beskriver ett relationistiskt socialpedagogiskt förhållningssätt som innebär att människor får vara personer och inte enbart roller. Själva funktionen av det socialpedagogiska arbetet är att socialpedagogen tillsammans med klienten ska försöka bevara, utveckla, förändra, skapa livsstrategier för och i olika livssituationer så att han eller hon kan hantera sin vardagsverklighet. Tittar vi närmre på innehållet i stödet så skriver Blomdahl Frej att det är frågan om ett helhetsarbete som rymmer praktiska, sociala och existentiella dimensioner. Det är givetvis klientens behov som ska styra vilket stöd som ges och det finns inget som hindrar att stöd ges inom flera av de tre dimensionerna samtidigt.¹⁰⁰ För att tydliggöra tillämpningen av Blomdahl Frejs illustration tillämpar jag teorikapitlets tidigare begrepp i de olika delarna av illustrationen över social-humanistisk socialpedagogik.

Figur 1. Social-humanistisk socialpedagogik.¹⁰¹

¹⁰⁰ Blomdahl Frej, Gunborg & Eriksson, Bengt (red) (1998)

¹⁰¹ Blomdahl Frej, Gunborg & Eriksson, Bengt (red) (1998): Sid. 19.

Saken innebär att det finns en teoretisk förankring i problemet och behovet av stöd, en så kallat objektiv generell kunskap. Det mellanmännsliga innebär att det finns en äkthet, ömsesidighet och att klient och professionell berör och påverkar varandra, en så kallat subjektiv unik kunskap. Saken, det teoretiska och objektiva, förknippas vanligtvis med det professionella relationsarbetet. Det mellanmännsliga, ömsesidighet och subjektivitet, förknippas vanligtvis med allmän- och medmännsliga relationer.

Praktiskt, socialt och existentiellt stöd¹⁰² beskriver olika varianter av innehåll och funktion i det sociala stödet. Var tyngdpunkten i stödet ligger skiljer sig åt beroende på behov, problem, situation och miljö.

Slutligen så behövs relationen för att två människor ska kunna mötas för att ge och ta emot stöd. När det som berör oss människor som allra mest (till exempel faderskap) blir föremål för professionella insatser behöver den offentliga arenan få tillgång till den privata vardagliga arenan. Detta stödarbete får bäst förutsättningar att fungera med hjälp av det som Blomdahl Frej kallar ett dialogiskt socialpedagogiskt förhållningssätt. När saken och det mellanmännsliga kombineras i ett professionellt arbete blir insatsen något mer än bara en tillfällig social stödinsats. Stödet har då större möjlighet att bygga upp sociala framtidsrelationer eftersom det formella nätverket och informella nätverket möts.¹⁰³ Utifrån detta resonemang bör det socialpedagogiska förhållningssättet vara utmärkande för de stödinsatser som riktar sig till pappor med missbruksbakgrund.

Olika former av stödsystem – struktur

Studiens fokus ligger på innehållet i stödet och inte på stödets struktur och därför ligger den teoretiska tyngdpunkten på socialt stöd. Strukturen bör ändå nämnas utifrån att det är i den kontexten som det sociala stödet ges och det strukturella har betydelse när stödinsatserna ska utformas så att de passar de behov som informanterna ger uttryck för. Undersökningen ger också en viss uppmärksamhet åt strukturen i de sociodemografiska frågorna och i den fråga till informanterna som handlar om från vem de önskar ta emot stödet.

Wellman menar utifrån sin forskning att relativt få relationer i varje personligt nätverk innehåller stöd. Nätverkets uppbyggnad verkar vara viktigare än storleken och antalet

---

¹⁰² Blomdahl Frej använder ordet hjälp i sin illustration men i denna studie används fortsättningsvis ordet stöd istället.

¹⁰³ Blomdahl Frej, Gunborg & Eriksson, Bengt (red) (1998)

relationer i den. Ett varierat nätverk med många olika typer av relationer tycks vara bättre ägnat att ge stöd i olika livssituationer. Undersökningar har gjorts där det visat sig att olika typer av relationer innehåller band av olika karaktär. I stödjande relationer överväger känslor av engagemang, tillgivenhet och omsorg. Det är relativt vanligt att stödrelationer inte är ömsesidiga. Emotionellt stöd innehåller högst grad av ömsesidighet och konkret och praktisk hjälp minst grad av ömsesidighet.¹⁰⁴

Då socialt nätverk och socialt stöd studeras är det viktigt att inte glömma bort att alla stödsystem faktiskt inte är stödjande. Vissa sociala nätverk kan ge problem.¹⁰⁵ Det finns en risk i att människor i utsatta livssituationer förväntas förlita sig på sina sociala nätverksrelationer. Den sortens förväntan bortser från det faktum att deras stödjande relationer kanske inte existerar eller att personen ifråga inte förmår eller vill bli stödmottagare.

Tolsdorf har myntat begreppet negativ nätverksorientering. Det betyder att man inte ser sitt nätverk som en resurs för att få hjälp och stöd. Han har framförallt sett att familjer med många problem har en negativ nätverksorientering. Detta är vanligare hos män än hos kvinnor och Tolsdorf menar att orienteringen är sammanbundet med lågt självförtroende och tidigare negativa erfarenheter av hjälpmottagande.¹⁰⁶

När efterfrågan på det sociala nätverkets stödresurser ökar, innebär detta en fara för att de människor som saknar social förankring. Det gäller att vara uppmärksam på de konsekvenser som kan komma av att det sker en förskjutning från offentligt professionellt arbete till informella stöd- och hjälpinsatser. Espwall menar att bilden av att relationer är något som skapas fritt oberoende av person bör ifrågasättas eftersom den ökar risken att redan utsatta människor hamnar ännu mer utanför ett socialt sammanhang.¹⁰⁷

Sammanfattning

Den teoretiska utgångspunkten för studien är hämtad ur stödforskningen. Gemensamt för nätverksforskningen och stödforskningen är relationsperspektivet, båda forskningsområdena studerar relationer mellan medlemmar i ett socialt nätverk.¹⁰⁸ Socialt nätverk beskriver

---

¹⁰⁴ Hedin, Ulla-Carin (1994)

¹⁰⁵ Espwall, Majen (2001): Liksom vinden under fågelns vingar. Om kvinnors nätverksrelationer i utsatta livssituationer. Doktorsavhandling. Institutionen för socialt arbete. Umeå universitet.

¹⁰⁶ Hedin, Ulla-Carin (1994)

¹⁰⁷ Espwall, Majen (2001)

¹⁰⁸ Skårner, Anette (2001)

strukturen och Finsets definition av begreppet belyser de tre dimensionerna det oformella, relationer och samhandling. Finsets definition innehåller inget bestämt tidsperspektiv och därför kan socialt stöd ses både som en kort insats och som en insats över längre tid.¹⁰⁹ Socialt stöd beskriver innehållet och funktionen i det sociala nätverket. Hessle ser stöd som en livsnödvändig del i människors utveckling och att arbetet med socialt stöd går ut på att bygga upp sociala framtidsrelationer.¹¹⁰ Faderskap kan ses som en mognadsprocess där faderskapsidentiteten befinner sig i ständig utveckling¹¹¹ och stöd i föräldraskapet är en livsnödvändig del i utvecklingen som förälder.¹¹² Utifrån det kan vi anta att faderskapsprocessens utveckling gynnas positivt om pappan tar emot socialt stöd som syftar till att bygga upp sociala framtidsrelationer.

Blomdahl Frejs illustration av en social-humanistisk socialpedagogik rymmer de tre dimensionerna av Finsets definition av socialt nätverk. Ett relationistiskt socialpedagogiskt förhållningssätt ligger till grund för arbetet som förutsätter att det sker en samhandling mellan två människor och att relationen är det främsta arbetsredskapet. Saken och det mellanmänniska visar på att arbetet inkluderar både det informella och det formella. Praktiskt, socialt och existentiellt stöd rymmer en bredd av det sociala stödets funktion och innehåll. När saken och det mellanmänniska kombineras i ett professionellt arbete har stödet större möjlighet att bygga upp sociala framtidsrelationer. Det socialpedagogiska förhållningssättet bör därför utmärka de riktade stödinsatser som erbjuds till pappor med missbruksbakgrund.¹¹³

Relativt få relationer i en persons nätverk innehåller stöd. Ett nätverk som är uppbyggt av många olika typer av relationer verkar ha goda förutsättningar för att fungera som ett stödande nätverk. Alla stödsystem är inte stödande och en person som har lågt självförtroende och tidigare negativa erfarenheter av hjälpmottagande kan utveckla en negativ nätverksorientering.¹¹⁴

---

¹⁰⁹ Fyrand, Live (2001)

¹¹⁰ Hessle, Sven (1991) i Bergsten, Birgitta, Bjekman, Anders, Hermansson, Hans-Erik & Israel, Joachim (1991)

¹¹¹ Plantin, Lars (2001)

¹¹² Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1996)

¹¹³ Blomdahl Frej, Gunborg & Eriksson, Bengt (red) (1998)

¹¹⁴ Hedin, Ulla-Carin (1994)

4. METOD

I detta kapitel redovisas och diskuteras metodval, datainsamlingsmetod, urval och tillvägagångssätt. Därefter resonerar jag kring etiska överväganden, kring studiens tillförlitlighet och slutligen beskriver jag hur materialet analyserades och bearbetades.

Enligt det kvalitativa perspektivet ingår individen i, och är en del av, den subjektiva omvärlden. Det som är intressant att studera är individens uppfattning och tolkning av den omgivande verkligheten.¹¹⁵ För att besvara studiens frågeställningar behövdes informanternas berättelser om hur de upplevde sin verklighet, deras subjektiva uppfattning och tolkning av hur deras situation är och har varit. Berättelserna behövde innehålla en beskrivning av och ge en förståelse för informanternas syn på sitt liv med barnet och sin omgivning och vad som skett eller inte skett däremellan. Utifrån den empiri som behövdes för att besvara studiens frågeställningar var det kvalitativa perspektivet det mest lämpliga perspektivet för min studie.

Datainsamlingsmetod

Syftet med kvalitativ forskningsintervju är enligt Kvale att beskriva och tolka de teman som förekommer i informantens livsvärld.¹¹⁶ Andersen skriver att kvalitativ intervju kännetecknas av frågetekniker som är kvalitativa, dvs. ostrukturerade och utan fasta svars kategorier.

Intervjun har karaktären av ett samtal, som styrs så lite som möjligt.¹¹⁷ Syftet med min undersökning var att undersöka och beskriva vilka behov av stöd i faderskapet som pappor med missbruksbakgrund har under barnets uppväxttid samt att försöka se om det utifrån undersökningens resultat går att ge rekommendationer som kan användas till att utveckla innehållet i riktade stödinsatser till pappor med missbruksbakgrund. För att uppnå syftet behövdes en metod som plockade fram det personliga, kartlade sammanhang och gav en beskrivning och förståelse av problemet.

Jag använde mig av en delvis strukturerad intervju. Det som kännetecknar en delvis strukturerad intervju är att forskaren har en viss kännedom om området, både teoretiskt och

---

¹¹⁵ Backman, Jarl (1998): *Rapporter och uppsatser*. Studentlitteratur, Lund.

¹¹⁶ Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur. Lund.

¹¹⁷ Andersen, Ib (1998): *Den uppenbara verkligheten. Val av samhällsvetenskaplig metod*. Studentlitteratur, Lund.

empiriskt, samtidig som det finns en öppenhet för den nya information som informanten kommer med. Intervjun används för att få informanten att beskriva, för att därefter kunna tolka det beskrivna.¹¹⁸ Vid delvis strukturerade intervjuer är det lämpligt att använda en intervjuguide. För utformandet av min intervjuguide¹¹⁹ utgick jag från Starrin och Renck¹²⁰ och gick tillväga på följande sätt. Jag sökte frågor som på olika sätt belyste mina frågeställningar. Så småningom utkristalliserades olika frågor som hade relevans för att få svar på undersökningens frågeställningar. Frågorna var av olika karaktär och gick att sortera under fem olika teman. Dessa teman var: umgänge med familjen, hinder för umgänge, stöd, umgänge med barnen och slutligen sociodemografiska frågor. Det rörde sig i stort sett om två typer av frågor. Dels var det frågor som syftade till att få ta del av pappornas berättelse, deras upplevelser och deras behov. Och dels var det frågor vars svar beskrev olika sorters bakgrundsvARIABLER. Syftet med den senare typen av frågor var att få en bild av vilka pappor som deltagit i studien.

Bandinspelning genererar en stor mängd text. Eftersom studiens syfte inte krävde att intervjumaterialet skulle granskas ordagrant hade en sådan textmängd varit till mer hinder än hjälp. Därför valde jag att inte spela in intervjuerna på band. Kvale skriver att de forskare som förlitar sig på anteckningar och minnet brukar kritiseras för att det är en subjektiv och vinklad metod. Å andra sidan är styrkan med metoden att den hämtar in både visuell information, social atmosfär och personlig interaktion. Fördelen är också att intervjupersonens aktiva lyssnande skärps och fungerar som ett åtskiljande filter som bevarar just de innebörder som är viktiga för studiens ämne och syfte.¹²¹ I och med beslutet att anteckna för hand under pågående intervju blev dokumentationen extra viktig. Efter varje intervjutillfälle avsattes tid för att i direkt anslutning till intervjun ha möjlighet att skriva ner eventuella iakttagelser under intervjusituationen.

Inom arbetsfältet socialt arbete finns en praxis att använda olika hjälpmedel i samtal med klienten. Exempel på detta är nätverkskarta där klienten skriver in personer från sitt nätverk i olika avdelningar så som familj, vänner eller myndighetspersoner.¹²² Som ytterligare hjälp till att få en noggrann dokumentation av intervjuerna utarbetade jag olika hjälpmedel för de fem intervjuområdena. Backman menar att kvalitativ intervju har en, som han uttrycker det,

---

¹¹⁸ Andersen, Ib (1998)

¹¹⁹ Se Bilaga 2. Intervjuguide.

¹²⁰ Starrin, Bengt & Renck, Barbro: Den kvalitativa intervjun i Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt (red.) (1996): *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Studentlitteratur, Lund.

¹²¹ Kvale, Steinar (1997)

¹²² Skårner, Anette (2001)

besvärande omständighet. Ofta får den kvalitativa intervjun fram en massiv datamängd och därför rekommenderar han att preliminära teman, kategorier och begrepp används redan under pågående datainsamling.¹²³ De hjälpmedel jag utarbetade innehöll både teman, kategorier och begrepp och var till oerhört stor hjälp under intervjuerna, både för själva intervjusamtalet och för tillförlitligheten i dokumentationen. De teman, kategorier och begrepp som jag använde i hjälpmedlen hämtades ur studiens teoretiska ram och på så sätt påbörjades analys och bearbetning redan under intervjun.

För temat umgänge med familjen användes en tidslinje som hjälpmedel. För temat hinder för umgänge användes en brainstorminglista. För temat stöd användes en ruttabel. För temat umgänge med barnen användes öppna frågor. De sociodemografiska frågorna presenterades i enkätform.¹²⁴

Hjälpmedlen var konstruerade på ett sånt sätt att jag tillsammans med informanten kunde arbeta kreativt med papper och penna. Det underlättade i vissa fall för informanten att formulera sina känslor och upplevelser i ord. Det var också en hjälp till att hålla koncentrationen på ämnet. Hjälpmedlen bidrog till att skapa en flexibilitet som gjorde att jag som intervjuperson lättare kunde följa informanternas berättarflöde. När informanten kunde se vilka ord och meningar som skrevs ner så fyllde det funktionen av att få direkt återkoppling på att jag uppfattat det informanten sa korrekt.¹²⁵ Det gavs möjlighet att reagera på ord som kändes fel eller få ordning på saker som berättats i fel tidsordning. Det fanns även en naturlig övergång mellan de olika hjälpmedlen som underlättade övergångarna mellan de olika temana. Hjälpmedlen hjälpte också till att skapa känslan av att intervjun var ett samtal och en gemensam produkt.

När intervjuguiden var färdigställd lät jag tre personer granska den i förhållande till studiens syfte och frågeställningar. Granskningspersonerna var på olika sätt yrkesverksamma i verksamheter som arbetar med män med missbruksproblematik, barn till missbrukande föräldrar och stöd i umgänge mellan föräldrar och barn. Den genomgång som granskningspersonerna gjorde bidrog med det som Miles och Huberman kallar face validity.¹²⁶ Utifrån den granskningen gjorde jag vissa justeringar i både intervjuguide och uppsatsens syfte och frågeställningar. Ändringarna tydliggjorde den röda tråden mellan syfte,

---

¹²³ Backman, Jarl (1998)

¹²⁴ Se Bilaga 2. Intervjuguide.

¹²⁵ Kvale, Steinar (1997)

¹²⁶ Miles, Matthew B & Huberman, A. Michael (1994): *Qualitative Data Analysis. An expanded sourcebook*. Sage Publications. London.

frågeställningar och intervjuguidens frågor. Några facktermer hade smugit sig in i intervjuguiden och dessa ändrades till mer allmänna och vardagliga ord.

Urval

Totalpopulationen jag hade att arbeta med var alla pappor med missbruksbakgrund. Jag gjorde ett klusterurval genom att välja ut en delmängd av pappor med missbruksbakgrund som vid intervjutillfället vistades i Göteborgs kommun och var inskrivna på ett drogfritt boende.¹²⁷

Detta urval gjorde jag av olika anledningar. Rent geografiskt begränsade jag mig till Göteborgs kommun av praktiska skäl. Det skulle kunna få betydelse för undersökningen på så sätt att samtliga informanter befann sig i storstadsmiljö.

Jag vände mig enbart till män som var inskrivna på ett drogfritt boende och det gjorde jag av två anledningar. Dels bedömde jag att det var en bra rekryteringsbas och dels ville jag träffa männen när de var drogfria. Vistelsen på ett drogfritt boende garanterade inte männens drogfrihet men det ökade chanserna betydligt jämfört med om jag skulle ha sökt upp mina informanter via öppenvården.

De stödboenden som ställde sig positiva till att förmedla informanter till mig gjorde själva en bedömning av vilka personer de ansåg lämpliga att tillfråga. En del stödboenden valde att fråga personer som de visste hade en stabil drogfrihet bakom sig och som gärna delade med sig av sin livsberättelse. På så sätt kom delar av urvalet att baseras på personlig kännedom. Merriam beskriver detta urval som innebär att individer väljs ut genom rekommendationer från erfarna experter inom ett visst område.¹²⁸ Andra valde att fråga samtliga personer som vid tidpunkten var inskrivna på boendet och som matchade de urvalskriterier som jag hade, så kallat obundet slumpmässigt urval.¹²⁹

Genom ovan beskrivna urvalsmetod fick jag kontakt med åtta pappor som ville ställa upp som informanter i min studie. Genom kollegor till mig som kände till studien fick jag kontakt med ytterligare två pappor som matchade urvalskriterierna. En av dessa två pappor hade aldrig bott på något stödboende. Jag gjorde bedömningen att denna avvikelse från mina ursprungliga urvalskriterier inte hade någon betydelse för informantens lämplighet att delta i studien. Så sammanlagt ingick tio informanter i studien.

---

¹²⁷ Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997)

¹²⁸ Merriam, Sharan B (1994): *Fallstudien som forskningsmetod*. Studentlitteratur. Lund.

¹²⁹ Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997)

Tillvägagångssätt

För att få fram informanter som matchade mitt urval gjorde jag på följande sätt. Jag kontaktade föreståndaren på olika drogfria stödboenden i Göteborgs kommun och presenterade kort min studie och att jag önskade att de skulle hjälpa mig med att få kontakt med personer som ville ställa upp på intervju. I de fall föreståndaren ställde sig positiv till att hjälpa till skickade jag per brev eller e-post en mer utförlig beskrivning av studien och den hjälp jag önskade få från dem samt en tydlig beskrivning av de urvalskriterier som informanterna skulle matcha.

Personalen meddelade mig vilka personer som sagt ja till att bli intervjuade. Tid och plats bestämdes med informanterna. För varje intervju avsattes en och en halv timme men som effektiv intervjutid beräknades runt 60 minuter. Varje intervju inleddes med att informanterna fick information enligt de etiska reglerna.¹³⁰ Jag var intervjuperson vid samtliga intervjuer. Samtliga frågor ställdes till informanterna muntligt, de hade inte själva ett papper där de kunde läsa frågorna. Detta gjordes för att ge intervjun karaktären av ett samtal och inte som en blankettifyllnad. Däremot arbetade vi tillsammans med intervjuguidens hjälpmedel. Efter varje avslutad intervju hade tid avsatts till att skriva in intervjumaterialet i datorn. Sju av intervjuerna genomfördes på de aktuella stödboendena. Tre intervjuer genomfördes enligt informantens önskemål på andra platser.

I och med att rekryteringen av informanterna skedde via stödboenden uppstod en viss tidskrävande tröghet. Ibland tog det tid innan kontakt med föreståndaren kom till stånd på grund av semestrar eller sjukdom. Ofta fick föreståndaren kontaktas flera gånger innan informanten fått förfrågan och kontakt kunde förmedlas. Trots denna tidströghet tycker jag ändå inte i efterhand att jag skulle ha valt en annan rekryteringsväg. De informanter som förmedlades var intresserade av att delta i studien. De var engagerade under intervjutillfället och ville verkligen berätta sin historia.

Etiska överväganden

---

¹³⁰ Se under rubrik Etiska överväganden.

Samhällsforskarnas praxis för ett etiskt förhållningssätt är reglerat genom lagstiftning¹³¹ och i form av etiska regler. Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) har formulerat etiska regler med fyra huvudkrav: informationskravet, samtyckekravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet.¹³² Dessa krav har jag tagit hänsyn till när jag genomfört min studie. Jag har varit noga med att alla informanter fått information om studiens syfte och användning samt information om att deltagandet är frivilligt. Jag har hanterat samtliga personuppgifter enligt konfidentialitetskravet genom att koda intervjumaterialet och inte använda informanternas riktiga namn.

Holme och Solvang skriver att vi genom forskningsprocessen alltid gör något med informanterna t.ex. skapa förväntningar som vi inte kan åtgärda, startar processer vi inte kan följa upp och vi kan få mer förtroende än vad svarspersonen egentligen hade tänkt ge oss från början.¹³³ Starrin tar upp en diskussion kring om intervjupersonen ska hjälpa informanterna. Han menar att man som intervjuperson kan känna behov av att hjälpa men att det inte är lämpligt. Att hjälpa informanterna är inte intervjupersonens uppgift.¹³⁴ Det kan finnas en risk att intervjun satte igång tankeprocesser hos informanterna i och med att studien berörde ett för informanterna angeläget ämne. Kanske väckte intervjun en slumrande önskan eller ett hopp om att få det stöd de gav uttryck för att de önskade få. Jag gjorde bedömningen att stödboendenas personal hade den kompetens som krävdes för att följa upp tankar och frågor som eventuellt skulle komma upp hos männen efter intervjuerna. För de två informanter som vid intervjutillfället inte hade kontakt med något stödboende gjorde jag en bedömning att de hade tillgång till ett stödjande nätverk.

Tillförlitlighet

Det råder delade meningar om vilka begrepp som ska användas i kvalitativ forskning då en studies tillförlitlighet ska diskuteras. Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet används inom kvantitativ forskning. En del förespråkar att kvalitativ forskning istället ska använda sig av begrepp som till exempel autenticitet, trovärdighet, förståelse, innebörd eller tolkning.¹³⁵

---

¹³¹ SFS 1974:152 Regeringsformen, SFS 1949:105 Tryckfrihetsförordningen, SFS 1973:289 Datalagen samt SFS 1980:100 Sekretesslagen.

¹³² Andersen, Ib. (1998)

¹³³ Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997): *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Studentlitteratur, Lund.

¹³⁴ Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt (red.) (1996)

¹³⁵ Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt (red.) (1996)

Validitet – studiens giltighet och Reliabilitet – studiens pålitlighet.

Validitet talar om att det finns en giltighet och överensstämmelse i undersökningens olika delar, allt från undersökningsupplägg, datainsamlingsmetod, analysmetod till resultat. Hög validitet i resultatet finns då forskaren har undersökt hela det fenomen man avsett att undersöka och inget annat och att det inte finns några systematiska fel i undersökningen.

Reliabilitet handlar om att intervjumaterialet ska vara pålitligt för att resultatet ska kunna visa på att förhållandena är riktiga. Pålitlighet innebär att ungefär samma resultat nås när samma fenomen studeras på olika sätt och visar på att inga slumpmässiga fel finns i undersökningen.¹³⁶

Generaliserbarhet – lagbundenhet och allmän giltighet.

Kristiansen skriver att den ursprungliga innebörden av generaliserbarhet handlar om att finna lagbundenheter och att kunna påstå att en undersöknings resultat har allmän giltighet för vissa grupper i samhället eller till och med för en hel befolkning. En kvalitativ undersökning kan sällan sägas vara generaliserbar. Möjligtvis kan den tillsammans med andra undersökningars resultat ge en viss känsla för ett fenomen, men i princip säger undersökningen enbart något om undersökningens informanter inte något om någon annan.¹³⁷

Till hjälp för att säkerställa undersökningens tillförlitlighet har jag valt att noggrant beskriva metodarbetet i uppsatsen. Det gör jag för att läsaren ska få en tydlig inblick i forskningsprocessen och på så sätt få en uppfattning om giltigheten och överensstämmelsen i undersökningens olika delar, var för sig och tillsammans. Som ytterligare hjälp för att säkerställa tillförlitligheten lät jag professionella inom området granskade intervjuguiden utifrån studiens syfte och frågeställningar. Jag använde mig också av särskilt utarbetade hjälpmedel i intervjuguiden. Dessa var till hjälp för att klargöra meningen i det som informanten berättade och för att få bekräftat att intervjupersonens tolkning överensstämde med informantens egen upplevelse.

Min kvalitativa studie skiljer sig inte från de flesta andra kvalitativa studier, den är inte generaliserbar. Informanternas berättelser står för deras erfarenheter och upplevelser. Då jag har flerårig erfarenhet av att arbeta med målgruppen kan jag konstatera att jag hört liknande

---

¹³⁶ Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt (red.) (1996)

Andersen, Heine (red.) (1994): *Vetenskapsteori och metodlära. En introduktion*. Studentlitteratur. Lund.

¹³⁷ Kristiansen, Arne (1999)

berättelser förut både från klienter jag mött och kollegor jag har jobbat med. Jag hann även uppleva en viss mättnad under de sista intervjuerna. Utifrån det kan antas att en studie med större antal informanter troligtvis skulle visa på liknade erfarenheter.

Analysmetod

Syftet med den kvalitativa forskningsintervjun är att beskriva och tolka de teman som förekommer i informantens livsvärld. Backman skriver att analysmomentet ibland beskrivs som det svåraste momentet i den kvalitativa forskningsprocessen. Utmaningen ligger, enligt Backman, i att komma bortom det ibland rent allmogliga och fånga en helhetsbild med ibland viktiga underliggande orsaksmekanismer.¹³⁸

Min ambition var att arbeta med intervjumaterialet på ett så flexibelt sätt som möjligt, komma genom det rent beskrivande för att sen kunna se på intervjumaterialet med större skärpa så att samband, relationer och sammanhang lyftes fram. Därför behövdes en analysmetod som kunde ta tillvara variationen i intervjumaterialet. Utifrån detta behov valde jag att utgå ifrån Kvales beskrivning av den kvalitativa forskningsintervjuns analys i sex steg.¹³⁹ Som metod för meningsanalys valde jag ad hoc metoden. Miles och Huberman beskriver 13 olika ad hoc metoder. Syftet med att använda ad hoc metoderna i min meningsanalys var att det är en omfattande metod som kan användas med variation för att sammanföra olika delar i ett och samma material.¹⁴⁰

Innan jag går in på att beskriva hur jag bearbetade intervjumaterialet vill jag ge en kort beskrivning av de sex stegen i den kvalitativa forskningsintervjuns analys samt de tretton ad hoc metoderna.

Kvale beskriver den kvalitativa forskningsintervjuns analys i sex möjliga steg.

Steg ett, två och tre sker under själva intervjun. Steg fyra innebär själva tolkningsarbetet av informantens berättelse. Intervjumaterialet görs tillgängligt för analys genom strukturering och kartläggning. Därefter påbörjas själva analysarbetet, så kallat meningsanalys. Kvale skriver om fem metoder för meningsanalys. Dessa är: meningskoncentrering, meningskategorisering, meningsstrukturering genom berättelser, meningstolkning och slutligen ad hoc metoder för skapande av mening. Steg fem och sex är den del av analysen då informanten får möjlighet att utveckla det som sagts på första intervjun genom att få ta del av

---

¹³⁸ Backman, Jarl (1998)

¹³⁹ Kvale, Steinar (1997)

¹⁴⁰ Miles, Matthew B & Huberman, A. Michael (1994)

forskarens tolkning av denna. Om intervjuerna leder till nya insikter som i sin tur leder till en förändring för informanten pratar man om att en terapeutisk intervju har ägt rum.¹⁴¹ Jag valde att inte använda mig av steg fem och sex i mitt analysarbete. Intervjuguidens hjälpmedel gav informanten möjlighet att redan under första intervjun både utveckla sin berättelse och ta del av tolkningsarbetets början. Utifrån detta var min bedömning att en intervju per informant var tillräckligt. Det låg inte i studiens syfte att undersöka om intervjun på sikt ledde till att informanterna handlade utifrån nya insikter och därför bedömdes steg sex inte vara relevant för denna undersökning.

Den kvalitativa forskningsintervjuns analys i 6 steg.

1. Informanten beskriver sin livsvärld.
2. Informanten upptäcker nya förhållanden i sin livsvärld under intervjuns gång.
3. Intervjupersonen koncentrerar och tolkar informantens berättelse under intervjun och får direkt bekräftelse eller vederläggning av intervjupersonens tolkning, s.k. självkorrigerande intervju.
4. Intervjupersonen tolkar den utskrivna intervjun.
  - intervjumaterialet struktureras
  - intervjumaterialet kartläggs så det blir tillgängligt för analys
  - själva analysarbetet av intervjumaterialet
    - innebörder av intervjun utvecklas
    - informantens uppfattningar kartläggs
    - forskaren får nya perspektiv på fenomenet
5. Ny intervju då forskarens tolkning ges till informanten som får möjlighet att utveckla sina ursprungliga uttalanden.
6. Informanten handlar utifrån nya insikter som fåtts under intervjun, s.k. terapeutisk intervju har då ägt rum.

Figur 2. Den kvalitativa forskningsintervjuns analys i sex steg enligt Kvale.¹⁴²

---

¹⁴¹ Kvale, Steinar (1997)

¹⁴² Kvale, Steinar (1997)

Ad hoc metoden är eklektisk. Med det menas att det är en metod som väljer ut det som passar bäst ur givna teorier eller metoder för att på så sätt ha möjlighet att sammanföra skilda idéer.¹⁴³ Miles och Huberman beskriver 13 olika ad hoc metoder.¹⁴⁴

De tretton analysmetoderna används på följande sätt:

Metod 1-3 besvarar frågan vad hör ihop med vad

Metod 4 används för att få större integrering mellan olika uppsättningar av data.

Metod 5 besvarar frågan vad finns där

Metod 6-7 används för att skärpa förståelsen av intervjumaterialet.

Metod 8-11 används för att se abstrakt på intervjumaterialet.

Metod 12-13 används för att se sammanhang i intervjumaterialet.

Metod fyra var den enda metoden som jag inte använde mig av i analysarbetet. Miles och

Huberman skriver också att detta är en metod som ska användas med viss försiktighet.

Metaforer ska inte överanvändas utan bara finnas med om det är fruktbart.¹⁴⁵

13 ad hoc metoder

1. Se mönster, teman
2. Se möjligheten
3. Ställa samman, vad hör ihop med vad
4. Skapa metaforer
5. Räkna
6. Skapa kontraster, göra jämförelser
7. Differentiering vid åtskiljande variabler
8. Underordna enskildheter under det allmänna
9. Uppdela i faktorer
10. Konstatera relationer mellan variabler
11. Hitta mellanliggande variabler
12. Bygga en logisk kedja av bevis
13. Skapa ett begreppsligt sammanhang

---

¹⁴³ Kvale, Steinar (1997)

¹⁴⁴ Miles, Matthew B & Huberman, A. Michael (1994)

¹⁴⁵ Miles, Matthew B & Huberman, A. Michael (1994)

Figur 3. 13 ad hoc metoder enligt Miles och Huberman.¹⁴⁶

Bearbetning av materialet.

Jag kommer nu att steg för steg beskriva mitt analysarbete som jag gjort det utifrån Kvaless beskrivning av den kvalitativa analysmetodens fyra första steg samt tolv av de ad hoc metoder som beskrivs av Miles och Huberman.

De tre första stegen som Kvale beskriver genomfördes redan under intervjun med informanterna. Informanterna svarade på frågorna och beskrev sina upplevelser. Ibland ledde berättandet till att informanten såg på sitt liv utifrån nya infallsvinklar och på så sätt utvidgades deras berättelse. Några citat skrevs ner under intervjutillfället för att användas som levandegörande exempel i resultatpresentationen. Hjälpmedlen var till stor hjälp för återkoppling på intervjupersonens tolkning av det informanten berättade.

Själva tolkningsarbetet av informanternas berättelser genomfördes under Kvaless steg fyra. Steg fyra innehåller olika delar varav det första, intervjumaterialet struktureras, skedde när intervjuerna skrevs in i datorn. Den andra delen i steg fyra, intervjumaterialet kartläggs så det blir tillgängligt för analys, genomfördes då svaren från alla tio intervjuerna sammanställdes under varje tema. Sammanställningen av intervjumaterialet består av anteckningar i punktform och sammanfattningar av informanternas berättelser i textform. Den tredje delen i steg fyra är själva analysarbetet av intervjumaterialet; hur ska det beskrivna tolkas och förstås. Detta moment kallas även meningsanalys. Informanterna beskrev flera olika aspekter kring umgänge, hinder och stöd vilket gav mig en bred information. För att på bästa sätt kunna tolka hela bredden av informationen krävdes en analysmetod som hade förmågan att fånga upp och tolka det beskrivna på ett variationsrikt och flexibelt sätt, därför valde jag att använda ad hoc metoden. För att ge en så tydlig bild som möjligt över hur de tolv ad hoc metoderna har använts i mitt analysarbete går jag igenom det steg för steg samtidigt som jag beskriver var i analysarbetet metoderna har använts.

Första steget var att sortera och sammanställa allt intervju material. Jag använde mig av metod 1-3 som besvarar frågan Vad hör ihop med vad? Samtliga intervjuer skrevs in i datorn och

---

¹⁴⁶ Miles, Matthew B & Huberman, A. Michael (1994)

sammanställdes var för sig i direkt anslutning till själva intervjutillfället. Därefter påbörjades en systematisk sortering av intervjumaterialet under varje enskilt tema så att svaren från alla intervjuerna sammanställdes.

Nästa steg var att kategorisera och räkna i intervjumaterialet för att med hjälp av metod 3 och 5 besvara frågorna Vad hör ihop med vad? och Vad finns där? Alla hinder som räknats upp under samtliga intervjuer och antal informanter som benämnt de olika hindren räknades och kategoriserades. Fem kategorier av hinder utkristalliserades.¹⁴⁷ Alla olika sorters stöd som informanterna benämnt samt av vem de önskat få stödet av och när stödet hade varit önskvärt att få samt antal informanter som benämnt de olika sorters stöden räknades och sorterades under respektive hinder. De olika bakgrundsvariablerna bearbetades, antal informanter som svarat ja på de olika alternativen räknades och där det var möjligt räknade jag ut medelvärde.

Därefter var det dags att jämföra och särskilja intervjumaterialet. Metod 6 och 7 användes för att skärpa förståelsen av materialet. Den översiktliga sammanställningen för de fem områdena umgänge med familjen, hinder, stöd, umgänge med barnen och sociodemografisk information bearbetades till textform. När sammanställningen gjordes i textform tydliggjordes en del oklarheter. För att besvara otydligheterna fick intervjuutskriften gås igenom en gång till och textsammanställningen korrigerades. I arbetet med textsammanställningen tydliggjordes likheter och skillnader.

För att se om det fanns samband och relationer att upptäcka i intervjumaterialet tog jag hjälp av metod 8-11. Dessa fyra metoder används för att se på intervjumaterialet utifrån studiens teoretiska ram och försöka komma förbi det rent beskrivna. Efter det att resultatpresentationen skrivits utifrån informanternas svar gjordes en fördjupning av resultatet genom att kommentera det utifrån studiens teoretiska referensram.

Slutligen användes metod 12 och 13 för att koppla ihop resultatet med teori och tidigare forskning och för att besvara studiens frågeställningar. Detta skedde då texten för kapitlen slutdiskussion och avslutning skrevs.

Sammanfattning

---

¹⁴⁷ Se Bilaga 3. Kategorier över hinder.

Studien är kvalitativ. Tio kvalitativa intervjuer genomfördes. Intervjuerna var delvis strukturerade och till hjälp fanns en intervjuguide med delvis strukturerade frågor. Intervjuguiden innehöll fem olika teman och för varje tema fanns särskilt utarbetade hjälpmedel. I analysarbetet användes de fyra första stegen i den kvalitativa forskningsintervjuns analys så som Kvale beskriver den. Som meningsanalys användes tolva ad hoc metoder som beskrivs av Miles och Huberman.

5. RESULTATPRESENTATION OCH KOMMENTARER TILL RESULTATET

I detta kapitel presenteras undersökningens resultat. För att fånga in materialets bredd i resultatpresentationen presenteras undersökningens resultat på ett varierat sätt under rubrikerna Beskrivning av informanterna, Vilka hinder, Vilket stöd, Vem ska stödja och Umgänge med barnen – framtidstro och vilja.

Beskrivningen av informanterna ger en bakgrundsbeskrivning av de tio informanter som deltog i studien. Under rubrikerna Vilka hinder, Vilket stöd och Vem ska stödja ges en beskrivning av informanternas berättelser av respektive tema. Representativa ämnen ur informanternas berättelser kommenteras utifrån teori och tidigare forskning. Under rubriken Umgänge med barnen – framtidstro och vilja presenteras informanternas tankar och önskningsar om framtiden för dem själva och deras barn. En del beskrivande citat vävs in under rubrikerna Vilka hinder och Umgänge med barnen i syfte att levandegöra informanternas berättelser. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av resultatet.

Beskrivning av informanterna

Informanternas svar från den sociodemografiska delen av intervjun är här sammanställd för att beskriva de pappor som deltog i studien.

Studien omfattar tio informanter. Vid intervjutillfället var den yngste informanten 36 år och den äldste var 54 år. Tillsammans har informanterna sjutton barn. Av dem var nio söner i åldrarna 6 – 25 år och åtta döttrar i åldrarna 10 – 27 år.

Samtliga informanter har haft kontakt med sina barn i stort sett hela deras uppväxt med undantag av en informant. Han förlorade kontakten med ett av sina barn när barnet var två år. Det har varit olika hur kontakten mellan informanten och barnet har sett ut. För några

informeranter har det handlat om växelvis boende eller permanent boende. Men för de flesta har det varit umgänge över dagen eller över helgen. Umgänget har begränsats under perioder av frihetsberövande samt under perioder då missbruket har dominerat.

Åtta informanter levde med barnets mamma då barnet föddes. En informant levde som särbo och en separerade från barnets mamma före barnets födelse.

Femton av totalt sjutton barn var fyra år eller yngre då informanterna och barnets mamma separerade. De två andra barnen var fem respektive sju år vid separationen.

Alla informanter har haft vårdnaden om sina barn med två undantag. En informant förlorade vårdnaden under en period på tre år men fick sen tillbaka den. En informant förlorade kontakten med ett av sina barn när barnet var cirka två år. Informanten vet inte om han har haft vårdnaden om sitt barn efter det.

Umgänge har sett väldigt olika ut efter det att informanterna separerade från barnens mamma. Vid en jämförelse av umgängesfrekvensen över tid mellan informanterna och deras barn visar sig tre typer av umgänge, stabilt umgänge, regelbundet umgänge och sporadiskt umgänge. Stabilt umgänge innebär att umgänget är stabilt över tid, sker veckovis och barnet bor delvis hos pappan t.ex. varannan vecka boende eller varannan helg boende. Regelbundet umgänge innebär att umgänget är oftast stabilt och sker månadsvis dvs. barnet och pappan träffas minst en gång i månaden. Sporadiskt umgänge innebär att umgänget är oregelbundet och inte sker så ofta.

Gemensamt för de tre informanter som har haft ett stabilt umgänge med barnet och växelvis boende är att de har haft det direkt efter separationen från barnets mamma eller ganska snart efter separationen. Det har aldrig blivit något glapp i kontakten mellan barnet och pappan.

En gemensam nämnare för de fyra informanter som har haft ett regelbundet umgänge med sina barn är att barnen efter separationen har haft sitt huvudsakliga boende hos sin mamma.

En annan gemensam nämnare är att det funnits hinder som på ett påtagligt sätt begränsat möjligheterna till umgänge. För två av informanterna utgjordes hindret av missbruk och boendesituation. Missbruket var orsak till att informanten hade förlorat sin bostad, bristen på bostad gjorde att det inte fanns någon plats att umgås på. För de andra två informanterna utgjordes hindret av att de blev dömda till en längre tids anstaltsvistelse.

Tre av informanterna har haft sporadiskt umgänge med sina barn. För två av dem har livssituationen hela tiden varit mer eller mindre kaotisk vilket omöjliggjort ett stabilt umgänge. Missbruk, frihetsberövande och bostadslöshet var ständiga inslag som påverkade

informanternas livssituation. För den tredje informanten var missbruket en försvårande faktor men framförallt försvårades umgänget med barnen genom att barnen, tillsammans med deras mamma, flyttade till en annan del av landet. Informanten försökte upprätthålla en regelbunden kontakt men besöksfrekvensen varierade beroende på när ekonomin var tillräcklig för att betala tågbiljetter och övernattning på vandrarhem.

Alla informanter har gått i grundskolan och hälften fortsatte till gymnasiet. Flera informanter har eftergymnasiala utbildningar. En har gått på komvux, en har gått på folkhögskola, fem har gått yrkesutbildningar, en har gått på universitet och tre har gått motivatörsutbildning. Totalt sett under vuxenlivet har 9 av 10 informanter arbetat större delen av tiden, två har även studerat mycket. En informant uppger att han har haft sin huvudsakliga sysselsättning och försörjning som aktiv narkoman. Vid intervjutillfället var det två informanter som arbetade, två som studerade, en som både arbetade och studerade och en som arbetstränade. Fyra informanter hade vid intervjutillfället sin försörjning via försäkringskassan eller socialtjänsten.

Vad gäller boendesituationen så har 8 av 10 informanter bott i hyresrättslägenhet under större delen av vuxenlivet. Två informanter har bott mer än halva tiden av sitt vuxna liv på olika sorters institutioner som till exempel anstalt, jourboende, stödboende eller behandlingshem. Vid intervjutillfället bodde två informanter i hyresrättslägenhet, en informant i bostadsrättslägenhet och sju informanter på stödboenden. Samtliga informanter som bodde på stödboenden saknade egen bostad att flytta hem till.

7 av 10 informanter hade haft amfetamin som huvuddrog. Två informanter hade alkohol som huvuddrog och 1 informant hade cannabis som huvuddrog. Av alla tio informanter var det tre som uppgav andra droger vid sidan om sin huvuddrog.

Genomsnittlig ålder för drogdebuten var arton och ett halvt år. Den informant som debuterade tidigast var 13 år och den informant som debuterade senast var 36 år. Genomsnittlig drogfri tid vid intervjutillfället var drygt 19 månader. Den informant som vid intervjutillfället hade kortast drogfri tid hade 3 månader och den informant som hade längst drogfri tid hade 4 år. Tre av informanterna har varit i familjehem och fem av informanterna har varit aktuella inom öppenvården. En informant har varit omhändertagen enligt LVM-lagen.¹⁴⁸ Två informanter

---

¹⁴⁸ SFS 1988:870 Lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM).

har varit i behandling. 9 av 10 informanter har suttit på anstalt, sju av dem efter första barnets födelse. Fyra informanter har haft skyddstillsyn, två informanter har haft kontraktsvård och en informant har haft fotboja.

Det som informanterna har gemensamt med varandra är att de matchar undersökningens urvalskriterier. För övrigt är undersökningsgruppen relativt heterogen. Gruppen har en spridning i bland annat ålder, antal barn, umgängesfrekvensen med barnet, drogdebut, behandlingsinsatser, sysselsättning och boendesituation. I gruppen finns informanter som levtt större delen av sitt liv utanför samhället. Det finns informanter som till stora delar levtt i samhället under relativt vanliga förhållanden. Och slutligen så finns det informanter som ligger någonstans i det spektra som finns mellan båda dessa ytterligheter.

Vilka hinder?

Intervjuns första huvudfråga var om informanterna någon gång känt att det funnits hinder för dem att umgås med sina barn på det sätt som de önskat umgås med dem? Resultatet visade på fem kategorier av hinder. Dessa var missbruk, frihetsberövande, relationer, inre orsaker och yttre orsaker. Resultatpresentationen och kommentarer till resultatet ges för varje hinder var för sig. Först presenteras informanternas berättelser om vilka hinder de upplevt och vilket stöd de önskat för respektive hinder. Efter det följer av en del beskrivande citat. Därefter kommenteras representativa ämnen ur informanternas berättelser utifrån kapitel 2 och 3.

Missbruk

Missbruket anges av informanterna som det främsta hindret för umgänget med deras barn. En informant förklarade att han alltid varit noga med att hålla isär missbruket från barnen och därför hade detta aldrig utgjort något hinder för deras umgänge med varandra.

För de nio informanter som uppgett missbruket som det främsta hindret vad det för de flesta ett praktiskt hinder. Det handlade om att inte kunnat vara tillgänglig fullt ut eftersom missbruket alltid hade första prioritet. Missbruket tog all tid och informanterna undvek att ta kontakt med sina barn då de var aktiva i sitt missbruk. Missbruket var kostsamt rent ekonomiskt och därför fanns det sällan pengar till att göra något tillsammans med barnen. Informanterna menar också att de var oförmögna att rent praktiskt ta hand om sina barn på ett bra sätt då de var aktiva i sitt missbruk.

För många informanter upplevdes missbruket även som ett existentiellt hinder. De beskrev att missbruket hade hindrat eller försenat deras känslomässiga band till barnen. Missbruket gjorde även att de inte var fullt tillgängliga rent känslomässigt för sina barn. Informanterna beskrev hur missbruket stängde av sorgen över att inte kunna träffa sina barn.

Hälften av informanterna beskrev de sociala hinder som missbruket orsakade. Det var vanligt att relationen till barnets mamma blev påverkad i form av konflikter och samarbetsproblem. Missbruket bidrog till minskad initiativförmåga hos informanterna, vilket i sin tur begränsade det sociala livet.

De två vanligaste stödformerna som informanterna önskade för hindret missbruk var inget stöd alls och samtalsstöd. De informanter som sa att de inte önskade något stöd förklarar detta med att de inte var mottagliga för stöd på grund av att missbruket hade företrädde framför allt, till och med framför umgänget med sina barn. De informanter som önskade någon form av samtalskontakt var noga med att poängtera vikten av att själva välja att påbörja en samtalskontakt. De gånger samtalskontakten påbörjats på grund av familjemedlemmars påtryckningar avslutades alltid kontakten efter en relativt kort tid. Informanterna menade också att det inte hade någon större betydelse vilken profession deras samtalsperson hade (psykolog, kurator, terapeut eller liknande) utan att det var personkemin som var avgörande. Det fanns också informanter som hade önskemål om att få en kontaktperson via socialtjänsten som stöd i umgänget med barnet, sjukvårdskontakt för att utreda om det fanns behov av medicinering (då missbruket sågs som självmedicinering) samt en önskan att man själv fått en bättre start i livet med goda förebilder för att på så sätt veta hur man skulle vara en bra förebild för sina egna barn.

När det gäller hindret missbruk var informanternas berättelser relativt samstämmiga. Det går därför inte att urskilja några direkta motsatser eller meningsskiljaktigheter i deras berättelser. Gustav får bli den som levandegör de praktiska konsekvenserna av hindret missbruk. Han sa: *”Jag önskar jag hade kunnat ge min son det vanliga som barn i Svensson-familjer får. Fira jul tillsammans, åka på semester och liknande.”*

Adams berättelse om missbruk som ett existentiellt hinder pekar på ett område väl värt att fundera vidare på kring detta med när i tid stödet behövs. Han berättade: *”Det tog ungefär två eller tre år efter det att min dotter föddes innan jag känslomässigt förstod helt och fullt att jag var pappa”*

Jacob beskriver en smärtsam insikt om sitt eget faderskaps koppling till hans egen ursprungsfamilj: *”Jag blev tidigt identifierad med min alkoholiserade far. Hade jag fått mer kärlek som barn hade jag kanske byggt en annan självbild och identitet och då inte valt att börja missbruka.”*

Bengtsson, Gavelin har studerat föräldraskap kopplat till missbruk och de menar att då missbruk förekommer i familjen störs utvecklingsprocessen som förälder. Missbruket stör både växandet till förälder och möjligheterna att utvecklas i samspel med barnet. Det förhindrar också föräldrarnas tilltro till sig själv, till partnern och till sin omgivning.¹⁴⁹ Detta ligger väl i linje med det som informanterna berättar om hur de upplevt missbruket som ett hinder i umgänget med deras barn. Informanterna beskriver missbruket som det främsta hindret. De beskriver att missbruket störde växandet till förälder och samspelet med barnen genom att det hindrat eller försenat deras känslomässiga band till barnen och genom att informanterna upplevde att de inte kunnat vara tillgängliga för sina barn fullt ut vare sig fysiskt eller känslomässigt.

Bengtsson och Gavelin har sett att för familjer med missbruksrelaterad problematik är det sociala nätverket oftast glest, delvis på grund av att familjens hemlighet inte får avslöjas. Rädslan att bli ifrågasatt som förälder eller att barnen skall omhändertas är ett vanligt hinder för att söka stöd. Allt detta hindrar föräldrarna från att få det stöd och de kunskaper man behöver för att klara föräldraskapet. Därför finns det behov av att hitta andra stödformer och nätverk som kan möta upp familjernas behov både utifrån föräldraskap och utifrån missbruk.¹⁵⁰

Bengtssons och Gavelins kunskap om det sociala nätverket förstärks av informanternas berättelser då de anser att missbruket orsakat konflikter, samarbetsproblem och ett begränsat socialt liv. Missbruket tog all tid och stängde av sorgen över att inte kunna träffa sina barn vilket bidrog till att de var svåra att nå med det generella erbjudandet om föräldrastöd.

Både i en rapport från Socialstyrelsen och i en SOU-rapport lyfts det fram just detta att samhällets erbjudande om generella stödinsatser inte når ut till vissa föräldragrupper, till exempel föräldrar med missbruksrelaterad problematik. Med tanke på barnens framtid bör samhället då ta ett särskilt ansvar för att erbjuda stöd i föräldraskapet. Därför behövs

---

¹⁴⁹ Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1996)

¹⁵⁰ Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1996)

stödinsatser som riktar sig särskilt till dessa föräldrar. När det sker genomgripande förändringar i barns och föräldrars liv är det lättare att nå ut med kunskap och information till föräldrar. Utifrån den kunskapen är en graviditet och födelse ett ypperligt tillfälle att erbjuda riktade stödinsatser till föräldrar och familjer med missbruksrelaterad problematik. Riktade insatser av detta slag bör individ- och familjeanpassas så att varje familj får det stöd som passar dem bäst.¹⁵¹ Vidare anser även Socialstyrelsen att utgångspunkten måste tas utifrån varje enskilt fall och undersöka vad som är bäst för just den familjen. Kunskapen är otillräcklig om hur stöd och hjälp bör utformas för att nå bästa möjliga resultat och när olika insatser bör göras för att bäst tillgodose behoven.¹⁵²

Skårner skriver i sin avhandling att alla människor formas av sin uppväxt och uppväxten ger oss olika individuella förutsättningar för att möta olika skeden i livet. Den egna uppväxten påverkar det egna faderskapet. Det kan till exempel vara så att den blivande pappan själv växte upp utan kontakt med sin pappa och om han inte hade andra manliga förebilder under sin uppväxttid kan det påverka skapandet av den egna faderskapsidentiteten.¹⁵³ Kristiansen såg i sin studie att önskan om att ge sina barn det man själv inte fick som barn fungerade som en stark drivkraft till att vilja vara drogfri. Detta känns väl igen i Jacobs citat där han bland annat säger att han kanske hade byggt upp en annan självbild och identitet om han fått mer kärlek som barn. Jacob pratar också om betydelsen av goda förebilder under sin egen uppväxt för att kunna veta hur man själv blir en bra förebild för sina barn.

Frihetsberövad

Frihetsberövande anges av informanterna som det näst största hindret. Samtliga sju informanter som någon gång varit frihetsberövad efter sitt första barns födelse ansåg att det utgjorde ett praktiskt hinder. Det praktiska hindret utgörs naturligtvis av murar, stängsel, besökstider, besöksförbud eller andra restriktioner. För de informanter som valt att ta emot besök av sina barn då de varit frihetsberövade gav de olika anstalterna olika bra förutsättningar för umgänget. Informanterna berättar om besöksrum med olika standard och i olika hög grad anpassade för umgänge med barn.

---

¹⁵¹ Rapport Socialstyrelsen redovisar 1988:1 och Statens Offentliga Utredningar 1997:161.

¹⁵² Rapport Socialstyrelsen redovisar 1988:1

¹⁵³ Skårner, Anette (2001)

Informanterna beskrev även det existentiella hinder som frihetsberövandet utgjorde. Det var svårt att vara hindrad att träffa sina barn och de känslomässiga bitarna kring det var svåra att hantera.

Frihetsberövandet beskrevs som ett socialt hinder då det kopplades ihop med den kriminella livsstil som föregått frihetsberövningen. Informanterna beskrev hur deras kriminella livsstil, precis som missbruket, påverkat umgänget med barnen.

Nästan alla informanterna säger att de inte kan komma på något stöd som hade varit till hjälp för att minska den negativa effekten av frihetsberövningen. Även när det gäller hindret frihetsberövning så beskriver informanterna att det var missbruket som hade företrädde framför allt och frihetsberövningen var en konsekvens av missbruket. Samtidigt så var informanterna eniga om att de under perioder av frihetsberövande har haft tid till att fokusera på sig själv och sina barn och att det gjort att de varit öppna och mottagliga för att ta emot stöd.

Pappagrupperna på anstalterna var mycket uppskattade och flera informanter uttryckte en önskan om en fortsättningsgrupp ”Pappagrupp steg 2”. Informanterna nämnde även enskilda samtal och parsamtal som önskvärda då det under tiden för frihetsberövandet fanns tid att reflektera, arbeta med motivation och flera informanter hade en önskan att försöka förändra sin livssituation.

Informanterna lyfte upp behovet av att häkten och anstalter barnanpassade besöksrummen så att det underlättade för inslag av vanligt familjeliv såsom till exempel enklare matlagning. Det fanns även önskemål om ett bättre samarbete med socialtjänsten de gånger informanterna önskat behandling istället för anstalt. Behandling hade i det skedet kunnat möjliggöra en bibehållen kontakt mellan pappa och barn. Några informanter hade även ansökt om behandling tillsammans med sin familj.

David beskriver hur han tycker att allt hänger ihop med varandra: *”Missbruket och strävan efter att vara i toppskiktet med ekonomin – allt hänger ihop. Det blir ett ekorrhjul tillsammans med kriminaliteten”*.

Eskil pratar mycket om familjen och han blir den som får åskådliggöra behovet av att under tiden för frihetsberövning ses som en familjemedlem och inte som en isolerad och ensam individ: *”Det skulle varit mer stöd kring hela familjesituationen. Jag hade velat ha fler forum som pappagrupperna. Det var ju bara 8-10 träffar, det skulle funnits en fortsättningsgrupp”*.

SOU-rapporten Stöd i föräldraskapet poängterar att när det sker genomgripande förändringar i barnens och föräldrarnas liv finns det förutsättningar att nå ut med kunskap och information till föräldrarna. Utifrån det bör frihetsberövning ses som en möjlighet till förändring.¹⁵⁴

Detta bekräftas av informanternas beskrivning av att de inte kunde föreställa sig något stöd som skulle ha kunnat förhindra det händelseförlopp som ledde fram till frihetsberövandet men att de under tiden för själva frihetsberövandet känt sig öppna för att ta emot stöd och hjälp. Olika studier visar på att det ger positiva effekter på livet efter anstaltsvistelsen för den förälder som upprätthållit kontakten med sin familj under anstaltsvistelsen. En kontinuerlig kontakt mellan barnet och föräldern kan ses som en god investering både för föräldern, för barnet och för samhället eftersom umgänget visat på ett positivt samband till ett bättre fungerande familjeliv när den intagne har avtjänat sitt straff och kommer hem. Det går att se tydliga och positiva samband mellan bibehållen kontakt med det sociala nätverket och deltagande i föräldrakurser kontra lyckade permissioner och frigivningar.¹⁵⁵

Informanterna bekräftar familjens betydelse under tiden för frihetsberövandet. De uttrycker en stark önskan om att anstalterna ska kunna erbjuda besöksrum som passar för umgänge med familj och barn. De uttrycker också en önskan om behandling för hela familjen eller stöd åt hela familjen. Informanterna berättar även att de uppskattade pappagrupperna.

Rädda Barnen uppskattar att det är tusentals barn som lever separerade från en förälder på grund av att föräldern avtjänar ett fängelsestraff. Barn behöver sina föräldrar och även om föräldern begått brott så är han eller hon inte diskvalificerad som förälder.¹⁵⁶ Ekbom, Engstöm och Göransson har sett att ett skyddande förhållningssätt och plötsliga separationer från viktiga personer i barnets närhet kan vara skadligt för barnet. Därför är det viktigt att upprätthålla en kontinuerlig kontakt även om det kan vara en svår upplevelse för ett barn att till exempel hälsa på sin pappa i fängelset.¹⁵⁷ Stödet till papporna måste gå ut på att pappan ska växa och bli trygg i sin papparoll. Separata pappagrupper ses ofta som positivt av papporna och ökar deras deltagande i föräldrautbildning. Pappagrupper ska organiseras på ett strukturerat sätt med en plan över vilka ämnen som ska diskuteras. När föräldrarna själva beskriver vilket stöd de önskar handlar det oftast om information och kunskap knutet till särskilda frågor och problem samt vägledning i socialiseringen till föräldrarollen.¹⁵⁸

---

¹⁵⁴ Statens Offentliga Utredningar 1997:161.

¹⁵⁵ Holt, Miller & Mustin Refereras i Janeling, Victoria & Ribberfalk, Anna (1998)

¹⁵⁶ Holm, Kristina (red) (1998)

¹⁵⁷ Ekbom, Thomas & Engström, Gunnar & Göransson, Birgitta (1996)

¹⁵⁸ D:s departementsserien 1997:6.

Relationer

Relationer anges som ett hinder av hälften av informanterna. Framförallt upplevs det som ett socialt hinder. Informanterna beskriver att barnets mamma utövade kontroll och höll förhör eftersom det inte fanns något förtroende för informanterna. De beskriver också hur enstaka familjemedlemmar slutade kommunicera med informanterna vilket gjorde att hela familjen fick svårt att umgås tillsammans på ett naturligt och avslappnat sätt. Detta påverkade umgänget med barnen i hög grad eftersom flera av informanterna var hos sina anhöriga när de umgicks med barnen. Vidare beskriver de hur umgänget med barnet fick ske i hemlighet eftersom barnets mammas nya respektive inte ansåg att informanten hade någon roll i den nya familjen. Det förekom att grannar höll koll på informanterna och umgänget med barnen. De iakttog dem och ställde frågor som var besvärliga för informanten. Ofta blev det även praktiska hinder såsom svårigheter i att schemalägga umgänget och bråk mellan informanterna och barnets mamma. För informanterna blev hindret relationer också ett existentiellt hinder eftersom det upplevdes som väldigt svårt att relationerna inte fungerade. Informanterna beskrev att det var något de mätte mycket dåligt av.

När det gäller hindret relationer beskriver informanterna ett behov av att få prata med någon. De nämner både enskilda samtal och samarbetsamtal. Informanterna har en stark önskan om att samtalspersonen har kompetens att se saken utifrån ett mans- och pappaperspektiv. Informanterna beskriver också vikten av att få förtroendet att faktiskt vara pappa och bli uppbackad i sin papparoll av till exempel barnets mamma. De beskriver vikten av att någon inger dem hopp om att kunna vara en bra pappa och hopp om att barnen vill ha kontakt med dem i framtiden. Informanterna uttryckte en önskan att socialsekreteraren skulle vara en person som var viktig när det gällde att förmedla ett ställföreträdande hopp. Svårigheter som lyftes fram var att det ibland krävdes tid för att informanterna skulle få den självinsikt de ansåg var nödvändig för att kunna reflektera över sig själva i relation till andra. I vissa fall var det också svårt att formulera ett önskat stöd eftersom informanterna inte kunde veta vad andra personer i nätverket behövde.

Jacobs berättelse får beskriva relationernas betydelse för att klarar av att hålla även andra hinder borta.

”Umgänget blev komplicerat på grund av bråk mellan mig och min före detta. Ofta gav jag upp och då kunde jag inte träffa min son. Bråken gjorde ofta att jag gick in i missbruket istället för att lösa situationen.”

Bengtsson och Gavelin har i sin studie sett att de flesta föräldrar söker stöd i föräldraskapet både av sitt informella och formella nätverk. För den förälder som missbrukar uppstår saker och situationer som gör att de i mindre utsträckning inte tar emot eller får stöd från varken det informella eller formella nätverket. Till exempel så ska familjehemligheten skyddas, det kan finnas en rädsla att barnet omhändertas eller så tar släkt och vänner avstånd på grund av de påfrestningar som ett missbruk ofta utsätter de nära relationerna för. Missbruket är ett allvarligt och stort hinder för föräldrarna att få tillgång till det stöd och den kunskap som alla föräldrar behöver för att klara föräldraskapet och det är ett hinder för tilltron till sig själv och sin omgivning.¹⁵⁹

Informanterna ger liknande beskrivningar av svårigheterna med att få och ta emot stöd av det informella nätverket. Relationerna inom familjen präglades i stor utsträckning av konflikter, avbruten kommunikation, bristande tillit och problem med att umgås på ett avslappnat sätt. Informanterna beskriver att de är beroende av familjens hjälp och stöd eftersom det i stor utsträckning är hemma hos familjemedlemmar som de har möjlighet att umgås med sina barn. På så sätt blir goda familjerelationer en förutsättning för umgänget med barnen.

Hwang har i sin studie sett vikten av att uppmuntra papporna till engagemang. Ett sätt att uppmuntra till engagemang är att se och uppmuntra pappan i alla de olika roller som faderskapet innebär. En pappa är just pappa till sitt barn. Men han är också medförälder tillsammans med barnets mamma, han kan vara man i relation till en partner och han är medlem i en familj. Stödet behöver också ta hänsyn till de olika arenor som pappan befinner sig i så som till exempel att han är en del av ett socialt nätverk (familj, föreningsliv eller fritid) och att han många gånger har en sysselsättning (arbete, studier eller rehabilitering).¹⁶⁰ Detta går i linje med informanternas önskan om att av omgivningen faktiskt få förtroendet att vara pappa för sina barn. Informanterna önskar få hjälp med uppmuntran till att engagera sig och få hjälp med att våga hoppas på att de i framtiden kommer ha möjlighet att umgås med sina barn. Informanterna uttrycker också en önskan om att få samtala med en person som utgår från både ett mans- och ett pappaperspektiv, de önskar att bli bekräftade och bemötta utifrån fler än en roll.

---

¹⁵⁹ Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1996)

¹⁶⁰ Hwang, Philip (Rapport 2005:26)

Eckenrodes och Wethingtons forskning har visat att det är stor skillnad för den som tar emot stöd om det stöd som ges sker spontant eller sker till följd av en begäran. Däremot finns det inget som talar för att stöd från det informella nätverket upplevs som ett bättre stöd än det stöd som kommer från det formella nätverket.¹⁶¹

När informanterna berättar om hindret relationer beskriver de en önskan om stöd från både det informella och formella nätverket. Informanterna värderar aldrig om informellt stöd är bättre än formellt stöd eller tvärtom vilket kan tolkas som att stöd behövs från båda nätverken.

Kristiansens studie visade på betydelsen av missbrukarens egna medvetna förhållningssätt för att omgivningens bemötande skulle kunna bidra till förändringen av deras liv. Oavsett hur mycket socialt stöd de fick så krävdes deras personliga engagemang och ställningstagen för att de skulle kunna genomföra förändringen. Det handlade bland annat om en ömsesidighet i de stödjande relationerna och att personen själv är beredd att ta emot stöd.¹⁶²

Det känns väl igen i det som informanterna menar när de berättar att de tror att det behövs tid för att de skulle få någon form av självinsikt kring sina problem. Nödvändigheten med självinsikt kopplar informanterna samman med att det är först när de har självinsikt som de kan reflektera över sig själva i relation till andra och därmed se det stöd som andra erbjuder dem.

Inre orsaker

Några informanter anger inre orsaker som ett hinder. För de informanter som upplevt det som ett hinder så beskrivs det av samtliga som ett existentiellt hinder. Informanterna berättar om den skuld och skam de känt och att det är det som är det svåraste hindret av dem alla. Det har varit svårt att bära och hantera vetskapen om att inte ha varit den pappa de önskat att de skulle ha varit för sina barn. Att inte ha tagit sitt ansvar som pappa ledde till att informanterna känt ångest och självhat. De beskriver det som ett känslopaketer så svårt att bära att det bidragit till att de flytt ännu djupare in i drogen.

Informanterna beskriver att de svåra känslorna lett till att de blockerat sig känslomässigt och bestämt sig för att inte släppa in någon. Därför tror de inte att de var mottagliga för något stöd

---

¹⁶¹ Eckenrode & Wethington refereras i Hedin, Ulla-Carin (1994)

¹⁶² Kristiansen, Arne (1999)

under tiden då missbruket styrde. De behövde bli färdiga med sin ”missbruksresa” innan de var redo att ta emot stöd. När informanterna var drogfria och öppna för att ta emot stöd nämns psykologsamtal som ett önskvärt stöd. Efter det att informanterna fått stöd via psykologsamtal kunde de också se att stödet hade behövt komma in tidigare.

Herman berättar kraftfullt om de känslor han bär på: *”Jag känner skuld och skam för att ha uteblivit och inte tagit ansvar för min son, det är svårt. Det föder ångest och hat mot mig själv.”* David summerar det som samtliga informanter som angett inre orsaker som ett hinder för umgänget med deras barn beskriver på olika sätt: *”Skuld och skam är det största och svåraste hindret av dem alla.”*

Bengtsson och Gavelin menar att missbruk i familjen riskerar att störa faderskapets utvecklingsprocess. Tyvärr är det inte ovanligt att professionella inte pratar med föräldern med missbruksproblematik om deras föräldraskap och om deras relation till barnen. Det gör att den missbrukande föräldern inte får möjlighet att prata om skammen, skulden, sorgen, och oron över att vara en ”dålig förälder”.¹⁶³ Skårner skriver i sin avhandling att många upplever att livet med barnen och livet med droger är en grundläggande kollision mellan olika världar, identiteter och livsstilar.¹⁶⁴

Informanterna beskrev att skuld och skam var det svåraste hindret av alla och att det ledde vidare till att informanterna kände ångest och självhat. Dessa känslor var så svåra att bära att de flydde ännu djupare in i drogen. Informanternas känslostarka beskrivning av konsekvenserna av skuld och skam ger ytterligare tyngd åt Bengtssons och Gavelins åsikt om vikten av att prata med missbrukande föräldrar om den skuld och skam de ofta känner. Informanterna beskrev även delar av den kollision som visats sig i Skårners studie. De beskrev att de inte varit den pappa de önskat vara och inte tagit det ansvar de egentligen ville ta, vilket blev en kollision mellan den faktiska verkligheten och det liv de egentligen önskat leva med sina barn.

Enligt Plantin hänger självbild och faderskap ihop på så sätt att de upplevelser och erfarenheter en man får genom sitt faderskap även avspeglas i hans självbild. I faderskapsidentitetsutvecklingen sker hela tiden en förändring i mannens tankar och handlingar och dessa påverkar både faderskapet och självbilden. Tidigare erfarenheter som präglat den egna livsbanan är en av de saker som påverkar faderskapet. Faderskapsidentiteten

---

¹⁶³ Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1996)

¹⁶⁴ Skårner, Anette (2001)

utvecklas hela tiden och påverkas av alla andra delar i livet så som till exempel relationer, tidigare livserfarenheter och materiella förutsättningar.¹⁶⁵

Informanterna berättade att deras bristande faderskap påverkade deras självbild så att de kände ångest och självhat. Det i sin tur ledde till att de valde att blockera sig känslomässigt och bestämde sig för att inte släppa in någon. Plantins syn på hur faderskap och självbild är intimt sammankopplade och informanternas berättelser om hur deras bristande faderskap påverkat deras självbild ger tyngd åt påståendet om vikten av att papporna ges möjlighet att samtala om de inre processer som sker hos dem.

Yttre orsaker

Yttre orsaker anges som ett hinder av fler än hälften av informanterna. Samtliga bedömer det som ett praktiskt hinder. Brist på bostad att umgås i utgör det främsta yttre hindret. En egen bostad står för så mycket. Det handlar om att kunna erbjuda sina barn en vanlig vardagsstruktur och en regelbundenhet i umgänget. Någonstans att sova, någonstans att bjuda hem kompisar till och för informanterna är den egna bostaden också en viktig del av självkänslan. På så sätt blir bristen på bostad också ett socialt och ett existentiellt hinder. Informanterna berättar om känslan av att bli ignorerad som pappa då de boenden som erbjuds ofta inte är lämpliga för umgänge med barn. Ibland har informanterna upplevt att myndigheter enbart gör sina bedömningar utifrån missbruket och kriminaliteten. Bedömningarna saknar i många fall ett hänsynstagande till informanternas familjesituation. Några informanter bor inte på samma ort som sina barn vilket försvårar umgänget. Bristen på körkort blir för en del informanter ytterligare ett hinder då avståndet mellan orterna kräver transport för att möjliggöra umgänget. För den informant som tidvis haft umgängesförbud utgjorde det ett yttre hinder.

Det stöd som informanterna önskade är möjlighet till vård och behandling tillsammans med familjen, till exempel kontraktsvård och familjehemsplacering. De önskar bostad som möjliggör ett regelbundet umgänge med barnen. Här ska även nämnas att informanterna särskiljer på behov av boende i drogfria perioder och behov av boende i perioder då de missbrukat. Då informanterna varit aktiva i sitt missbruk är deras upplevelse att de erbjudits boende som motsvarat deras motprestation och att den sortens boende och livssituation inte

---

¹⁶⁵ Plantin, Lars (2001)

lämpar sig för umgänge med barnen. Informanterna ger också uttryck för att de önskat att socialtjänsten haft bättre kunskaper om faderskap och kunnat bemöta dem utifrån ett pappaperspektiv. Kontinuitet och tillit är ingredienser som bedöms som viktiga i relationen till socialsekreteraren. Informanternas erfarenheter är att de insatser som beviljats från socialtjänsten bättre har mött upp deras behov när kontinuitet och tillit funnits i relationen. Gustav beskriver hur han ser på betydelsen av egen bostad nu när han har vuxna barn och barnbarn: ”*Nu är min son vuxen och det hade varit skönt att ha ett hem där vi kunde umgås vanligt. Det blir konstigt att ta emot besök av sina vuxna barn när man bor på institution. Vi träffas på stan och tar en fika och så, det känns bättre.*”

Bertil beskriver den hopplöshet som många informanter beskriver att de känner då deras situation bedöms inför beslut om olika insatser: ”*Jag var ju redan stämplad som narkoman och kriminell. Att ingen på socialtjänsten frågade efter min berättelse eller kunde se på situationen ur ett pappaperspektiv gjorde att jag hade ännu svårare att göra mig hörd.*”

Plantin skriver att materiella förutsättningar är en av flera faktorer som påverkar faderskapet.¹⁶⁶ Kristiansen såg i sin undersökning att betydelsen av en materiellt ordnad tillvaro är viktig för att lyckas bibehålla sin drogfrihet och livsstilsförändring. Att förändringen ger tidiga resultat och konkreta förbättringar av tillvaron är mycket viktigt. En fungerande vardag gör att identiteten som drogfri person förstärks och bidrar till upplevelsen av att livet börjar likna det liv som de vill leva.¹⁶⁷

Då informanterna berättade om de yttre orsaker som de upplevde hindrade dem i umgänget med sina barn var det med fokus på olika materiella förutsättningar. Bostaden hade störst betydelse i deras berättelser. Den möjliggjorde inte bara umgänget med barnen, bostaden symboliserade även ett vanligt liv och gav struktur till vardagen. Det är i den egna bostaden som man vaknar, intar måltider, umgås och går till sängs.

Socialstyrelsen och SOU-rapporten går på samma linje när det gäller riktade insatser till familjer med missbruksproblematik. De anser att dessa insatser bör individ- och familjeanpassas och att alla bedömningar ska göras utifrån varje enskilt fall och vad som är bäst för just den familjen.¹⁶⁸

---

¹⁶⁶ Plantin, Lars (2001)

¹⁶⁷ Kristiansen, Arne (1999)

¹⁶⁸ Rapport Socialstyrelsen redovisar 1988:1. Statens Offentliga Utredningar 1997:161.

Ser man till det informanterna berättade så har inte alltid hänsyn tagits till socialstyrelsens och SOU-rapportens rekommendationer. Informanterna berättade att de upplevde att många bedömningar som myndigheter gjorde i samband med beslut om insats saknade ett hänsynstagande till deras familjesituation. De upplevde att de enbart blev bedömda och dömda utifrån sitt missbruk och att de inte blev sedda som pappor och familjemedlemmar. Några informanter hade önskat att hela familjen hade fått hjälp tillsammans. Informanterna berättade även att de upplevde sig mer sedda och bekräftade även i sin papparoll då de hade en god samarbetsrelation med sin socialsekreterare.

Vilket stöd?

När informanterna namngett de olika hinder de upplevt har hindrat dem från att umgås med sina barn på det sätt som de önskat umgås med dem handlade nästa fråga om stöd. Informanterna fick frågan om vilket stöd de hade önskat få kopplat till respektive hinder. Först presenteras en sammanställning över informanternas berättelser om stöd därefter följer ett teoretiskt resonemang kring resultatet.

Då informanternas önskemål om stöd sammanställdes visade sig följande: Det stöd som nämns oftast är faktiskt inget stöd alls. Informanterna beskriver att de inte tror att de var mottagliga för stöd, att de bestämt sig för att stänga alla andra ute eller att de inte var färdiga med sitt missbruk och sin kriminalitet och därför inte heller var intresserade av något stöd för att bryta med sin livsstil.

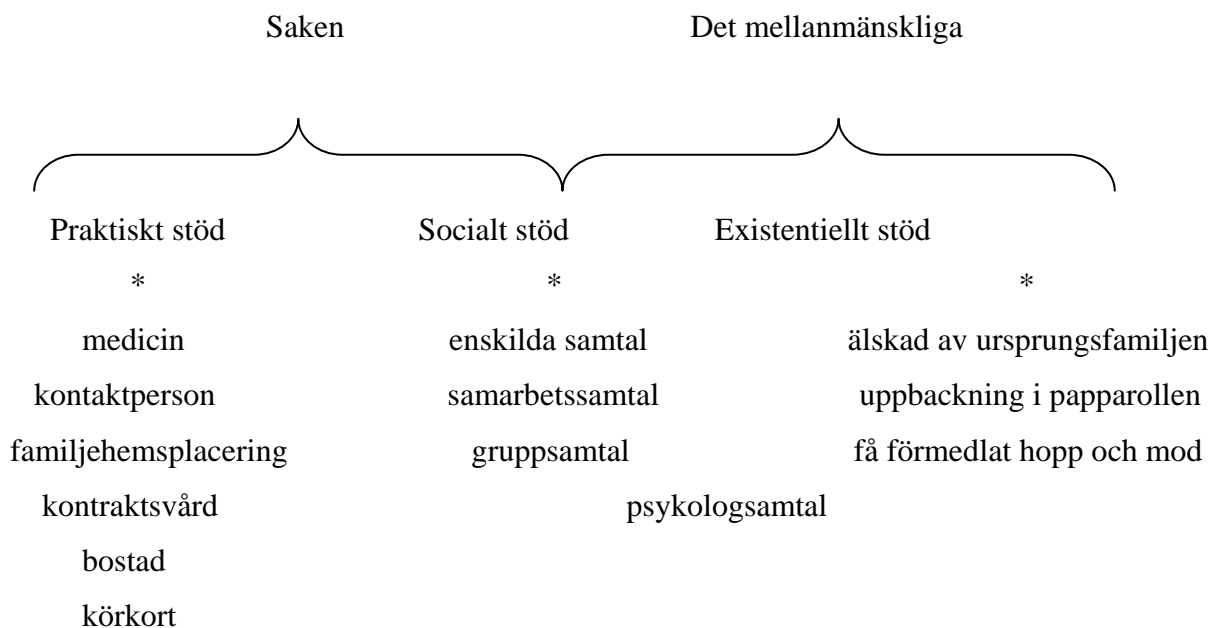
Den mest önskade stödinsatsen är samtal. Informanterna önskar olika sorters samtal: enskilda samtal, parsamtal och gruppsamtal. Oftast säger informanterna att det är av underordnad betydelse vem de samtalar med (t.ex. om det är en psykolog, terapeut eller kontaktperson). Det som flera poängterar är behovet av att få prata med någon som har ett mans- och pappaperspektiv samt att det behövs rätt personkemi för att samtalskontakten ska fungera. Några stödinsatser nämns en, eller i något fall, två gånger. Det praktiska stöd som önskades för att komma ifrån eller minska betydelsen av de praktiska hindren var: medicinering från sjukvården, kontaktperson via socialtjänsten, familjehemsplacering, kontraktsvård, bostad och körkort. Praktiskt stöd är främst kopplat till de praktiska hindren som informanterna bedömde att frihetsberövande, missbruk, yttre orsaker och delvis relationer utgjorde.

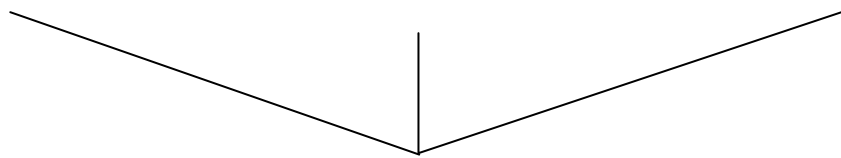

Det sociala stöd som önskades för att komma ifrån eller minska betydelsen av de sociala hindren var samtal. Informanterna önskade olika sorters samtal beroende på vilket hinder det handlade om. De samtalsstöd som önskades när det handlade om de sociala hindren var främst enskilda samtal och samarbetsamtal. Socialt stöd är främst kopplat till de sociala hindren som informanterna bedömde att relationer, frihetsberövande och yttre orsaker utgjorde. Men även hindret missbruk bedömdes till viss del vara ett socialt hinder i behov av socialt stöd.

Det existentiella stöd som önskades för att komma ifrån eller minska betydelsen av de existentiella hindren var: samtal, att bli älskad av sin ursprungsfamilj, att få uppbackning i sin papparoll, att få hopp och mod förmedlat till sig och att ha en tillitsfull och kontinuerlig kontakt med sin socialsekreterare. Existentiellt stöd är främst kopplat till de existentiella hindren som informanterna bedömde att inre orsaker och delvis missbruk utgjorde. Yttre orsaker, frihetsberövande och relationer bedömdes till viss del också vara ett existentiellt hinder i behov av existentiellt stöd.

För att få en mer överskådlig bild över det stöd som informanterna önskade placerar jag in det önskade stödet i Blomdahl Frejs illustration över social-humanistisk socialpedagogik.

Relationer

Figur 4. Önskat stöd inlagt i Blomdahl Frejs figur för social-humanistisk socialpedagogik. Det olika sorters stöd som informanterna benämnde som önskvärda är lagda under den stödkategori som informanterna ansåg var utmärkande för stödet.

Rapporten Stöd i föräldraskapet samt Bengtsson och Gavelin beskriver att kunskapen är otillräcklig om hur stöd och hjälp bör utformas för att nå bästa möjliga resultat och när olika insatser bör sättas in för att bäst tillgodose behoven. När det gäller missbrukare med barn är det bäst med skräddarsydda lösningar. Utgångspunkten måste tas utifrån varje enskilt fall och undersöka vad som är bäst för just den familjen. Om föräldrarna behöver stöd eller inte kan vanligtvis bara föräldrarna själva avgöra. De kan och ska också formulera vilket stöd, vilken hjälp och vilken information de behöver. Förutsättningarna för föräldraskapet kan skifta men utgångspunkten för stödet måste vara att alla föräldrar vill sitt barns bästa och vill vara goda föräldrar. Ett stödarbete måste därför utgå från denna positiva kraft och målet bör vara att ge föräldrarna bättre redskap att klara av att vara mamma eller pappa.¹⁶⁹

Som nämnts tidigare i samband med hindren missbruk och frihetsberövande så har SOU-rapporten sett att det är i lägen när det sker genomgripande förändringar i barnens och föräldrarnas liv som det finns förutsättningar att nå ut med kunskap och information till föräldrarna.¹⁷⁰ Undersökningens resultat pekar på tre förändringstillfällen när stödinsatser var önskvärda av informanterna.

Under drogfria perioder kommer livet ikapp och informanterna önskar få hjälp med att rätta till det som de inte är nöjda med. Högt på listan står umgänget med barnen. För många av informanterna har drogfria perioder kommit i samband med frihetsberövande. För några informanter har de kommit till en punkt då de med stöd av andra och ur egen kraft bestämt sig för att sluta missbruka och istället leva drogfritt.

---

¹⁶⁹ Statens Offentliga Utredningar 1997:161.
Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1996)

¹⁷⁰ Statens Offentliga Utredningar 1997:161.

För samtliga informanter har barnets födelse haft en stor betydelse för deras önskan att vara drogfri. Många av informanterna har varit drogfria vid barnets födelse. Några har tänt av efter barnets födelse eftersom de har haft en önskan att vara tillgängliga för sina barn.

När informanterna separerade från barnets mamma hade de önskat få stöd och hjälp. Mest har det handlat om hjälp i samarbetet med barnets mamma. Informanterna önskade att de inte förlorat kontakten med sitt barn i samband med separationen och de önskade att samarbetet med barnets mamma inte hade varit så konfliktfyllt. I några fall önskar de att stödet hade lett till att separationen inte hade blivit ett faktum.

Skårner uppmärksammar i sin avhandling att när det gäller det mest önskade stödet samtal så verkar det som att det erbjuds i mycket låg omfattning till familjer med missbruksrelaterad problematik. Vårt samhälle erbjuder en bred meny av familjerådgivning, familjeterapi och samarbetssamtal och här verkar det ligga en stor utmaning i att utforma erbjudandet om dessa stödformer så att de även används av familjer med missbruksrelaterad problematik.¹⁷¹

Åtta informanter önskade få samtalsstöd i någon form men det var endast två av dem som uppgav att de fått det samtalsstöd som de önskat i rätt tid. Ytterligare två informanter uppgav att de fått stöd men att de tyckte att stödet borde ha erbjudits dem tidigare. Ingen av informanterna berättade att de erbjudits eller fått samtalsstöd genom de generella stödinsatser som samhället erbjuder föräldrar.

Slutligen är det viktigt att belysa möjliga orsaker till att så många informanter berättar att de faktiskt inte önskat något stöd alls. Kristiansens studie visar på att för genomförandet av en så omfattande livsstilsförändring som det handlar om för informanterna krävs det att de har ett personligt engagemang och att de gjort ett eget ställningstagande. Först då finns den beredskap till förändring som är nödvändig och därmed intar informanterna ett medvetet förhållningssätt till sin omgivning. Detta leder till att stödrelationen blir ömsesidig och informanten är öppen för att se och ta emot det stöd som erbjuds.¹⁷²

Utifrån Kristiansens studie kan resultatet av att så många informanter berättat att de inte önskat något stöd tolkas som att det är ett uttryck för att informanterna just då inte hade den beredskap som krävdes för att genomföra en förändring.

---

¹⁷¹ Skårner, Anette (2001)

¹⁷² Kristiansen, Arne (1999)

Vem ska stödja?

När informanterna namngett de olika hindren och berättat om vilket stöd de önskat kopplat till respektive hinder handlade nästa fråga om vem de önskade ta emot stödet från och vem de tyckte att de hade fått bäst stöd från. Här presenteras det formella nätverket och det informella nätverket var för sig. Först ges ett teoretiskt resonemang kring formellt nätverk och informellt nätverk, därefter presenteras en sammanställning av informanternas berättelser om vem de önskat ta emot stöd av och vem de fått stöd av. Avslutningsvis sammanförs resultaten som presenterats under rubrikerna vilka hinder, vilket stöd och vem ska stödja till ett gemensamt resultat som sedan ligger till grund för slutdiskussionen.

Formellt nätverk

Bengtsson och Gavelin menar att det stöd som ges mellan generationer är ett av de viktigaste stöden en förälder kan få i sitt föräldraskap. Idag blir det stödet mer och mer ovanligt och därför behövs det erbjudas stöd från det formella nätverket. Stöd i föräldraskapet ges främst genom mödra- och barnavårdscentraler samt barn- och skolomsorg. Föräldrar som har missbruksrelaterad problematik har oftast ett mycket glest socialt nätverk och det blir därför extra viktigt att hitta stödformer i det formella nätverket som passa dessa föräldrars behov. För den missbrukande föräldern innebär föräldraskapet mycket starka känslor av skam, skuld och rädslor vilket hindrar dem från att söka det stöd de behöver. Det är samhället som bär ansvaret för att ett lämpligt föräldrastöd erbjuds dessa föräldrar och familjer.¹⁷³

SOU-rapporten framhåller att föräldrar med missbruksproblematik ofta är mycket svåra att nå med erbjudande om stöd i föräldraskapet. Det generella stöd som erbjuds räcker oftast inte till och föräldrarna ber heller inte om det stöd som de behöver. Därför behövs det riktade stödinsatser som är anpassade efter barnens och föräldrarnas behov. Dessutom behövs ett aktivt uppsökande arbete för att nå ut med erbjudandet om stöd.¹⁷⁴ Bengtsson och Gavelin poängterar vikten av att hitta riktade stödinsatser och andra nätverk som kan möta upp familjernas behov både utifrån föräldraskap och utifrån missbruk.¹⁷⁵

Informanterna fick frågan om vem de önskat skulle ha gett dem de stöd de hade behövt kring de olika hindren. Informanterna nämnde sju personer eller myndigheter ur det formella nätverket. Stöd från socialtjänsten var mycket önskvärt. Ett par informanter efterfrågade stöd

---

¹⁷³ Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1996)

¹⁷⁴ Statens Offentliga Utredningar 2008:131.

¹⁷⁵ Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1996)

från sjukvården, från psykolog eller terapeut och från kriminalvården. Informanterna nämnde också att de önskat ta emot stöd från kommunen, behandlingshemmet och frivilligorganisationer.

På frågan om det stöd som de faktiskt upplevt att de hade fått nämnde informanterna sammanlagt åtta personer eller organisationer ur det formella nätverket som de ansåg sig fått det bästa stödet av. Det var terapeuten, 12-steps-sponsorn, Länkarna, Kråkeberga öppenvård, Kriscentrum för män, Öppna narkomanvården, Solrosen och Bona Via. Tittar man på ur vilka sammanhang de nämnda stödpersonerna/stödorganisationerna kommer ifrån ser man att de representerar det mest önskade stödet samtaland samt föreningsliv och självhjälpgrupper.

Informellt nätverk

Bengtsson och Gavelin skriver att missbrukarfamiljer ofta saknar stöd från det informella nätverket. Det sociala nätverket är ofta glest därför att familjens hemlighet inte får avslöjas.¹⁷⁶ Eckenrode och Wethington understryker att det är stor skillnad på det stöd som sker till följd av en begäran och på spontant stöd. Spontant stöd är att föredra eftersom det ger ett bättre utgångsläge för den som tar emot stödet.¹⁷⁷

Espwall betonar att när man talar om det informella nätverket är det alltid viktigt att komma ihåg att alla nätverk inte är stödjande. Det går därför inte att utgå från att en person med stor familj eller stort informellt nätverk har tillgång till stöd. Därför är det viktigt att separera frågan om vilka personer som finns i det informella nätverket och frågan om vilka personer som erbjuder stöd.¹⁷⁸

Tolsdorf påpekar att det också är viktigt att fråga personen som ska ta emot stöd vad han eller hon har för tidigare erfarenheter av stöd från sitt nätverk och vilka tankar och förväntningar som finns kring det. Om personen genom tidigare erfarenheter bär på en negativ nätverksorientering så kan det vara ett hinder för att kunna ta emot stöd från nätverket. I så fall behöver arbetet först handla om den negativa nätverksorienteringen och därefter (om det är möjligt) kan ett nytt nätverksarbete påbörjas.¹⁷⁹

Informanterna fick frågan om vem de önskat skulle ha gett dem de stöd de hade behövt kring de olika hindren. Informanterna nämnde inte särskilt många personer ur det informella nätverket. En informant önskade att han hade fått mer stöd av sin ursprungsfamilj när han var

---

¹⁷⁶ Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1996)

¹⁷⁷ Eckenrode & Wethington refereras i Hedin, Ulla-Carin (1994)

¹⁷⁸ Espwall, Majen (2001)

¹⁷⁹ Tolsdorf refereras i Hedin, Ulla-Carin (1994)

liten, en informant önskade ta emot stöd från barnets mamma och två informanter menade att de själva hade kunnat påverka stödet om de hade varit drogfria.

På frågan om det stöd som de faktiskt upplevt att de hade fått nämnde informanterna sammanlagt sexton personer ur det informella nätverket som de ansåg sig fått det bästa stödet av. Dessa personer var informantens föräldrar och syskon, informantens faster, barnets mamma eller en vän som man känt länge. Den gemensamma nämnaren för stödpersonerna är att de alla är närstående till informanterna. Det är nära släktingar eller nära vänner. De allra flesta informanterna nämner en, högst två, personer ur det informella nätverket vilket kan visa på att de har ett glest informellt nätverk eller att alla personer i ett informellt nätverk faktiskt inte är stödjande.

När informanternas svar på vilka hinder, vilket stöd och vem som ska stödja sammanställs pekar resultatet på fem sorters stöd som motsvarar informanternas behov och önskemål. Dessa är nätverks- och familjestöd, riktat stöd, pappastöd, samtalsstöd och materiellt stöd.¹⁸⁰

Umgänge med barnen – framtidstro och vilja

Under denna rubrik kommer jag att presentera delar av resultatet från temat umgänge med barnen. De delar som presenteras är de som handlar om vad informanterna tänker kring vad de ser som viktigast för sig och sina barn då de tänker nu och på framtiden.

Svaren varierade lite men sammanlagt kunde konstateras att det fanns tre centrala teman i det informanterna sa.

Papporna vill vara med sina barn!

Informanterna berättade att de helst av allt vill få tid och möjlighet till att vara med sina barn. De ville inte bara träffa dem, de flesta vill ha barnen boende hos sig.¹⁸¹ De ville ha en daglig kontakt, göra det vanliga som att t.ex. hämta och lämna på dagis. De ville vara delaktiga. De hade en önskan om att vara närvarande och tillgängliga pappor för sina barn.

Herman förlorade kontakten med sin dotter när hon var två år gammal. Han vet att hon har fått ett eget barn, hans första barnbarn, men vågar inte hoppas på att hon någonsin vill se honom eller ha kontakt med honom. Ändå bär Herman på en längtan att åtminstone få se dem

---

¹⁸⁰ Se Bilaga 4. Resultatets fem sorters stöd.

¹⁸¹ En del barn var vuxna vid intervjutillfället och där uttrycker av förklarliga skäl inte informanterna en önskan om att få bo med sina barn igen.

båda en gång. Herman säger: *"Jag har en stark önskan om att i alla fall en gång få möjligheten att se min dotter och mitt barnbarn."*

För Bertil har livsstilsförändringen fått honom att fundera över vad som är det absolut viktigast för honom i förhållande till sina barn. Han konstaterar att: *"Det absolut viktigaste är att jag är tillgänglig för mina barn."*

Calle beskriver vikten av att hålla fokus i nuet, inte gräva ner sig i det som varit och inte heller ha för bråttom in i framtiden. Han säger att det är viktigt att ta en dag i taget och utifrån det beskriver han att: *"Vardagsmålet för mig är att finnas till hands för min dotter och att vara närvarande för henne."*

Fabian har i sin tur levt med ett stort geografiskt avstånd från sina söner. Han känner att han missat så mycket av det vardagliga. Nu lever Fabian drogfri sedan flera år tillbaka och sönerna funderar på att flytta till pappa då de snart ska börja gymnasiet. Fabian ser fram emot detta då han har en högsta önskan: *"Jag har en önskan om daglig kontakt med mina söner."*

Papporna vill ta ansvar, vara en god förebild och vara en bra pappa!

Informanterna beskrev hur de ville vara som pappa för sina barn. De ville förmedla kärlek till sina barn så att de kände sig älskade. De ville ta ansvar, vara ett stöd för sina barn, vara ödmjuka samtidigt som de ville sätta tydliga gränser.

Idag är Gustavs son vuxen och han tycker att de har en ganska bra relation. Gustav har en önskan om att han ska kunna vara en trygg person för sin son och att han ska kunna bidra med sina livserfarenheter då sonen behöver stöd och hjälp. Gustav berättar: *"Jag hoppas jag kan ta rollen som en ansvarstagande pappa och att min son kan komma till mig med sina frågor när han vill och behöver."*

Herman har inte haft kontakt med sin vuxna dotter sedan hon var liten. Nu har Herman fått en son och det blir extra viktigt för honom att historien inte ska upprepa sig. Han säger: *"Jag vill att min son ska få en trygg uppväxt, få en ärlig chans och få ha människor omkring sig som älskar honom."*

Jacob som själv saknat mycket i sin uppväxt önskar att han kan ge sin son det som han själv aldrig fick. Han berättar: *"Jag vill vara närvarande för min son, visa ödmjukhet och berätta att jag älskar honom."*

Papporna önskar sina barn god hälsa och vill ge dem trygghet och ett gott liv!

Informanterna ville att barnen skulle få må bra. De ville skapa en hemmamiljö och en tillhörighet där barnen skulle kunna känna sig trygga. De önskade också att den historia som barnen bar med sig på grund av informantens missbruk inte skulle sätta hinder för barnens framtid.

Adam har många års drogfrihet bakom sig men blir ibland bekymrad över att saker från hans gamla liv ska komma ikapp honom. Han kan känna oro för att människor han gjort affärer med när han missbrukade ska ta kontakt med honom och kräva tillbaka gamla skulder och gentjänster. Om detta skulle ske är Adam orolig för hur det ska påverka hans dotter och berättar därför följande: *”Jag önskar att min gamla historia inte kommer i vägen för oss i framtiden.”*

Calle utgår ifrån att hans gamla livsstil påverkat hans dotter trots att han då ändå gjorde sitt bästa för att skydda henne. Nu är han extra mån om att ge henne de bästa förutsättningarna och säger: *”Mitt mål är att skapa en arena där min dotter kan utveckla en trygg personlighet.”*

Eskil avtjänar ett flerårigt fängelsestraff och har hela tiden försökt träffa sin son så mycket som möjligt. Nu ser han fram emot frigivningen och önskar att han kan ge sin son det som saknats de senaste åren: *”En bostad där min son är trygg och kan komma och gå. Jag vill ge honom en social trygghet.”*

Ivar sätter stort värde till barnens hälsa och svarar på frågan om vad han tycker är viktigast: *”Att barnen mår bra och är friska.”*

Informanterna tyckte att de vid intervjutillfället hade mycket av det som de tyckte var viktigast i sin relation till barnen. Några informanter saknade vissa materiella förutsättningar för att det som de önskade för sig och sina barn skulle vara möjligt. Det som nämndes i det sammanhanget var bostad, körkort och tillgång till bil.

Några informanter påpekade att de ständigt måste hålla högt i sitt eget medvetande vad som var kärnan i tillvaron, att kämpa för att bibehålla sin drogfrihet och be om hjälp för egen del då det behövs.

Herman beskrev träffsäkert och kortfattat vad han behövde för att kunna få behålla det umgänge som han önskade ha med sin son: *”förbannat mycket tålmod!”*.

Sammanfattning

Studien omfattar tio informanter i åldrarna 36-54 år. Tillsammans har informanterna sjutton barn. Samtliga informanter separerade från barnens mamma före det att barnen fyllde sju år. Informanterna har haft kvar vårdnaden om sina barn, med två undantag. Informanterna har haft tre olika umgängesformer med sina barn: stabilt, regelbundet eller sporadiskt umgänge. Samtliga informanter hade slutfört grundskolan och flera av dem hade gått vidare till gymnasiet och eftergymnasiala utbildningar. Sju informanter hade varit frihetsberövade efter första barnets födelse. Några hade haft skyddstillstånd, kontraktsvård eller varit i behandling för sitt beroende. Vid intervjutillfället var det sex informanter som arbetade eller studerade och tre stycken som hade eget boende. Fyra informanter hade sin försörjning genom försäkringskassan eller socialtjänsten och sju informanter saknade egen bostad. Genomsnittlig drogfri tid vid intervjutillfället var drygt 19 månader.

Resultatet visade att informanterna upplevt fem hinder i umgänget med sina barn. Dessa var missbruk, frihetsberövande, relationer, inre orsaker och yttre orsaker.

Missbruket anges av informanterna som det främsta hindret. Missbruket upplevs mest som ett existentiellt och praktiskt hinder men delvis också som ett socialt hinder.

Frihetsberövande anges som det näst största hindret. Framförallt är det ett praktiskt hinder men för några även ett existentiellt och socialt hinder.

Yttre orsaker anges som det tredje största hindret. Yttre orsaker bedöms mest som praktiska hinder. Men det är även ett socialt och existentiellt hinder.

Relationer anges som hinder av hälften av informanterna. Det upplevs framförallt som ett socialt hinder men med inslag av även praktiska och existentiella hinder.

Inre orsaker är ett hinder som inte anges av så många. För samtliga som upplevt det som ett hinder så är det ett existentiellt hinder.

Då alla önskemål om stöd och av vem stödet ska ges sammanställs visar sig följande:

Det stöd som nämns oftast är inget stöd alls. Informanterna beskriver att de inte tror att de var mottagliga för stöd, att de bestämt sig för att stänga alla andra ute eller att de inte var färdiga med sitt missbruk och sin kriminalitet. Den mest önskade stödinsatsen är samtal. Det önskas olika sorters samtal: enskilda samtal, parsamtal och gruppsamtal. Oftast säger informanterna att det är av underordnad betydelse vem de samtalar med (t.ex. om det är en psykolog, terapeut eller kontaktperson). Det som flera poängterar är behovet av att få prata med någon som har ett pappaperspektiv. Några stödinsatser nämns en, eller i något fall två, gånger. De är av antingen praktisk eller existentiell sort. Som praktiskt stöd nämns: medicinering från sjukvården, kontaktperson via socialtjänsten, familjehemsplacering, kontraktsvård, bostad och

körkort. Som existentiellt stöd nämns: att bli älskad av sin ursprungsfamilj, att få uppbackning i sin papparoll, att få hopp och mod förmedlat till sig och att ha en tillitsfull och kontinuerlig kontakt med sin socialsekreterare.

När informanternas svar på hinder, stöd och vem som ska stödja sammanställs pekar resultatet på fem sorters stöd som motsvarar informanternas behov och önskemål. Dessa är nätverks- och familjestöd, riktat stöd, pappastöd, samtalsstöd och materiellt stöd.¹⁸²

---

¹⁸² Se Bilaga 4. Resultatets fem sorters stöd.

6. SLUTDISKUSSION

Slutdiskussionen förs kring de fem olika sorters stöd som det sammanlagda resultatet visade var de mest efterfrågade av informanterna. De fem stödformerna är Nätverks- och familjestöd, Riktat stöd, Pappastöd, Samtalsstöd och Materiellt stöd. Diskussionen under varje rubrik avrundas med mina egna kommentarer till resultatet. Sist i kapitlet ges förslag till fortsatt forskning. En sammanfattning av slutdiskussionen kommer i kapitel sju då studiens frågeställningar besvaras och svar ges på om studiens syfte har uppfyllts.

Nätverk- och familjestöd

Resultatet visar att informanterna inte fått tillräckligt stöd från vare sig det informella nätverket eller det formella nätverket. Denna kunskap ger ytterligare tyngd till det som tidigare forskning har påvisat. Personer med missbruksrelaterad problematik har oftast gleasa nätverk och många gånger används inte heller det stöd som finns att tillgå i nätverken.¹⁸³ Resultatet visar också på att flera informanter önskat få mer stöd från nätverken både för egen del och för hela familjen. Informanterna önskade bli mer inkluderade i och sedda av det informella nätverket och från det formella nätverket önskade de få en större förståelse för sitt föräldraskap och sin familjesituation då det togs beslut om insatser. Tidigare forskning visar på betydelsen av familjeanpassade lösningar och betydelsen av att familjen är med och formulerar vilket stöd de önskar ta emot.¹⁸⁴ Vidare så visar resultatet att informanterna önskade att personer i det formella nätverket bemötte dem utifrån ett mansperspektiv och ett pappaperspektiv.

I arbetet med denna studie har jag sett att ämnet föräldraskap inte lämnar någon oberörd och jag anser att det är viktigt att professionella som arbetar med pappor med missbruksbakgrund har en hög medvetenhet kring sitt förhållningssätt och kring de perspektiv de utgår ifrån. Ett pappaperspektiv kan bland annat handla om att alltid bemöta med respekt så att papporna känner sig bekräftade och uppmuntrade i sin papparoll. Det är av mycket stor betydelse att

---

¹⁸³ Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1996)

¹⁸⁴ Rapport Socialstyrelsen redovisar 1988:1.

professionella i mötet med pappor med missbruksbakgrund kan separera faderskapet och missbruket från varandra. Med det menar jag att professionella måste klara av att prata om å ena sidan faderskapet och dess positiva kraft och å andra sidan missbruket och dess konsekvenser för ett gott faderskap utan att lägga in egna subjektiva värderingar. Det är viktigt att samtal om faderskap och samtal om missbruk får ske var för sig så att pappan få möjlighet att bli bekräftad i sin papparoll utan att samtidigt alltid bli värderad utifrån sitt missbruk.

När det gäller det informella nätverket så tror jag att det finns en utmaning för professionella att våga tänka utanför kärnfamiljen, i synnerhet som den ofta inte är aktuell för familjer med missbruksrelaterad problematik. Ska det formella nätverket arbeta för att stödja engagerade pappor så behövs även nätverket stödjas till engagemang. Nätverksarbete är inget nytt fenomen i arbete med personer med missbruk- och beroendeproblematik. Däremot kan jag se möjligheter att arbeta mer med nätverket för att utforma stöd till just pappor med missbruksbakgrund. Ett exempel på detta kan vara att alltid hålla frågan aktuell om hur nätverket kan aktiveras så att pappan kan få stöd till att upprätthålla kontakten med sitt barn. Eftersom det informella nätverkets stöd i föräldraskapet inte längre är vad det en gång varit och dessutom ofta är glest för den förälder som har missbruksproblematik kan vi inte lägga allt ansvar där. Lika lite kan vi lägga allt ansvar på det formella nätverket eftersom det i sig själv enbart kan erbjuda tillfälliga stödåtgärder och inte sociala framtidsrelationer. Utifrån det anser jag att ett funktionellt socialt stöd som är stabilt över tid är något som skapas i det informella och formella nätverket tillsammans.

Utifrån ett nätverksperspektiv kan jag även se nyttan med att samverka mer mellan olika myndigheter som kommer i kontakt med pappor med missbruksbakgrund. Om socialtjänst, kriminalvård, primärvård, skola och barnomsorg samverkade på ett strukturellt plan skulle samma erbjudande om stöd kunna nå ut till dessa pappor oavsett i vilket av dessa sammanhang som stödbehovet först blir synligt.

Riktat stöd

Resultatet visar att informanterna var svåra att nå med stöd. Det är svårt att helt säkert veta om det berodde på att informanterna hade svårt att ta emot det stöd som erbjöds dem eller om det berodde på att de aldrig erbjöds något stöd. Troligtvis så ligger sanningen mitt i mellan, informanterna hade svårt att ta emot stöd och det var heller inte så mycket stöd som faktiskt

erbjöds. Det stöd som informanterna tagit emot var riktat stöd som vände sig till pappor med missbruks- och/eller kriminalitetsproblematik.

Tidigare undersökningar bekräftar svårigheten med att nå ut med erbjudande om stöd till bland annat föräldrar med missbruksbakgrund.¹⁸⁵ När det gäller riktat stöd för pappor med missbruksbakgrund visar resultatet på att informanterna var extra mottagliga för att ta emot stöd under drogfria perioder, vid barnets födelse och då de separerade från barnets mamma. Tidigare undersökningar har påvisat att föräldrar är mer mottagliga för att ta emot stöd då det sker genomgripande förändringar i deras liv.¹⁸⁶ För en pappa med missbruksbakgrund kan drogfria perioder, barnets födelse och separation räknas som genomgripande förändringar i livet. Olika undersökningar har visat att riktat stöd till pappor med missbruksbakgrund bör vara individuellt utformat och ta hänsyn till vad som är bäst för varje familj. Det är viktigt att föräldrarna själva engageras och uppmuntras till att formulera vilket stöd de behöver och önskar ta emot.¹⁸⁷

Min uppfattning är att riktat stöd till pappor med missbruksbakgrund bör utformas på ett sådant sätt att det ger ett fullvärdigt föräldrastöd samtidigt som det också behöver ge ett fullvärdigt stöd inriktat på missbruket. Föräldraskapet och missbruket måste uppmärksammas i lika stor utsträckning så att det ena området inte ges mer uppmärksamhet på bekostnad av det andra området. Det innebär bland annat att den sammanlagda kompetensen hos de professionella som arbetar med riktat föräldrastöd till familjer med missbruksrelaterad problematik bör vara gedigen inom båda områdena.

När det gäller riktat föräldrastöd anser jag att nästa steg är att gå från att säga att kunskap om riktat stöd behövs till att utarbeta konkreta riktlinjer i hur erbjudande om riktat stöd ska nå ut till respektive målgrupp samt hur det riktade stödet ska utformas och vad det ska innehålla. Jag anser att resultatet pekar på två faktorer som är viktiga att ta hänsyn till när det handlar om riktat föräldrastöd till pappor med missbruksbakgrund. Det ena är att kartlägga olika skeden då det sker genomgripande förändringar i pappornas liv och aktivt arbeta för att nå dem med erbjudande om riktat föräldrastöd just i de situationerna. Det andra är att metodiskt arbeta med frågan om beredskap till förändring även i perioder då umgänget mellan pappan och barnet kan kännas avlägset beroende på att pappan till exempel är mycket destruktiv i sitt

---

¹⁸⁵ Statens Offentliga Utredningar 2008:131.

¹⁸⁶ Rapport Socialstyrelsen redovisar 1988:1.

¹⁸⁷ Rapport Socialstyrelsen redovisar 1988:1.
Statens Offentliga Utredningar 1997:161.

missbruk. Med andra ord om pappan inte får hjälp med att förbereda sig på att ta emot hjälp kan han heller inte förväntas vara redo för att ta emot hjälp när den erbjuds.

Pappastöd

Resultatet visar att informanterna vill vara ansvarstagande och tillgängliga pappor. Tidigare forskning pekar på att denna vilja passar utmärkt som drivkraft både för ett gott föräldraskap och för ett drogfritt liv.¹⁸⁸ Forskning har även sett att engagerade pappor har stor betydelse för barnets hälsa.¹⁸⁹ Resultatet visar att informanterna önskade att de fått mer stöd i att vara engagerade pappor. Detta kan knytas till det som tidigare forskning pekar på att omgivningen inte alltid förväntar sig att papporna ska vara delaktiga och ansvarstagande.¹⁹⁰

I tidigare kapitel har jag refererat till olika personer och undersökningar¹⁹¹ som menat att vi inte vet så mycket om behov hos pappor och att vi vet ännu mindre om behov hos pappor med missbruksbakgrund. Men den samlade kunskap som presenteras i denna studies övergripande litteraturgenomgång visar ändå att det finns en hel del kunskap om pappornas behov. Vi vet genom Pappautbildningsprojektet och Hwangs forskning att papporna behöver inkluderas och bekräftas redan under graviditeten, de behöver stöd för att kunna se sin betydelse för barnet och de behöver bekräftas i de olika roller och arenor som de befinner sig i. Utifrån Pappautbildningsprojektet vet vi också att papporna önskar vara delaktiga, att de vill ha kontakt med andra pappor och att de behöver bland annat information, rådgivning och samtal.¹⁹² Jag anser att det är dags att låta det vi vet om pappors behov och önskemål om stöd få påverka det professionella arbetet och de insatser som erbjuds. Att prova det vi vet är ett sätt att få veta ännu mer.

Det är viktigt att komma ihåg att missbruk inte diskvalificerar en pappa, däremot kvalificerar det till extra stöd och extra uppmuntran. Enligt mig ligger utmaningen för professionella i att

---

¹⁸⁸ Kristiansen, Arne (1999)

McMahon TJ, Winkel JD & Luthar SS, et al. (2005)

¹⁸⁹ Bremberg, Sven, Kristiansson, Robert & Sarkadi, Anna (2004:17)

Hwang, Philip (Rapport 2005:26)

¹⁹⁰ Statens Offentliga Utredningar 2008:131.

Slonawski, Agneta (2006)

Statens Offentliga Utredningar 2008:131.

Dükler, Hannes (2004)

Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1996)

Christensen, Rita (1995)

¹⁹¹ Plantin, Lars i samarbete med Månsson, Sven-Axel (Rapport 1999:6)

Statens Offentliga Utredningar 1994:29.

D:s departemensserien 1997:6

¹⁹² D:s departemensserien 1997:6.

Hwang, Philip (Rapport 2005:26)

utgå från ett förhållningssätt och ett bemötande som uppmuntrar papporna till engagemang, delaktighet och ansvarstagande så att stödet i största möjligaste mån blir något som papporna väljer att ta emot istället för något som de blir påtvingade utifrån ett bristande faderskap.

Samtalsstöd

Resultatet visar på tre grundtankar av existentiell karaktär som informanterna lyfter fram i sina berättelser om hur de ser på sin själva och sin papparoll. Informanterna pratar om känslor av skuld och skam, betydelsen av den egna självbilden och bristen på egna goda förebilder från barndomen. Tidigare forskning visar på att dessa tre teman är vanligt förekommande hos pappor med missbruksbakgrund.¹⁹³ Resultatet visar också på betydelsen av att själv vara redo för förändring, att vara färdig med sin ”missbruksresa” och att ha någon i sitt nätverk som faktiskt frågar hur de mår och inger hopp om att förändring är möjligt. Informanterna önskar någon att prata med både om de existentiella grundtankarna och om frågor som hör ihop med förändringsarbete och hopp om att förändring är möjlig. För dessa frågor efterfrågar informanterna främst enskilda samtal.¹⁹⁴

När jag intervjuade informanterna blev samtalen ibland väldigt känsloladdade. De två känslofält som var vanligast var å ena sidan pappornas stolthet över sina barn och å andra sidan pappornas förtvivalade sorg över hur deras liv påverkat barnen. Informanterna beskrev bland annat sambandet mellan den förtvivalade sorgen och att gå djupare och mer destruktivt in i drogerna. De såg också ett samband mellan sorgen och deras svårigheter att ta emot hjälp. En informant beskrev att det var ett känslopaketer som var så svårt att bära. Informanternas känslostarka beskrivning av missbrukets konsekvenser på faderskapet talar för hur viktigt det är att erbjuda dessa pappor samtalsstöd. Utifrån min erfarenhet av att arbeta med vuxna med beroendeproblematik vet jag att det är viktigt att en del erbjudanden ges igen och igen tills den dagen kommer då personen är redo att ta emot stödet. Jag tror att samtalsstöd som syftar till att arbeta med den här sortens frågor och känslor måste pågå under lång tid och högst troligt behöver det erbjudas vid mer än ett tillfälle innan pappan beslutat sig för att ta emot erbjudandet.

---

¹⁹³ Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1996)
Skårner, Anette (2001)
Kristiansen, Arne (1999)

¹⁹⁴ Informanterna efterfrågar även samarbetsamtal och gruppsamtal men dessa samtal hör bättre hemma under nätverks- och familjestöd respektive pappastöd.

Materiellt stöd

Resultatet visar att informanterna har behov av att få ett materiellt stöd. Tidigare forskning visar på de materiella förutsättningarnas betydelse både för faderskapet och för bibehållandet av livsstilsförändringen.¹⁹⁵ Resultatet visar att ett eget boende står högst upp på önskelistan av praktiskt stöd och att informanterna kopplar ihop den egna bostaden med både självkänslan och faderskapet.

Min erfarenhet är att många personer som gjort en livsstilsförändring och slutat med droger och kriminalitet säger att det svåra är inte att sluta missbruka. Det är att leva ett vanligt liv som är svårt. Ett arbete som syftar till livsstilsförändring behöver därför utgå från ett helhetsperspektiv. Till exempel så behöver personen som ska göra förändringen känna en tillit till att hjälpen inte enbart fokuserar på att bli drogfri utan även syftar till att klara av själva livet. På samma sätt behöver en pappa mer stöd än enbart stöd till drogfrihet för att kunna utvecklas vidare i sin papparoll.

Utifrån resultatet och tidigare forskning tycker jag mig se att de materiella förutsättningarna påverkar faderskapet på två olika plan. Dels så påverkar det i hur stor utsträckning som pappan rent praktiskt och materiellt kan möta upp olika ansvarsområden som är kopplade till barnet. Exempel på sådana saker kan vara att ha tillgång till körkort och bil för att hämta och lämna till fritidsaktiviteter eller att ha en bostad dit barnet kan komma tillsammans med kompisar för att umgås eller äta. Dels så påverkar de materiella förutsättningar även pappans känsla av att duga och vara tillräckligt bra som förälder. Exempel på detta kan vara att om jag som pappa inte har ett hem att erbjuda mitt barn att komma till, om jag aldrig kan vara den som hämtar och lämnar mitt barn eller om jag inte har ett kök så jag kan laga middag till mitt barn så påverkar det både självkänslan och faderskapsidentiteten.

Förslag till fortsatt forskning

Studiens resultat har visat på behovet av mer kunskap om riktat stöd. Denna kunskap är nödvändig för att kunna fortsätta arbeta fram konkreta riktlinjer för hur erbjudande om riktat stöd ska nå ut till respektive målgrupp samt hur det riktade stödet ska se ut och vad det ska innehålla. Min åsikt är att fortsatt arbete med riktat stöd är synnerligen angeläget, både för pappor, för barn och för deras familjer.

---

¹⁹⁵ Plantin, Lars (2001)
Kristiansen, Arne (1999)

7. AVSLUTNING

I min avslutande diskussion vill jag först besvara studiens frågeställningar samt svara på frågan om jag uppnått studiens syfte.

Syftet mynnade ut i sex frågeställningar:

Vilket behov av stöd upplever papporna att de har?

Informanterna beskrev att de inte hade fått tillräckligt stöd av vare sig det formella nätverket eller det informella nätverket. De uttryckte en önskan om att ha fått mer stöd i sitt föräldraskap.

Informanterna upplevde ett behov av både praktiskt, socialt och existentiellt stöd.

Praktiskt stöd innebar saker som bostad, körkort, kontaktperson, kontraktsvårdsplacering eller familjehemsplacering. Socialt stöd handlade mest om samtalsstöd, både enskilda samtal, parsamtal och gruppsamtal. Existentiellt stöd handlade om att bli uppbackad av någon i sin papparoll och att ha en tillitsfull relation till någon som kunde förmedla hopp och mod till att våga vara pappa.

Vad har de upplevt hindrat dem från att vara den pappa de önskar vara?

Informanterna beskrev fem olika kategorier av hinder: missbruk, frihetsberövande, relationer, inre hinder och yttre hinder.

Önskar de få stöd i faderskapsrollen?

Svaret på denna fråga är både ja och nej. Å ena sidan var det vanligaste svaret från informanterna att de inte kunde komma på något stöd som de tror att de hade varit mottagliga för. Å andra sidan beskrev de att när de väl var redo för förändring önskade de att få och att ta emot stöd.

Vilken sorts stöd önskar de?

Samtalsstöd var det stöd som önskades mest. Informanterna önskade enskilda samtal kring frågor av existentiell art. De önskade samarbetsamtal tillsammans med barnets mamma. Ofta

med förhoppningen att de hade kunnat få hjälp så att en separation inte hade varit nödvändigt. Ibland med en önskan om hjälp med samarbetet med barnets mamma efter en separation då samarbetet ofta var något som informanterna upplevde som svårt att få till. Gruppsamtal i form av pappagrupper var uppskattade och önskvärda.

Informanterna berättade att de ville vara ansvarstagande och tillgängliga pappor och uttryckte en önskan om mer stöd som uppmuntrade dem att till att vara engagerade i sina barn.

Även det materiella stödet var viktigt, särskilt viktigt var den egna bostaden.

Av vem önskar de få stöd?

Psykologsamtal nämns av en informant när det handlade om existentiellt stöd. För övrigt var det en allmän åsikt bland informanterna att det inte spelade så stor roll vem man samtalade med. Det viktigaste var att samtalspartnern hade ett mans- och pappaperspektiv.

Flera informanter önskade ta emot stöd av socialtjänsten samt sjukvården och kriminalvården. Från socialtjänsten önskade informanterna bistånd till olika stödinsatser samt att relationen till socialsekreteraren skulle vara kontinuerlig och kännas tillitsfull. Från sjukvården önskade informanterna behandling för sitt beroende eller depressionsbehandling. Från kriminalvården önskade informanterna stöd i att möjliggöra umgänge med familjen.

Informanterna önskade även stöd från nära anhöriga. Barnets mamma nämndes oftast som den person i det informella nätverket som informanten önskade få stöd av. Det stöd som de önskade av barnets mamma handlade om att få hennes förtroende att faktiska få vara pappa.

När är de mest öppna för att söka och ta emot stöd?

Generellt sett visade det sig att informanterna varit svåra att nå med erbjudande om stöd. De beskrev att de bestämt sig för att inte släppa in någon och därför var de inte mottagliga för att ta emot stöd. De berättade också att det var viktigt att de själv kände sig redo för att ta emot stöd. Trots detta så utkristalliserades det tre förhållanden då informanterna var mer benägna att ta emot stöd: under drog fria perioder, vid barnets födelse och vid separation från barnets mamma.

Då återstår frågan om undersökningen har uppfyllt studiens två syfte.

Det första syftet med studien var att undersöka och beskriva vilka behov av stöd i faderskapet som pappor med missbruksbakgrund har under barnets uppväxttid.

Detta syfte anser jag har blivit väl uppfyllt. De tio informanternas berättelser har gett en bred kunskap om deras behov av stöd. Behoven har presenterats ur olika infallsvinklar i resultat, slutdiskussion och som svar på studiens sex frågeställningar. Det andra syftet var att se om det utifrån undersökningens resultat går att ge rekommendationer som kan användas till att utveckla innehållet i riktade stödinsatser till pappor med missbruksbakgrund.

Utifrån studiens andra syfte vill jag avslutningsvis ge några enkla rekommendationer för fortsatt stöd till pappor med missbruksbakgrund:

- Kombinera med fördel stöd från det informella nätverket och stöd från det formella nätverket - tänk både och inte antingen eller.
- Använd rikligt med fantasi för att få nätverket att engagera sig i det som de kan bidra med för att ge stöd i faderskapet.
- Hitta arenor för stödinsatserna utifrån ett tvärprofessionellt tänk – i vilka olika arenor finns papporna och var kan stöd erbjudas.
- Arbeta metodiskt med att stärka pappornas beredskap till förändring och var uppmärksam på förändringar i livet som bidrar till att papporna blir mer mottagliga för att ta emot stöd.
- Erbjud papporna ett samtalsstöd som har möjlighet att finnas kvar över tid – kom ihåg att faderskap är en process.
- Var inte rädd för att ha ett uttalat pappaperspektiv – det går att kombinera med både ett barnperspektiv och ett mammaperspektiv.
- Håll isär samtalen om faderskap från samtalen om missbruk – pappan klarar av att göra kopplingarna alldeles utmärkt på egen hand.
- Prata med papporna om deras barn, om deras tankar kring sitt föräldraskap och om deras önskningar för framtiden – de är stolta pappor och vill gärna prata om sina barn.

Och glöm inte bort att missbrukande föräldrar inte bara är missbrukare –
de är mammor och pappor också!

REFERENSER

Andersen, Heine (red.) (1994): Vetenskapsteori och metodlära. En introduktion. Studentlitteratur. Lund.

Andersen, Ib (1998): Den uppenbara verkligheten. Val av samhällsvetenskaplig metod. Studentlitteratur. Lund.

Backman, Jarl (2008): Rapporter och uppsatser. Studentlitteratur. Lund.

Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (1996): Familjer och missbruk. Om glömda barn och glömda föräldrar. Liber. Stockholm.

Bergensten, Gunilla (2000): Pappor föder barn. Richter AB. Malmö.

Bergsten Birgitta, Bjekman Anders, Hermansson Hans-Erik & Israel Joachim (1991): Etik, Solidaritet, Välfärd. Till Harald Swedner. En vänbok från kamrater på en irrande planet. Didalos. Göteborg.

Blomdahl Frej, Gunborg & Eriksson, Bengt (red.) (1998): Social omsorg och socialpedagogik, filosofi – teori – praktik. Studentlitteratur. Lund.

Bremberg, Sven, Kristiansson, Robert & Sarkadi, Anna (2004:17): Fäders betydelse för barns och ungdomars hälsa. En systemisk översikt av longitudinella studier. Statens folkhälsoinstitut. Stockholm.

Bylund, Elinor & Mogren, Karin. "Föräldrakraft". FoU-seminarium. Pedagogiska institutionen. Göteborgs Universitet. 13 juni 2007.

Carlsson Bergdahl, Annica (2004): Kurs för osäkra föräldrar. GöteborgsPosten. 17 november

2004. sid.12

Christensen, Rita (1995): Ifrågasatt föräldraskap: en studiecirkel om föräldrar, barn och droger. Stockholms Riksförbund för behandlingshem (RFB) i samverkan med Institutet för kunskapsutveckling inom missbruksvården (IKM).

D:s departementsserien 1997:6. Stöd i föräldraskapet: kartläggning av föräldrautbildning. Fritze. Stockholm.

Dükler, Hannes (2004): Uppdrag pappa. Bonnier. Stockholm.

Ekbom, Thomas & Engström, Gunnar & Göransson, Birgitta (1996): Människan, brottet och följderna – om kriminalitet och kriminalvård i Sverige. Natur och Kultur. Stockholm.

Espwall, Majen (2001): Liksom vinden under fågelns vingar. Om kvinnors nätverksrelationer i utsatta livssituationer. Doktorsavhandling. Institutionen för socialt arbete. Umeå universitet.

Fredriksson, Anna (2007): Barn har rätt till båda föräldrarna. GöteborgsPosten. 3 maj 2007. sid.15

Fyrand, Live (2001): Socialt nettverk. Teori og praksis. Universitetsforlaget. Oslo

Gunnarsson Nord, Y & Ringsby Jansson, B (1992): Socialt stöd på pedagogisk grund. Påbyggnadsutbildning i karaktärsämnet social omsorg. Institutionen för social omsorg. Vårdhögskolan Göteborg.

Hammare, Ulf (2006): Pappor som brukade. Om en gruppverksamhet vid Ersta vändpunkten. Ersta sköndal högskola.

Hedin, Ulla-Carin (1994): Socialt stöd på arbetsplatsen vid sjukdom. Doktorsavhandling. Institutionen för socialt arbete. Göteborgs universitet.

Hedin, Ulla-Carin (2000): Fångarnas föräldraskap. En utvärdering av föräldrautbildningar inom kriminalvården. Institutionen för socialt arbete. Göteborgs universitet.

Holm, Kristina (red) (1998): Barnets rätt till båda föräldrarna. Rädda Barnen. Stockholm.

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997): Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder. Studentlitteratur. Lund.

Hwang, Philip (Rapport 2005:26): Pappapusslet – vilka är bitarna och hur får man ihop det? Statens folkhälsoinstitut. Stockholm.

Janeling, Victoria & Ribberfalk, Anna (1998): Fäder i fängelse. En studie av mäns kontakt med sina barn under anstaltsvistelsen. Kriminalvården. Norrköping.

Kristiansen, Arne (1999): Fri från narkotika. Om kvinnor och män som har varit narkotikamissbrukare. Bjurner och Bruno. Stockholm.

Kvale, Steinar (1997): Den kvalitativa forskningsintervjun. Studentlitteratur. Lund.

McMahon TJ, Winkel JD & Luthar SS, et al.: Looking for Poppa: Parenting status of men versus women seeking drug abuse treatment. The American Journal of Drug and Alcohol Abuse 2005; 1:79-91.

Merriam, Sharan B (1994): Fallstudien som forskningsmetod. Studentlitteratur. Lund.

Miles, Matthew B & Huberman, A. Michael (1994): Qualitative data analysis. An expanded sourcebook. SAGE Publications. London.

Motion 2005/2006:A311. Mansrollen av Ulf Holm (mp) m.fl.

Motion 2005/2006:So620. Namnbyte för mödravårdscentralerna av Palm, Veronica (s)

Motion 2005/2006:So550. Stöd i föräldraskapet av Gerdin, Viviann (c)

Motion 2003/2004:So412. Föräldraskapet av Kerstin-Maria Stalin m.fl. (mp, fp, s, c, kd)

Motion 1999/2000:So340. Föräldrastödjande verksamhet av Davidson, Inger (kd)

Motion 1996/1997:So638. Social trygghet av Irhammar, Ingbritt (c) m.fl.

Plantin, Lars i samarbete med Månsson, Sven-Axel (Rapport 1999:6): Mäns föräldraskap. Om faderskap och manlighet i ett livsperspektiv. Institutionen för socialt arbete. Göteborgs universitet.

Plantin, Lars (2001): Mäns föräldraskap. Om mäns upplevelser och erfarenheter av faderskapet. Doktorsavhandling. Institutionen för socialt arbete. Göteborgs universitet.

Rapport Socialstyrelsen redovisar 1988:1. Att arbeta med barn och föräldrar. Allmänna Förlaget. Stockholm.

Persson, Åke (red.) (1998): Till alla pappor: 17 kända svenska män skriver om papparollen. Semic. Sundbyberg.

SFS 1973:289 Datalagen.

SFS 1988:870 Lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM).

SFS 1974:152 Regeringsformen.

SFS 1980:100 Sekretesslagen.

SFS 1949:105 Tryckfrihetsförordningen.

Skårner, Anette (2001): Skilda världar – en studie av narkotikamissbrukares sociala relationer och sociala nätverk. Doktorsavhandling. Institutionen för socialt arbete. Göteborgs universitet.

Slonawski, Agneta (2006): Liv Alva gör pappa vuxen. GöteborgsPosten. 22 oktober 2006. sid.92

Slonawski, Agneta (2006): Ingen plats för fäder på MVC. GöteborgsPosten. 22 oktober 2006. sid.93

Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 1993:6. Drogmissbruk och föräldraskap. Fritze. Stockholm.

Statens folkhälsoinstitut (2005): Nya möjligheter. Metoder för föräldrastöd från förskolan till tonåren. Stockholm.

Statens Offentliga Utredningar 1994:29. Barn-föräldrar-alkohol: delbetänkande / av Alkoholpolitiska kommissionen. Fritze. Stockholm.

Statens Offentliga Utredningar 1997:161. Stöd i föräldraskapet: betänkande / av Utredningen om föräldrautbildning. Fritze. Stockholm.

Statens Offentliga Utredningar 2008:131. Föräldrastöd – en vinst för alla. Nationell strategi för samhällets stöd och hjälp till föräldrar i deras föräldraskap. Betänkande av Föräldrastödsutredningen. Fritzes. Stockholm.

Sundevall, Dick (2001): Du ska bli pappa. Fischer & Co. Stockholm.

Sundevall, Dick (2004): Du är pappa. Fischer & Co. Rimbo.

Svedhem, Lennart (1991): Socialt nätverk och beteendeproblem i skolan hos 11-13åringar. En teoretisk och empirisk grund för nätverksterapi. Doktorsavhandling. Institutionen för barn och ungdomspsykiatri vid S:t Görans sjukhus. Karolinska institutet. Stockholm.

Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt (red.) (1996): Kvalitativa studier i teori och praktik. Studentlitteratur. Lund.

Vaux, Alan (1988): Social support. Theory, research and intervention. Praeger. New York.

www.bonavia.se 22 maj 2009

www.bryggan.a.se 22 maj 2009

www.kriminalvarden.se 22 maj 2009

www.raddningsmissionen.se 22 maj 2009

www.rb.se/vartarbete/barnkonventionen/pages/langversion 22 maj 2009

BILAGA 1

UTFÖRANDE	SAMSPEL	KÄNSLOR
Materiell hjälp	Beteendehjälp	Vägledning
Praktisk hjälp	Förtroligt samspel	Existentiell hjälp
Konkret hjälp	Social hjälp	Vila och återhämtning
Praktisk hjälp	Feedback	Känslomässig kunskap
Inform./problemlösning	Positiv social int.	Känslomässigt stöd
Konkret/praktiskt stöd	Feedback	Kärlek
Instrumentellt stöd	Kognitivt stöd	Uppskattning
Praktiskt stöd	Feedback	Tillhörighet
Instrumentellt stöd	Nätverksstöd	Emotionellt stöd
Information	Kognitivt stöd	Känslomässigt stöd
Instrumentellt stöd	Värderingsstöd/feedback	Emotionellt stöd
Instrumentellt stöd	Social integration/ Sammanhållning	Expressivt stöd
Ekonomisk hjälp	Råd och vägledning	Socioemotionellt stöd
Praktisk hjälp	Socialisering	

Figuren visar en kategorisering av 41 olika huvudformer av stöd under rubrikerna utförande, socialt och känslor. Huvudformerna kommer från Barrera, Blomdahl Frej, Caplan, Cobb, Hedin, House, Karasek och Theorell, Lin och Vaux.

Källa:

Blomdahl Frej, Gunborg & Eriksson, Bengt (red.) (1998): Social omsorg och socialpedagogik, filosofi – teori – praktik. Studentlitteratur. Lund.

och

Hedin, Ulla-Carin (1994): Socialt stöd på arbetsplatsen vid sjukdom. Doktorsavhandling. Institutionen för socialt arbete. Göteborgs universitet.

och

Vaux, Alan (1988): Social support. Theory, research and intervention. Praeger. New York.

BILAGA 2

INNEHÅLL INTERVJUGUIDE

- Inledande information
- Umgänge med familjen
- Tidslinje
- Hinder för umgänge
- Brainstormlista
- Stöd
- Ruttabell
- Umgänge med barnen
- Demografiska frågor
- Finns det behov av att intervjupersonen förtydligar något svar?
- Har intervjupersonen något att tillägga eller någon fråga?

- Tack!

BILAGA 2

INLEDANDE INFORMATION

Jag heter Lisa Lindell och intervjun vi gör idag ska jag använda till den magisteruppsats jag skriver vid institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

Det är frivilligt att ställa upp som intervjuperson och allt material från intervjuerna kommer att behandlas anonymt.

Jag intervjuar pappor med missbruksbakgrund för att få veta vilket behov av stöd i sin faderskapsroll som de har haft under barnets uppväxtår.

Tack för att du ställer upp som intervjuperson.
Har du några frågor innan vi börjar?

UMGÄNGE MED FAMILJEN - TIDSLINJE

Hur har umgänget sett ut mellan dig och ditt/dina barn?

Hur har kontakten med barnets/barnens mamma och dig sett ut?

Hjälpfrågor: Hur bodde ni när barnet/barnen föddes?

Hur har ni bott under barnets/barnens uppväxttid fram till idag?

Om separation – vad orsakade den?

Efter separation – hur ofta har du träffat ditt/dina barn?

UMGÄNGE MED FAMILJEN – TIDSLINJE

BARNETS
FÖDELSEÅR

BILAGA 2

HINDER FÖR UMGÄNGE – BRAINSTORMLISTA

Har Du någon gång känt att det funnits hinder för Dig att umgås med ditt/dina barn på det sätt som Du önskat umgås med dem?

Beskriv vilka hinder det varit.

Hjälpfrågor: Har det funnits praktiska hinder?

Ex. bostad
ekonomi

Har det funnits sociala hinder?

Ex. frihetsberövning
bruten kontakt
ovänskap med mamman

Har det funnits existentiella hinder?

Ex. rädsla för att återuppta kontakt
känsla av att inte duga

HINDER FÖR UMGÄNGE – BRAINSTORMLISTA

HINDER	Praktiska	Sociala	Existentiella

STÖD - RUTTABELL

Vilket stöd skulle du behöva för att få bort, komma runt eller förminska hindren?

Hjälpfrågor: Vilka av de hinder du nämnt skulle kunna tas bort?

Med hjälp av vilket stöd?

Vilka av de hinder du nämnt skulle man kunna komma runt?

Med hjälp av vilket stöd?

Vilka av de hinder du nämnt skulle kunna förminskas?

Med hjälp av vilket stöd?

Vem skulle kunna ge stöd för ovan nämnda förändring?

När skulle stödet ha getts?

STÖD – RUTTABELL

Analys

Hinder	Bort	Runt	Minska	Vilket stöd	P	S	E	Vem	När	Övrigt

UMGÄNGE MED BARNEN

Vad är det viktigaste för dig när du tänker på dina barn?

Det du ser som viktigast - har du det idag?

Skulle du kunna nå dit? Hur?

Vem eller vad har du haft absolut bäst stöd av i umgänget med ditt barn?

SOCIODEMOGRAFISKA FRÅGOR

ID NR

FÖDELSEÅR _____
FÖDELSEMÅNAD _____

FAMILJ

CIVILSTÅND

SINGEL _____
GIFT _____
SAMBO _____
FLICKVÄN _____

URSPRUNGSFAMILJ

MOR _____
FAR _____
BROR _____
SYSTER _____

BARN

SON _____
DOTTER _____

UTBILDNING

GRUNDSKOLA _____
GYMNASIESKOLA _____
KOMVUX _____
FOLKHÖGSKOLA _____
YRKESKOLA _____
HÖSKOLA / UNIVERSITET _____
ANNAT _____

SYSSELSÄTTNING

HUVUDSAKLIG SYSSELSÄTTNING UNDER VUXENLIVET

ARBETE _____

STUDIER _____

PRAKTIK _____

ARBETSTRÄNING _____

FÖRTIDSPENSION _____

ANNAT _____

SYSSELSÄTTNING IDAG

ARBETE _____

STUDIER _____

PRAKTIK _____

ARBETSTRÄNING _____

FÖRTIDSPENSION _____

ANNAT _____

BOSTADSSITUATION

HUVUDSAKLIG BOSTADSFÖRM UNDER VUXENLIVET

HYRESRÄTT _____

BOSTADSRÄTT _____

HUS _____

INNEBOENDE _____

INST BEHANDLING _____

INST KRIMINALVÅRD _____

BOSTADSLÖS _____

ANNAT _____

BOSTADSFÖRM IDAG

HYRESRÄTT _____

BOSTADSRÄTT _____

HUS _____

INNEBOENDE _____

INST BEHANDLING _____

INST KRIMINALVÅRD _____

BOSTADSLÖS _____

ANNAT _____

BILAGA 2

MISSBRUKSHISTORIA

HUVUDDROG _____

DEBUTÅLDER _____

DROGFRIA PERIODER _____

DROGFRI TID VID INTERVJU _____

BEHANDLINGSHISTORIA

FRIVILLIGT

BEHANDLINGSCHEM _____

STÖDBOENDE _____

FAMILJEHEM _____

UTREDNINGSCHEM _____

ÖPPENVÅRD _____

ANNAT _____

TVÅNGSVÅRD

LVU _____

LVM _____

LPT _____

ANNAT _____

KRIMINALITET

ANSTALT _____

SKYDDSTILLSYN _____

KONTRAKTSVÅRD _____

FOTBOJA _____

ANNAT _____

**FINNS DET BEHOV AV ATT INTERVJUPERSONEN FÖRTYDLIGAR
NÅGOT SVAR?**

**HAR INTERVJUPERSONEN NÅGOT ATT TILLÄGGA ELLER
NÅGON FRÅGA?**

TACK!

KATEGORIER ÖVER HINDER

Informanterna tillfrågades om vad de upplevt som hinder för att de skulle ha kunnat umgås med sitt barn på det sätt som de själva önskat att umgänget skulle ha sett ut. Informanten uppmanades att fritt räkna upp de hinder som han kunde komma på.

Under analysarbetet visade det sig att en del hinder kunde tillhöra gemensamma grupper varpå fem kategorier namngavs. De fem kategorierna för hinder var missbruk, frihetsberövad, relationer, inre orsaker och yttre orsaker.

Bilden visar vilka hinder som informanterna räknade upp och hur dessa ordnades under de fem kategorierna.

KATEGORIER	HINDER
missbruk	missbruk
frihetsberövad	sitta häktad
	avtjäna fängelsestraff på anstalt
	vara omhändertagen enligt LVM
relationer	barnets mamma
	barnets mammas nya respektive
	informantens styvpappa
	informantens grannar
	Informantens barn
inre orsaker	informanten själv
	skuld och skam
Yttre orsaker	socialtjänsten
	brist på egen bostad
	olika bostadsorter
	umgängesförbud

RESULTATETS FEM SORTERS STÖD

NÄTVERKS- OCH FAMLJESTÖD

Missbruk leder till glest nätverk

Kriminalitet påverkar mitt umgänge

Det är svårt med relationerna i det informella nätverket

Det är viktigt att hela familjen får hjälp

RITAT STÖD

Informanterna är svåra att nå med generellt stöd

Behov av att prata om både missbruket och papparollen

När papporna är mottagliga är det rätt tid för riktat stöd

PAPPASTÖD

Barents födelse ger pappan anledning att vara drogfri

Under tid för frihetsberövande finns tid och vilja att förändra

Det är betydelsefullt att prata med andra pappor

SAMTALSSTÖD

Hur kan jag ge mitt barn en bättre uppväxt än den jag själv fick

Skuld och skam är det svåraste att bära

MATERIELLT STÖD

Vissa materiella saker är viktiga när jag ska hjälpa mina barn

Ett hem där jag kan umgås med mina barn är viktigt